

Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií

Přístup české majority k romské minoritě

Bakalářská práce

Autor: Petra Bromková

Vedoucí práce: Ing. Inna Čábelková, Ph.D.

Praha 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Zároveň souhlasím s eventuálním zveřejněním této práce v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 11. 6. 2014

.....
podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní profesorce Inně Čábelkové za její vedení a cenné rady při psaní této práce. Děkuji rovněž panu profesorovi Arne Mannovi, jenž mě svými výklady v době, kdy jsem zvažovala, co vše bude do práce zahrnuto, inspiroval a byl ochoten se mnou mou práci zkonzultovat.

Obsah

1. <u>Úvod</u>	... 1
2. <u>Kdo jsou Romové</u>	... 2
2.1 Pojmenovávání Romů	... 2
2.2 Skupiny Romů	... 3
2.3 Dějiny Romů na českém území	... 3
3. <u>Vztah majority k romské minoritě</u>	... 11
3.1 Rozsáhlost romské populace v České republice	... 11
3.2 Představy a postoje	... 12
3.2.1 Stereotypy	... 12
3.2.2 Předsudky	... 16
3.2.3 Obrazy z minulosti	... 17
3.2.4 Averze	... 21
3.3 Konkrétní příklady stereotypů a averze	... 24
3.3.1 Stereotyp: všichni Romové jsou stejní	... 24
3.3.2 Stereotyp: sklon páchat trestné činy je součástí romské povahy	... 25
3.3.3 Averzní postoj: romské děti by neměly studovat ve třídě společně s neromskými dětmi	... 26
3.3.4 Averzní postoj: vyčlenit prostory, do nichž Romové nebudou mít přístup	... 29

4. <u>Teoretický rámec výzkumu</u>	... 31
5. <u>Praktická část</u>	... 39
5.1 Výzkumná hypotéza	... 39
5.2 Výzkumná strategie	... 39
5.3 Data	... 40
5.3.1 Zdroj	... 40
5.3.2 Popis vzorku	... 40
5.3.3 Výběr otázek	... 47
5.4 Metody vyhodnocování	... 49
5.5 Statistické zpracování a prezentace výsledků	... 50
5.5.1 Metoda: jednofaktorová ANOVA	... 50
5.5.2 Metoda: ordinální regrese	... 61
5.6 Hodnocení kvality výzkumu	... 80
6. <u>Závěr</u>	... 82
7. <u>Doporučení pro další výzkum</u>	... 83
8. <u>Literatura</u>	... 84

1. Úvod

V České republice se problematika vzájemného soužití majoritní společnosti s romskou minoritou stává aktuální v celoevropském měřítku. Marginalita dnešních Romů vychází již z historického kontextu, avšak to, jak majorita nahlíží na Romy dnes, se příliš nezměnilo. Ve svém přístupu se řídí stereotypy o Romech a chová k nim averzi. Romové tak zůstávají sociálně znevýhodněnou menšinou (Navrátil a kol., 2003), potýkají se s chudobou a nízkým příjmem, s nedostatkem životních prostředků, mají nízkou míru sociální podpory, řídké sociální sítě, nedostatečný přístup k základním službám. Čelí špatné úrovni bydlení, vysoké a většinou i dlouhodobé nezaměstnanosti, jež souvisí s jejich omezeným přístupem na trh práce a nerovnými podmínkami v dosažení vzdělání (Navrátil a kol., 2003). Svou nedostatečnou životní úroveň si nezapřičinují jen oni sami, odpovědná je i majorita, jež ovlivňuje situaci Romů právě v tom, jak na ně nahlíží a jak k nim přistupuje.

„Možná bychom měli mluvit spíše o averzi než o rasismu, protože motivy gádžovského odporu proti Romům jsou složitější. Romská kriminalita – ať už jsou její příčiny jakékoli – dosáhla takového stupně a díky médiím je natolik „populární“, že průměrný Čech při spatření Roma takřka reflexně sáhne ochranným pohybem po své peněženke. Nejde však jen o trestné činy. Romové (samozřejmě ne všichni) bývají těžko snesitelnými sousedy v domě i v ulici pro četné přestupky, jako rušení nočního klidu, znečišťování společných domovních prostorů a veřejných prostranství atd. Jejich děti často obtěžují své vrstevníky i dospělé. To vše nejsou samozřejmě specifické projevy romské kultury, nýbrž projevy hluboké sociální dezintegrace, do které se tento lid dostal.“ (Říčan, 1998, str. 66)

Předmětem této práce je snaha představit situaci spoluexistence české společnosti a Romů na českém území v minulých stoletích, následně přejít k situaci soužití Neromů a Romů v ČR dnes a uvést jedny z nejčastějších faktorů, jež ovlivňují přístup majority k romské minoritě. Poté bude v podobě hypotézy navržen jeden z možných aspektů pozitivnějšího přístupu příslušníků majority k Romům, přičemž v praktické části práce bude tato hypotéza podrobena výzkumnému šetření.

2. Kdo jsou Romové

Romové dnes žijí rozptýlení téměř po celém světě. Netvoří jednotný národ s jednotným jazykem, nedisponují vlastními písemnými prameny, z nichž bychom mohli vyzvědět, odkud přišli, kdo jsou jejich předkové a jaká je historie jejich etnika, uvádí Horváthová (2002). Přesto nějaký obraz o jejich původu a životě v minulých stoletích lze seskládat z poznatků, zaznamenaných v některých evropských písemných záznamech. Stejně tak velkou práci na poli poznání odvádějí odborníci věnující se studiu kultury, jazyka a antropologie Romů, které rovněž vypovídají o jejich minulosti (Horváthová 2002).

2.1 Pojmenování Romů

Historii Romů v Evropě lze vysledovat v pramenech již od 11. st. První nám známou zmínku lze najít v životopisu sv. Georga Antonita z roku 1068, kde se píše o jistém Šimonu kouzelníkovi z rodu Acinganoi (Athinganoi), se kterým se podle autora sv. Georg setkal v roce 1050, píše Horváthová (2002, s. 11). Název Athinganoi znamená „Nedotknutelní“ a používal se pro dřívější označení křesťanské sekty v Malé Asii, kterou církev prohlásila za heretickou. Romové byli s touto sektou ztotožněni zřejmě na základě podobných úkonů, které prý provozovali – praktikování magie, předpovídání budoucnosti nebo štěstěny, kouzlení s hady apod. Ze slova Athinganoi pochází francouzské označení „tziganes“ a německé „Zigeuner“. V angličtině používané oslovení Gypsy (francouzsky Gitanes, španělsky Gitanos) pak pochází z doby, kdy Romové, kočující Evropou, o sobě prohlašovali, že přicházejí z Egypta (Horváthová 2002, s. 11). V tomto spojení je lidé mimo jejich skupinu počali nazývat Egyptianos či Gyptianos, z čehož nakonec povstal název Gypsies (Luck 2006, s. 471). Významný český historik Ctibor Nečas (1997, s. 9), věnující se dějinám Romů, zmiňuje, že v latinsko-českém slovníku Lactifer od Jana Vodňanského je Rom nazýván dvojím způsobem: „*Aegyptius, někdo z egyptské země, czigan.*“ Romští kočovníci skutečně tvrdili, že jsou poutníci přicházející z tzv. Malého Egypta (pojmenování pro část území Peloponéského poloostrova), kteří odpadli od víry, anebo že se musí toulat krajem, aby našli papeže a požádali ho o odpuštění za své předky, kteří se provinili proti svaté rodině

(Horváthová 2002, s. 12). Dnes příslušník romského etnika, v mnoha zemích nazýván různými exoetnonymy, jež mohou vyznívat také hanlivě, sám sebe nejčastěji zve Rom, jež v romském jazyce znamená „muž“. Tento název pramení v sanskrtském označení člena jisté indické kasty – Dom (Horváthová 2002, s. 7).

2.2 Skupiny Romů

Dnes je nepochybné, že Romové přišli do Evropy z Indie, o čemž vypovídají důkazy jak fyzické antropologie, tak antropologie kulturní. Díky dlouhodobé snaze odborníků je dnes shromážděno množství informací o znacích a důkazech potvrzujících romský indický původ. Romské etnikum vyšlo z Indie, uvádí Horáková (1997, s. 8), zřejmě ve třech skupinách v 7. st. n. l., nejsilnější migrační vlna dorazila do Evropy mezi 9. a 11. st. Na svých cestách se dělili a putovali jinými směry, jinými zeměmi, v nichž byl ovlivněn jejich jazyk i způsob života (Horáková 1997, s. 8). Z toho důvodu se dnes v Evropě setkáme s několika skupinami Cikánů, které se od sebe víceméně liší: Ve Španělsku a Finsku se Cikáni zvu Kale, tak zvaní Manušové žijí ve Francii a Belgii (Horváthová 2002, s. 12). V Německu, Belgii, Nizozemí, Polsku či Rusku je nerozšířenějším autoetnonymem Sinti, skupině se pak říká Sintové (Nečas 2005, s. 13). Mnoho romských skupin (Cohn 2009, s. 26-27), obvykle označovaných jako Romové, jež se od sebe liší nejen jazykově, ale i stupněm asimilace, přebývá na Balkáně a ve Východní Evropě. Romům, kteří hovoří řečí náležející k vlašské skupině cikánských dialektů, nesoucí název po rumunské provincii Valašsko, se říká Olašští. Ještě jinou skupinou jsou Romové v zemích bývalé Jugoslávie, v Bulharsku, v Maďarsku a na Slovensku (Cohn 2009, s. 26-27). V České Republice se dnes setkáme s olašskými Romy žijícími hlavně na Moravě, zatímco v Čechách a na Slezsku především s Romy, kteří dorazili na české území ze Slovenska v druhé polovině minulého století.

2.3 Dějiny Romů na českém území

V českých zemích se povědomí o Romech rozrůstalo ve středověku na přelomu 14. a 15. st. Romové do střední Evropy dorazili postupně z Byzantské říše, kterou pravděpodobně opouštěli kvůli bídě a útlaku, stále zhoršujícím se vojensko-politickým podmínkám, útokům osmanských Turků a vnitřně nepevnému feudálnímu systému (Horváthová 2002). První záznamy o Romech na českém území lze najít v kronikách, popravčích knihách, cestopisech

nebo také na mědirytech a ikonografiích. Nečas (1997, s. 7) uvádí, že v nejstarší česky psané kronice, nazývané někdy také Dalimilova, se nachází zmínka o skupině asi pět seti potulných tatarských zvědů. Není jisté, zda se o Romy jednalo, svým vzezřením, oblečením a jazykem však některým učencům Romy připomínali. V Popravčí knize pánů z Rožmberka z roku 1399 je mezi jinými členy jisté loupeživé bandy jmenován i „*Cikán černý, Ondřejův pacholek*“ (Nečas 1997, s. 7). Mohlo se jednat o Roma, mužem však mohl být i člověk pouze jako Cikán přezdíváný. Podle tohoto a podobných zápisů však lze říci, že se v českých zemích o Cikánech již vědělo a nesly se o nich první zevšeobecňující představy a názory. Povíдалo se, že „*vláčili se cikáni po české zemi a lidi mámili.*“ (Nečas 1997, s. 7). Nazývali je také Pohany, Saracény, Tatary nebo Turky. V místech, kam přišli, se živili zpracováváním železa a jiných kovů, obchodem s koňmi, zábavnými představeními, v jejichž rámci dělali různé kejkle nebo hráli na hudební nástroje. Ženy nabízely hádání budoucnosti z dlaně nebo s dětmi žádaly o almužnu. Existují záznamy o almužnách vydávaných cikánským skupinám vedené v obecních účtech (Nečas 1997).

Zpočátku tedy přijímal český lid skupiny Romů tolerantně a s jistou mírou zvědavosti. Svým odlišným vzezřením však také všude, kam přišli, budili údiv, rezervovanost a možná strach. Služby a dovednosti, které nabízeli, byly pouze druhořadé, někdy považované za nelegální. Jejich chování neodpovídalo ustáleným společenským normám, někde je považovali za příživníky. A tak se shovívavý přístup českých usedlíků postupně proměňoval v podezřívavost a nepřátelství. Již v roce 1538 se brněnský sněm usnesl na vyhnání Cikánů, jež mělo proběhnout v celém okolí do dvou týdnů, píše Nečas (1997). Brzy vyšly nařízení zakazující českým usedlíkům vpouštět Cikány na své grunty a poskytovat jim zázemí (Nečas 2008, s. 13). Podobně se usnesl také Olomoucký sněm, který navíc všem Cikánům vyhrožoval trestem smrti, jestliže by se rozhodli vrátit. Podobná situace probíhala i v jiných městech. Kromě toho se Cikánům připisovalo zakládání požárů, krádeže a vraždy, za něž je nemilosrdně popravovali, v mnoha případech i bez pádných důkazů, pouze na základě doznání k činu během krutého mučení. Po třicetileté válce se s Romy počalo nakládat ještě přísněji. Vyhánění „potulných a škodlivých“ Cikánů z českých zemí se přiostrilo za vlády Leopolda I., který v roce 1697 vydal protiromský dekret umožňující cikánské muže beztrestně zabíjet jako divokou zvěř a cikánské ženy a chlapce trestat uříznutím ucha a vyhoštěním ze země, malé děti umístit na převýchovu do cizích rodin nebo do špitálů (Nečas 1997, s. 15). V této změti nenávisti vůči Romům se alespoň někdy objevily případy, kdy nějakou cikánskou rodinu protiromské dekrety nepostihly, jak to bylo v případě romského kováře Štěpána Vajdy, recte Daniela. Ten žil na přání statkáře Dominika Ondřeje Kounice spolu se svou rodinou

na předměstí Uherského Brodu, živil se kovářským řemeslem a zdržoval se se svou rodinou trvale na jednom místě, neboť se moravskému soudu zdál být jiným než ostatní Romové (Nečas 1997, s. 15). Podobně mohli být tolerováni i jiné menší skupiny Romů, které se věnovaly užitečným řemeslům, např. obchodu s koňmi nebo léčení dobytka.

V první polovině 18. století se nevraživost vůči Cikánům rozmohla do neúnosných mezí. Po Leopoldově krutých dekretech pokračuje v nelítostné protiromské politice i Karel VI. Před přicházejícími Romy nechává střežit hraniční průsmyky a důležité cesty, vyhrožuje trestem každému, kdo by Cikánovi poskytl přístřeší či pomoc (Nečas 1997, s. 21). Jana Horváthová (2002, s. 37) podotýká, že jakési uvolnění násilí vůči Romům nastává teprve za Marie Terezie a Josefa II., kteří začali uplatňovat svým způsobem asimilační politiku. Nadále se však tvrdě přistupovalo ke všem kočovným Cikánům. Ti nejsou při dopadení ihned zabiti - nařizuje se polapeného Cikána vyhostit ze země, a teprve kdyby se vrátil, má být popraven. Skupiny Romů se schovávaly v lesích a na opuštěných místech, své úkryty opouštěli jen, potřebovali-li sehnat jídlo, pro které mnohdy chodili žebrat k českým usedlíkům. O jejich pronásledování, vyslýchání a trestech se lze dozvědět z tzv. smolných (černých) knih. Na druhé straně umírněný přístup panovnického dvora k Cikánům, kteří v osmnáctém století přicházeli z Uher především na pohraničí Moravy a Slezska, se projevoval ve snaze o jejich asimilaci. Dekret z roku 1767 zakazuje Romům žít dále potulným způsobem života, nesmějí mluvit svou řečí, nosit romský oděv ani mít své vlastní rychtáře a vajdy¹ (Horváthová 2002, s. 37). Muži měli zakázáno používat svá cikánská jména, popisuje Horáková (1997, s. 10), museli se vyučit řemeslu a sloužit ve vojsku. Od roku 1773 se zakazovaly sňatky mezi dvěma Romy a podporovány byly naopak smíšená manželství. Romské děti byly násilně přemísťovány do neromských rodin, aby tak zapomněly na svůj původ. V zásadě se však především usilovalo o likvidaci kočovné kultury Romů (Horáková 1997, s. 10). Byly vytvořeny návrhy na „*umravnění a užitečné vzdělání Romů pro stát*“ (Nečas 2008, s. 34). Všichni Cikáni měli být sepsáni, spočítáni a umístěni do určených vesnic. Rodinám se udílely kousky půdy k obdělávání. Snaha o usazení cikánských kočovníků se však nezdařila, vypráví Nečas (2008, s. 43), většina z nich neuměla půdu obdělávat, domy opouštěli a vraceli se k potulce. Přesto však existovala i druhá skupina Cikánů, kteří se během svého kočování zastavovali na různých místech, třeba na okrajích vesnic, kde si zřizovali přechodné příbytky z obytných vozů; postupně se jejich chýše stávaly trvalejšími obydlími, v nichž se Cikáni

---

¹ Vajda je romský muž požívající mezi svou skupinou Romů přirozenou autoritu. Je volen. Jeho úloha má podobu „starostování“.

stávali usedlými (Nečas 2008, s. 44). Jednalo se v podstatě o romské osady, nazývané českými obyvateli cikánské tábory nebo cikánské kolonie. Místní vesničané, uvádí Nečas (2008, s. 51) si z nich volali Cikány na výpomoc při stavbách, při práci na velkostatku, při sklizních brambor, sušení sena nebo jim také přenechávali čištění stok, kanálů a odstraňování výkalů. V zimě se Romové věnovali výrobě různých domácích potřeb (košů kartáčů, štětek), které se poté snažili vyměnit za potravu a naturálie (Nečas 2008, s. 51).

Na konci devatenáctého století zásadně ovlivnil život Romů na českém území obecní zákon a zvláštní domovský zákon (Nečas 2008, s. 54). Romové získali nárok na nerušený pobyt, díky němuž je nikdo nesměl z obce vyhostit, a mohli také využít veřejné chudinské zaopatření (Nečas 2008, s. 54). Měli-li nyní stejná práva jako ostatní menšiny, jejich ekonomická situace a postoj společnosti k nim se příliš nezměnily. Jednotlivé obce neoplývaly nadšením nad tím, že mají Romy za sousedy. Snažili se je vystěhovat nebo jejich příslušnost převést do jiné vesnice. Spory mezi obcemi řešily až tzv. domovské listy, jež se na přelomu 30. a 40. let dvacátého století romským občanům udílely (Nečas 2008, s. 58). Na druhé straně se však na českém území stále pohybovaly skupiny neusedlých Romů, kteří si při zadržení vymýšleli své osobní údaje a lhali o své domovské příslušnosti. Podle *Zákona 117/1927 Sb. z. a n. (Digitální repozitář PSP ČR, 2013) O potulných cikánech* Romové mohli na katastru obce přebývat pouze s dovolením starosty, který také mohl určit přesnou dobu jejich pobytu. Stejně tak jim pobyt v obci mohl zamítnout. Od tohoto roku musel s sebou každý Cikán nosit cikánskou legitimaci, v níž se uváděly jeho osobní údaje i popis osoby, které doplňoval otisk jeho prstů.

Od začátku dvacátého století se prováděly celookresní kontroly Romů, sčítání romské populace, záahy na potulné skupiny Romů, jež byly podezřelé ze zločinnosti a také daktyloskopování všech odsouzených pro jejich snadnější identifikaci. Ačkoli protiromští odpůrci si stěžovali, že Cikáni jsou jen příživníci, kteří se vtírají lidem do příbytků a prosí o almužny, kradou, potulují se a ničím obci ani státu neprospívají, existují evidenční záznamy mluvící také o opaku – jsou v nich zmíněni Romové, kteří se přihlásili za první světové války do legií zahraničního vojenského odboje (Nečas 2008, s. 62). Bohužel nepřátelství vůči Cikánům se v čerstvě utvořeném československém státě dále rozmnožovalo a ústilo v diskriminaci a násilí na romských rodinách. Občané pojímající k Romům nedůvěru, vinící je z každé krádeže a zločinu, považovali za patřičné viníky osobně ztrestat. Pogromy v Prlově-Dvořiskách nebo v Pobedimu dokládají, jak zuřivý a nelítostný mohl být útok na romské spoluobčany (Horáková 1997).

Když se v Německu dostala k moci NSDAP se svou diktaturou, začalo rasové

pronásledování osob za účelem „očistění bílé rasy“. Útlak a perzekuce se týkala i Romů a Sintů, vypráví Nečas (2005). Od počátku 30. let minulého století v důsledku vytěšňování přicházela na české území značná část romských rodin bez německého občanství. Československé úřady se bránily vůči vzrůstajícímu počtu kočovníků vydáváním nařízení, jež zakazovaly potulným cizincům pobývat v zemi. Jelikož jejich počet především v pohraničních oblastech rostl, začaly se veřejně objevovat názory, že by se situace s Romy měla řešit podobně jako v sousedním Německu. Po mnichovské dohodě vycházela první protiromská opatření jak od okupační strany, tak i z administrativních zřízení protektorátu. Romové nesměli tvořit seskupení větší než jejich rodina, jakákoli potulka byla přísně zakázána; na druhou stranu se jednotlivé okresní úřady bránily proti tomu, aby se romské rodiny usadily na jejich pozemcích. Na podzim roku 1939 se podle nařízení ministerstva vnitra museli všichni příslušníci „romské rasy“ do dvou měsíců se svými rodinami trvale usadit. Likvidovaly se romské osady a Romové byli rozdělováni do různých obcí. Nedůvěřivé vztahy přetrvávaly nejen mezi romskou populací a majoritou, nepokoje vládly i mezi Romy samými. Některé romské rodiny, jež žily několik let usedle v jednotlivých obcích, nepřijímaly přátelsky nové příchozí, považovali je za vetřelce, neochotné podrobit se již uvyklému, zavedenému pořádku. Romské rodiny se musely zapojit do pracovního procesu. Muži našli uplatnění především jako zemědělství dělníci, nádeníci na stavbách domů, dálnic, pomocníci při opravách komunikací, nebo dělníci v kamenolomech, průmyslových závodech či malých dílnách (Nečas 2005, s. 243). Ženy zůstávaly v domácnosti a dopomáhaly při pracích na poli (Nečas 2005).

V době protektorátu se o romské populaci vedly vcelku přesné údaje, a tak již nic nebránilo přikročit k dílčím řešením celé situace. Zřizovaly se donucovací pracovny (robotárny), do nichž byli posíláni všichni Romové starší osmnácti let, kteří se opakovaně vyhýbali práci, nežili usazeným životem, recidivovali k trestným činům apod., píše Nečas (2005, s. 244). Pokud se v těchto pracovnách romští občané dopouštěli útěků či zločinnosti, byli předáváni kriminální policii, za čímž běžně následovala jejich transportace do koncentračních táborů. Vedle toho se také zřizovaly pracovní útvary a pracovní tábory, v nichž musely vykonávat veřejně prospěšné a naléhavé práce všechny nezaměstnané osoby, asociálové, leniví pracovat, nedodržující nařízení apod. (Nečas 2005, s. 547). Následně se přikročilo k důslednější táborevé koncentraci, kdy měli být všichni možní práceschopní potulní cikáni, žebrající povaleči, osoby živící se nelegální činností, hazardéři a výtržníci koncentrováni do dvou táborů, vytvořených přímo pro tento účel. První tábor vznikl na Moravě v Hodoníně u Kunštátu, druhý byl postaven v Čechách v Letech nedaleko Písku.

V roce 1942 vláda nařídila přeměnit také všechny pracovní tábory a donucovací pracovny na tzv. „sběrné tábory“. Z těchto táborů v Hodoníně, Letech a z jiných cikánských táborů poté vyjížděly transporty do koncentračních táborů, nejčastěji do Osvětimi (Nečas 2005, s. 248). Zatímco do doby před začátkem druhé světové války žily v Československu rodiny českých, moravských, olašských, polských, francouzských, německých, maďarských, ruských, rumunských i moldavských Romů, během válečných let došlo k razantnímu snížení počtu těchto skupin (Goral 1998). Velká část těch, kteří se ze země nevystěhovali, skončila v cikánských pracovních a koncentračních táborech. Vyvražďování zasáhlo některé skupiny Romů v ohromných rozměrech, u skupiny německých Romů, zvaných Sinti, téměř sta procent. Důvodem mohla být jistě snaha vyhladit na prvním místě míšence Romů a Němců, kteří podle nacistické teorie rasové čistoty pošpinili „bílou árijskou rasu“.

Po skončení druhé světové války, uvádí Nosková (2009), nastal odsun Němců z českého pohraničí. Deportace sloužila jako trest a vykonání spravedlnosti řízené myšlenkou kolektivní viny celého etnika. Vystěhování měli být také Maďaři z jižního Slovenska, které československá vláda rovněž považovala za nežádoucí menšinu. Podle nařízení týkajících se tohoto vysídlení si mohly rodiny Němců vzít s sebou pouze několik svršků a pár nejn nutnějších věcí potřebných k živobytí. Zanechávali tak za sebou opuštěné nemovitosti, veškerý movitý majetek, dobytek, zemědělské nástroje, vozy atd. Takto zanechané usedlosti byly nabídnuty k užívání přistěhovalcům, lidem ochotným se v liduprázdném českém pohraničí usadit. Jednalo se nejenom o Čechy z jiných vnitrozemských států a regionů, avšak také o Slováky, Rusíny, Řeky, Ukrajince a právě tak i Romy (Nosková 2009). Jelikož během druhé světové války likvidace „cizí rasy“ nedolehla vzhledem k odlišné politické situaci na slovenské romské osady tak razantně jako jinde, početní situaci v Česku změnily přistěhovalecké vlny Romů pocházejících právě ze Slovenska (Horvátová 2002, s. 51).

Osídlovací úřad, jenž řídil přistěhování nových usedlíků, se zasazoval o co nejrychlejší průběh, aby pohraniční krajina mohla být co nejdříve znovu plně hospodářsky a průmyslově využita (Frištenská, Víšek 2002, s. 26). Tak se první velká romská migrace (Nosková 2009) ze Slovenska do Čech (Sudet) udála již v období let 1945-1946. Druhá vlna romské kolonizace šla ruku v ruce s tou první, probíhala již však pomaleji a déle. Pod vedením komunistické strany se ve čtyřicátých a padesátých letech do českých průmyslových oblastí konaly náborů nových pracovníků (Horváthová 2002, s. 51). Nová příležitost pro Romy získat práci na sebe nenechala dlouho čekat. Romové ze Slovenska (Řičan 1998), kteří pocházeli z chudých poměrů a kteří byli ochotni vymanit se z ubíjejících podmínek izolovaných osad, přijížděli do českého pohraničí pracovat. Novou pracovní sílu, kterou komunistická vláda

ochotně vítala, tvořili práceschopní muži, mnozí z nich však do Česka pouze dojížděli a po dvou, třech týdnech práce se vraceli za svou rodinou zpět domů na Slovensko. Jiní se se svými rodinami usadili v závodních bytech. Mezi hlavní oblasti, do nichž pravidelně přijížděli, patřilo Ostravsko, Karvinsko, Mostecko, Brno, České Budějovice nebo Karlovy Vary. V roce 1965, píše Nečas (1997, s. 82), se ústřední výbor KSČ usnesl na novém řešení romských osad (s největší koncentrací na Slovensku), které se neustále potýkaly s nedostatečným pracovním uplatněním jedinců, s nedostatkem ubytování, nedůslednou docházkou dětí do školy, opakovanou kriminalitou apod. Obyvatelstvo romských osad mělo být rozptýleno, jejich domy spáleny. Rodiny se musely nedobrovolně stěhovat a usadit se na nových místech (Nečas 1997, s. 82). Paradoxně se převážně jednalo o průmyslová centra v českých krajích pojímající již jistou část romského obyvatelstva, uvádí Horváthová (2002). Docházelo ke sporům a roztržkám mezi místními Romy a nově příchozími. Některé rodiny imigrantů byly hned po příjezdu místními obyvateli posílány zpět, kde je již však nečekalo nic než pozůstatky spálených osad. Nařízení o „rozptylu míst nežádoucího soustředění osob cikánského původu“ nezasáhlo pouze osady na Slovensku, ale i ghetta průmyslových center. Toto násilné přestěhování se míjelo účinkem a potýkalo se s nesouhlasem (Horváthová 2002). I venkovské obyvatelstvo nechtělo přijímat Romy do své obce. Jiné romské rodiny se nedlouho po násilném přestěhování znovu vrátily ke svým příbuzným do průmyslových měst. Podle některých odborníků (Horáková 1997, Říčan 1998, Horváthová 2002) zabývajících se problematikou Romů se tyto snahy o asimilaci romského obyvatelstva zasadily o destrukci tradiční romské kultury, následné přetrhávání silných příbuzenských sítí a ničení vzorců chování jedinců i celých skupin. Komunistický režim podpořil dnešní nekvalifikovanost Romů, když pro romské děti vyčlenil zvláštní školy, a násilným přesídlováním dlouho zabránil vytváření mírumilovných vztahů mezi Romy a majoritou (Horáková 1997, Říčan 1998, Horváthová 2002). Gádžové² chovají k Romům nedůvěru, podezřívavost, nenávisť, nepřátelství a neochotu stejně jako Romové k nim.

Mezi významná lomítka v politickém a společenském etablování Romů v České Republice i ve světě patří událost z roku 1969, kdy vznikla společenská organizace *Svaz Cikánů-Romů* (Říčan 1998, s. 27) představující Cikány pod endoetnonymem Romové, a událost po roce 1989, kdy byli Romové oficiálně uznáni za národnostní menšinu. Směli budovat vlastní jazyk, svou národní kulturu a zakládat vlastní organizace. V té době se také

---

² „Gádža“ (z romského jazyka) - tedy ten, kdo v očích Romů není Romem., pův. „sedlák“

prezident Václav Havel Romů zastává a žádá uznání jejich lidských práv³. Romové získávají možnost prosadit se v české společnosti, mohou rozvíjet vlastní literaturu, smí se profilovat v tisku a médiích, setkávají se na kulturních akcích, na vysokých školách se vyučuje romské kultuře a jazyku (Říčan 1998, s 29). Dá se tedy čekat, že se k dnešnímu dni jejich postavení ve společnosti zlepšilo?

---

³ Již v Chartě 77 z roku 1978, kterou Havel podepisuje.

3. Vztah majority k romské minoritě

3.1 Rozsáhlost romské populace v České Republice

Podle sčítání lidu, bytů a domů v České Republice v roce 2011 se k romské národnosti přihlásilo 5 135 občanů, což je asi 0,05 % obyvatel z celé deseti a půl milionové populace státu (ČSÚ, 2014). Deset let předtím, při sčítání lidu v roce 2001 se k romské národnosti hlásilo přibližně dvakrát tak více obyvatel, asi 0,11 % , tj. 11 746 občanů ČR (ČSÚ, 2014). Údaje ještě o desetiletí starší, tedy z období po Sametové revoluci, vypovídají, že se při sčítání lidu v roce 1991 k romské národnosti ještě hlásilo téměř 34 000 občanů se svými dětmi. V té době však kvalifikovaní odborníci odhadovali, že na našem území žije mnohem více Romů, přibližně asi 300 000, což by představovalo 3 % z celkového obyvatelstva (Říčan 1998, s. 33). Vzhledem k vysoké plodnosti Romek, které navíc mívají obvykle první dítě již před dvacátými narozeninami, lze předpokládat, že Romů v České republice co do počtu přibývá. Určitý vliv na úbytek romské populace by mohla mít jejich migrace. Nelze si však myslet, že by jinak usedlí čeští Romové emigrovali v tak vysokém počtu. Jak je možné, že se za posledních třicet let populace Romů v České Republice tak razantně změnila? A je v současnosti počet Romů skutečně nižší než jedno procento? Stačí nahlédnout do nedávné minulosti posledních sta let, v níž museli Romové podstupovat opakovaná sčítání, preventivní policejní evidence, násilná stěhování, zákazy pobytu a rovněž i zákazy kočování s nucením k usídlení, vyhlazování a krutost vůči jejich etniku nejen v době druhé světové války, aby člověk pochopil, proč se k romské příslušnosti v České Republice hlásí tak malý počet občanů. Jistě neodpovídá skutečnému počtu romských obyvatel na českém území vzhledem k odhadům odborníků a údajům o romském obyvatelstvu z minulých desetiletí.

V dnešní době multikulturních společností stále naléhavěji vyvstává otázka, jak se postavit k existenci minorit ve většinové společnosti. Jak řešit bariéry, jež vznikají v mezietnických a meziskupinových kontaktech? Jak pomoci menšině zachovávat si svou identitu a jakým způsobem podpořit kontinuitu její kulturní reprodukce? Jednou z hlavních překážek, které brání přívětivému soužití mezi dvěma skupinami či dvěma etniky, se zdá být množství stereotypů a předsudků, které skupiny zastávají, stejně jako averze a xenofobie převládající mezi nimi (Šišková 1998, s. 9).

3.2. Představy a postoje

3.2.1 Stereotypy

Ať už se jakýkoli Nerom setkal s Romem či nikoli, jistě by při otázce, jak by takového Roma popsal, dokázal přijít s určitou charakteristikou týkající se možná vnějšího vzhledu, možná souhrnu nějakých charakterových vlastností nebo i popsaného chování, které by nazval typickým pro Roma. Představy o tom, jak Romové vypadají, jak se chovají a co lze od nich čekat, měli již lidé ve středověku, v podstatě od doby příchodu romského etnika do Evropy. Představy o Romech, přenášené napříč generacemi, přetrvaly v mnohých případech až dodnes. Přidáme-li k nim mnohé postoje a názory současníků, lze již hovořit o rozsáhlém souboru stereotypů, které jsou Romům přičítány.

„Pojem „stereotyp“ pochází z dvou řeckých slov, ze slova „stereo“, což v překladu znamená pevný (upevněný), a ze slova „typos“, což se může přeložit jako dojem nebo pocit z někoho či z něčeho“, jak uvádějí Ludmila Kopecká-Kashpurová a Eglantina Zyka (2012, s. 37). Poprvé slovo „stereotyp“ použil ve své knize *Public Opinion* v roce 1922 americký novinář a filosof Walter Lippman. Stereotyp popisuje jako *„zjednodušené pojetí, názor nebo přesvědčení o nějaké osobě, skupině, události nebo záležitosti, které vede k jejich typizaci.“* (Kopecká-Kashpurová, Zyka 2012, s. 37) Vysvětluje, že tyto stereotypy, které přirovnal k „obrazům v hlavě“, pak vedou k nesprávné, klamně či zkreslené představě o skutečnosti, tedy také o pravém charakteru člověka. Lippman považuje stereotypy za nezbytné k tomu, aby se člověk dokázal ve světě zorientovat. Díky nim člověk dokáže mnohé věci zjednodušit a tím i snadněji pojmout. Stereotypy mohou být utvářeny na základě věku, pohlaví, náboženství, zaměstnání, národnosti apod. Existují dokonce stereotypy odvíjející se od geografické polohy - např. život ve městě je nebezpečnější než život na vesnici (Kopecká-Kashpurová, Zyka 2012, s. 38). Podle sociálního psychologa Allporta (2004) se člověk řídí stereotypy, jestliže začne zevšeobecňovat skupinu lidí, kde shodné znaky připisuje v podstatě všem členům skupiny bez ohledu na skutečnou rozmanitost, jež ve skupině je.

Yzerbyt, Spears a McGarty (2002) vysvětlují, že společnost má svou strukturu a řád díky tomu, že každý jedinec sám sebe řadí do skupin, v nichž s ostatními členy sdílí například vlastnosti, hodnoty, životní podmínky, názory, apod. A proto hlavní význam stereotypů je, že umožňují všechny možné skupiny v lidské společnosti vnímat a také jednu od druhé odlišovat. Vztah mezi jednotlivci a skupinami se silně váže na skutečnost, že se tyto jednotlivci i skupiny mezi sebou navzájem ovlivňují, a to prostřednictvím mentálních modelů, které si každý individuálně vytváří.

Stereotypy jsou tedy mentální reprezentace charakteristik lidí, kteří patří do konkrétních skupin (Yzerbyt, Spears, McGarty 2002). Věci, které jedince ve společnosti obklopují, pak na něj působí spíše z toho hlediska, jak jsou vnímány, než prostřednictvím fyzické síly. Tito autoři (Yzerbyt, Spears, McGarty 2002) považují za důležité tři zásady, na nichž stojí utváření stereotypů. První již byla řečena - člověk stereotypy využívá ke kategorizaci svého okolí. Nemůže si totiž udělat dojem o skupině, není-li schopen vidět, v čem se daná skupina liší od ostatních skupin. Za druhé, stereotypy svým způsobem fungují jako úsporné spotřebiče. Šetří čas a energii toho, kdo se jimi řídí. Člověk tak může ignorovat všechny odlišnosti a detaily, jež se pojí s jednotlivci. Každý, kdo se stereotypem řídí, se v podstatě neohlíží na to, není-li jeho přesvědčení pochybné. Z toho důvodu dochází ve vztazích k tak silnému napětí, proto stereotypy podporují vytváření klamů a zkreslených představ. Třetí pravidlo praví, že stereotypy jsou názory sdílené určitými skupinami. Pokud není stereotyp sdílen více lidmi, přitáhne jen málo pozornosti. Naopak ke sdíleným stereotypům se váže jistý zájem, mohou například sloužit jako základ, díky němuž lze předpovídat a pochopit chování lidí patřících do konkrétních skupin. Stereotypy se mohou ve skupině udržovat dvěma způsoby. Buďto vycházejí ze zkušenosti, kterou získají jednotlivci ve společném prostředí (přičemž tato možnost neodpovídá všem případům, neboť existuje množství sdílených stereotypů, jež nestojí na základě přímého empirického poznání všech jedinců), anebo vycházejí ze směsi společensky sdíleného vědění, myšlenkových představ, ideologií a kultury. Stereotypní názory stanovují normy. Členové skupin je tedy nesdílí pouze na základě společné zkušenosti, jež se jim každému individuálně shodou okolností přihodila, ani pouze na základě jakéhosi sdíleného vědomí v rámci svého společenství. Stereotypy sdílí i z toho důvodu, že jednají tak, aby jejich chování bylo v souladu s chováním ostatních (Yzerbyt, Spears, McGarty 2002).

Ačkoli jsou stereotypy charakterizovány jako názory sdílené, které nezastává sám jedinec ale minimálně několik členů skupiny, je důležité vzít v potaz, že při vytváření stereotypů hraje významnou roli individualita každého jednotlivce, jež stereotypy užívá. Daniel Bar-Tal (1997) vysvětluje, že každá skupina si vytváří vždy své vlastní stereotypy o jiných skupinách, které jsou závislé na konkrétním historickém pozadí kontaktu mezi danou skupinou a jinými skupinami, také na politických nebo ekonomických podmínkách či na povaze meziskupinových vztahů. Podobně každý člen v rámci skupiny se alespoň trochu liší od ostatních spolučlenů. V jeho stereotypních postojích budou rozhodovat také jeho osobní zkušenosti a specifická jeho osobnosti, odvíjející se od jeho vlastností, charakteru, motivací, životních hodnot, přání a cílů. Stereotypní myšlení může rovněž ovlivňovat samotný průběh různých událostí v životě jedince. Každý člověk se od narození učí svět

kolem sebe kategorizovat a stereotypizovat. Patříčné kategorie a schémata se však mohou v rámci jeho vnímání v průběhu života měnit. Stereotypní představy nejsou ustálené, avšak mění se. Pro názornou představu celého množství vnějších činitelů, jež stereotypizaci ovlivňují, představuje Daniel Bar-Tal (1997, s. 495) schéma⁴, v němž rozděluje faktory ovlivnění do tří kategorií na zprostředkující, přenášející a na ty, jež pro stereotypní představy vytvářejí zázemí. Mezi zprostředkující proměnné, které každému jednotlivci umožňují individuální přístup a uchopení informací o členech cizí skupiny, zařadil Bar-Tal osobnostní proměnné, tedy jedincovy názory, postoje, hodnoty, motivace, charakter, jazyk a kognitivní schopnosti. Jako proměnné přenášející, jež se stávají způsobem transportu informací, jež živí stereotypní představy, jmenuje rodinné klima, přímý kontakt (s jedinci ze skupiny, která je stereotypizována) a politické, sociální, kulturní a vzdělávací kanály. Na samém začátku však musí existovat zázemí pro utváření stereotypních představ v rámci vlastní skupiny. To je tvořeno proměnnými, mezi něž patří právě chování jiných cizích skupin (pozitivní vztahy s příslušníky jedné cizí skupiny mohou podporovat negativní vztahy s příslušníky jiné cizí skupiny), povaha meziskupinových vztahů (čím více jsou vztahy mezi skupinami polarizovány a stavěny do středu zájmu, tím více nabírají stereotypy na intenzitě a extenzitě), socio-politické faktory (které nastavují meze tolerance, svornosti, společenské soudržnosti, mobility uvnitř společnosti, hierarchie), ekonomické podmínky (jsou-li například jedinci uvnitř své vlastní skupiny v důsledku ekonomických faktorů frustrováni, může se jejich nespokojenost promítnout do jejich chování k příslušníkům vnějších skupin) a historie mezi-skupinových vztahů (historické vztahy mezi českým lidem a Romy zanechávají stopy, jež ovlivňují chování mezi českou majoritou a romskou minoritou dnes) (Bar-Tal 1997).

Lze tedy vidět, že kromě přímého kontaktu, v jehož rámci by jedinec mohl být pozitivně ovlivněn prostřednictvím přátelství nebo známosti s příslušníky romské minority, vytváření či změnu stereotypních představ o Romech, stejně jako míru intenzity a extensivity těchto stereotypů o Romech (od nichž se ve většině případů odvíjí také averzní postoje) ovlivňuje další značná řada faktorů. Pokud rodinné klima, v němž jedinec žije, nebo politické, sociální, kulturní a vzdělávací kanály, jež jedince zahlcují informacemi, jsou příliš silné, takže přebíjí jeho pozitivní zkušenosti vycházející ze vztahů s příslušníky romské minority, zřejmě k přílišné změně jeho stereotypních představ o romské minoritě vůbec nemusí dojít.

Podstatným faktorem, který se podílí na utváření vztahů příslušníka majority s Romy,

---

⁴ Viz příloha č. 1

jsou už jen osobnostní předpoklady pro vytvoření takového vztahu. Záleží na vlastnostech a charakteru každého jednotlivce, který s Romy přichází do styku. Člověk tolerantní a laskavý bude náchylnější k navázání pozitivního vztahu s Romem než ten, kdo je nesnášenlivý a nevlídný. Podle Allporta (2004) mají někteří lidé větší tendenci utvářet si předsudečné postoje a jiní mohou naopak více tíhnout k tomu přistupovat ke svému okolí bez příměsí zaujatosti. Stereotypní názory a averze se tedy nemusí odbourávat na základě přátelství nebo známostí Neroma s Romy, avšak ve svém počátku dochází k odmítání stereotypů a averze z toho důvodu, že je Nerom zavrhuje dřív, než vztahy s Romy navazuje. Také Bar-Tal (1997) ukazuje na to, že každý jedinec, jež se od všech ostatních liší ve svých kognitivních a jazykových schopnostech, cílech, motivacích, hodnotách a charakterových vlastnostech, přijímá a interpretuje stereotypní představy svým vlastním, odlišným způsobem. Zdůrazňuje také, že stěžejní roli při utváření stereotypních představ a změn jejich intenzity a extenzity má rozsah znalostí a vědomostí, jež jedinec má (Bar-Tal 1997).

Existuje celkem obsáhlý seznam důvodů, říkájí Yzerbyt, Spears a McGarty (2002), kvůli nimž se stereotypy utvářejí. Může jít o situaci, kdy vnímající jedinec, který si všímá odlišností mezi skupinami, zdůrazní právě ty jinakosti, jež mu budou sloužit v jeho prospěch a podpoří tak pro něj výhodné stanovisko pohledu na věc. Podobně se může uchýlit k zjednodušování prostředí, které je pro něj tíživé a s nímž se musí potýkat. Dalším důvodem k utváření stereotypů může být snaha vyzvednout pozitivní rysy své skupiny (právě tím, že je zdůrazní v opozici k rysům cizí skupiny), což přispěje k pozitivní identitě vlastního společenství. Právě proto, že utváření stereotypů napomáhá orientaci v sociálním prostředí, jsou stereotypy podle některých autorů determinovány nastavením individuální lidské psychiky (Yzerbyt, Spears, McGarty 2002). Z toho důvodu ani není kýženým cílem dosáhnout toho, aby člověk přestal své okolí pomocí stereotypů vnímat. Renata Weinerová (2013) shrnuje nepostradatelnost stereotypů velmi výstižně:

Stereotypy mohou, ale nemusí vzejít ze zrnka pravdy, pomáhají lidem si zjednodušit kategorie, někdy ospravedlňují antipatii a slouží jako projekční plátno našim vlastním vnitřním konfliktům.“ (Weinerová 2013, s. 48)

Na druhou stranu mohou tedy stereotypy zapříčinit množství problémů především v mezilidském kontaktu a komunikaci. Jsou zdrojem neoprávněných předsudků o členech jiných skupin, umožňují soudit jednotlivce podle skupiny, do níž je zařazen, bez ohledu na jeho individuální vlastnosti, vysvětlují Šimíková, Bučková a Smékal (2003). A také se díky nim zachovává status quo, jenž pro jednu skupinu žádoucí je, zatímco druhé skupině například

znemožňuje získat rovnocenné postavení v pracovním procesu, ve vzdělání, v bydlení apod. Tato nerovnost se nejvíce projevuje právě ve spojitosti s etnickými stereotypy, které vznikají v kolektivu jako soubor názorů a představ o jiném etniku, přičemž základem pro jejich utvoření mohou být buďto opravdové, anebo také fiktivní charakteristiky jednotlivce nebo skupiny. V tomto procesu dochází k formování dvou druhů stereotypů (Šimíková, Bučková a Smékal 2003, s. 120). Když členové jedné skupiny nějak nahlízejí na členy ostatních skupin, přičemž mezi nimi nerozlišují, jedná se o heterostereotypy. Když mají tendenci vidět sebe a příslušníky své skupiny podobně a nediferencovaně, pěstují autostereotypy. Tyto sociální představy o charakteristikách a vlastnostech příslušníků nějaké skupiny se řídí několika mechanismy. Jak již bylo výše řečeno, zakládají se stereotypy na opomíjení detailů a zevšeobecňování jednotliviny, která je pak považována za reprezentant v daném etniku. Etnické stereotypy vedou k tomu, že všem členům konkrétní etnické skupiny jsou přiřazovány stejné charakteristiky a nedostatky. Proto se příslušníku určité skupiny připisuje agresivní chování, amorálnost, lenivost anebo také mírnost, čistotnost či pracovitost již jen na základě stereotypního uvažování o celé skupině, do níž patří. Jelikož stereotypy napomáhají ke kategorizaci světa kolem sebe, dochází v rámci tohoto procesu také k hierarchizaci jednotlivých skupin. Jde o srovnávání sebe a druhých, své skupiny a ostatních skupin, následkem čehož se utváří hierarchie, v níž některé etnikum, národ či skupina stojí výše a jiné zase níže (Šimíková, Bučková, Smékal 2003, s. 120).

3.2.2 Předsudky

Stereotypy mají velmi blízko k předsudkům, které podobně vznikají na základě zevšeobecňování či zjednodušování. Předsudek se vysvětluje jako zakořeněný názor, zaujatost, jež nemá oporu v jistém poznání, avšak čerpá především z presumpcí člověka, mylných představ a dezinformací (Allport 2004). Opírá se o generalizovaný úsudek, který si jedinec vytváří, který vyjadřuje a který nemění, i když poznává nové informace, jež si s jeho stanoviskem mohou protiřečit. Podle Allporta (2004) vycházejí předsudky z emocionálního rozpoložení. Ačkoli se předsudky stejně jako stereotypy netýkají pouze negativních představ, nazývá Allport (2004, s. 41) konkrétně etnický předsudek antipatií. Předsudky podobně jako lidské touhy ovlivňují chování, určují, jakým způsobem člověk jedná a jak přemýšlí (Bhui 2002). Jsou-li úsudky člověka spojeny se silnými, až krajními emocemi, snadno dochází k jejich pokřivení, někdy od dané věci, předmětu, člověka, situace předpokládají přímo bizarní vlastnosti (Bhui 2002). Vpravdě však platí, že jakékoli univerzálně rozšířené lidské vlastnosti lze nalézt v každém etniku, ve všech národech,

u každé národnosti a týká se v první řadě chování jednotlivců (Allport 2004). Jakou snahu poté lidé vyvinou, aby podpořili pozitivní renomé své skupiny, anebo naopak posílili negativní obraz členů jiné skupiny, lze pozorovat již od počátku historie příchodu Romů do Evropy. Na tomto místě si dovoluji zmínit dva nejrozšířenější obrazy, jež si v minulých stoletích Evropané o Romech udržovali.

3.2.3 Obrazy z minulosti

Jak již bylo zmíněno, existují záznamy o tom, že Cikáni byli z počátku tolerantně přijímáni. Vládci, knížata a panská vrchnost je vítali na svém území, poskytovali jim ochranu a využívali jejich služeb. S postupně vzrůstající diskriminací chudáků a žebráků a se stále vyhraněnějším odporem k lidem na okraji se však mezi usedlým křesťanským obyvatelstvem začal šířit i odpor k Cikánům. Vždyť už jen odlišný vzhled a jiný způsob života těchto kočovníků byl zdrojem podezřívavých pohledů ze strany evropských usedlíků. Martin Rheinheimer (2003, s. 132-133), autor díla *Chudáci, žebráci a vaganti: Lidé na okraji společnosti 1450 – 1850*, v němž na konci věnuje také kapitolu Cikánům, cituje úryvky z děl některých středověkých autorů (např. Hermanna Kornera - dominikánského mnicha, nebo Francouze Etienna Pasquiera), vypovídající právě o tom, jak lidé tehdejší společnosti na Cikány nahlíželi. Tito autoři se ve svých popisech poměrně shodují. Mluví o tmavé až černé pleti a černých, kudrnatých vlasech. Píší o ošklivosti cikánských žen a o špinavém a nevzhledném oblečení Cikánů. Líčení vnějšího vzhledu však odkazovalo i k tomu, jak tito pisatelé viděli duši člověka. Černá tělesná schránka vyobrazovala v představách středověké společnosti černou duši Cikána. Považovali ho za představitele zla, za tajuplného příchozího, ubohou bytost. A jelikož se většina usedlého obyvatelstva stranila všeho cizího a neznámého, naplňoval je kromě odporu k Cikánům také strach z nich. Někdy byli Cikáni označováni za Tatary. Ve Skandinávii a v Německu představovalo označení Tatar něco cizího a nebezpečného. Někde jinde byli Cikáni nazýváni Turky. Pro tehdejší společnost musel být způsob života Cikánů nepochopitelný (Rheinheimer 2003, s. 132-133). Stejně tak církev i obyčejný lid považoval za pochybný a nekřesťanský cikánský způsob obživy. Předpovídání budoucnosti, léčitelství - a v tom viděná bezbožnost - usedlé Evropany pohoršovala (Horváthová 2002, s. 16). Často jim přičítali každou krádež a přestupek, který se v době jejich pobytu na daném místě udál. A tresty byly tvrdé a nelítostné. Obviňovali je také z šíření nemocí (Rheinheimer 2003, s. 132-133).

Pro ukázkou, jak byli Romové viděni očima českých usedlíků, se hodí zmínit například

německo-český seznam romských rodin z druhé poloviny osmnáctého století (Nečas 2008, s. 56), jenž měl sloužit úřadům k lepší identifikaci zběhů a potulných Cikánů. V seznamu skládajícího se z nacionálií, popisu vnějšího vzhledu a příznačných rysů se u všech zaznamenaných osob objevuje stále podobný popis nápadných antropologických znaků (tmavá barva pleti, tmavé oči a vlasy), uvádí se, že šaty mají prosté a obnošené, ženy jsou bosé, zmíněn je i jejich odlišný jazyk a tradiční způsob obživy (Nečas 2008, s. 56). Výmluvně působí také vyjádření starosty z obce Okrouhlé, který si ztěžuje, jak velkou přítěží místní Romové pro obec jsou:

„Cikáni tito v počtu přes šedesát osob, nemajíce svých stálých příbytků, zaměstnávají se toliko jen touláním, práci odvykli jsouce, vyživují se koldováním, prošením a nejvíce v onen čas, když lidé rolnictvím na poli zaneprázdněni jsou, přicházejí a vtírají se do příbytků jejich a cokoliv od zboží, majetku neb drůbeže napadnou, vše pokradou. A proto mnohdy musejí lidé místo své práce na poli doma zůstat, aby svých domů a majetků střežili. Taktéž se děje i sousedním obcím. Pro toulku, koldování, prošení a krádež bývá jeden za druhým skoro každý týden žalářován a pak konečně k nám do obce hnán, takže za stravování v žaláři a za postrk hnanců veliké a nemilé útraty obci vzrůstají, které se i některého roku až přes 100zl. r. č. páčí.“ (Nečas 2008, s. 56)

Existoval však i druhý obraz, do něhož Evropané Cikány zasadili. Namísto lupičů a zlodějů dětí, špinavých kočovníků a nespolehlivých povalečů o nich smýšleli naopak vcelku pozitivně. Především je považovali za dobré hudebníky, veselé tanečníky a volnomyšlenkáře. Tento obraz získal na pozornosti hlavně v období romantismu devatenáctého století, kdy se po staletí tradované představy o psychice, chování a vlastnostech Cikánů označily za dědičné, uvádí Carter (2002, s. 2). Tato teorie o biologické dědičnosti, která je příčinou negativních vlastností a rysů Cikánů, vzbuzovala v některých osvícencích snahu vyzdvihnout romské etnikum na lepší úroveň prostřednictvím náboženské výuky a povinné školní docházky. V období romantismu se představy o Cikánech staly mnohem barvitější, tajuplné, až exotické. Umělci Cikána vyobrazovali jako osobu žijící v souznění s přírodou, jako nezávislého jedince, který prožívá skutečnou svobodu, který není spoután řetězy průmyslové společnosti. Společně s teorií biologické determinace představil tento obraz Cikány jako primitivní rasu, která žije volně s přírodou, odolná vůči pokroku. Tak se kočující Cikán stal romantickým hrdinou, jehož krásu života oslavovali ve svých dílech malíři, skladatelé, básníci, spisovatelé a sochaři devatenáctého století (Carter 2002, s. 2).

S krásnou Cikánkou Esmeraldou (Malvinni 2004) se setkáváme v románu Victora Huga *Chrám Matky Boží v Paříži*. Ačkoli se během děje ukáže, že Esmeralda není pravou cikánkou, že

však byla Cikány jako malé dítě unesena, Hugovo poetické vykreslení krásné hrdinky zcela odpovídá zažitým romantickým představám o Cikánech.

„Esmeralda byla podle úsudku Gringoirova nevinné, roztomilé a až na zvláštní úšklebek půvabné stvoření; naivní a vášnivá dívka, zcela nevědomá, nadšená pro všecko, neznající dosud ani ve snu rozdíl mezi mužem a ženou; taková je; miluje zvláště vášnivě tanec, ruch a volný vzduch; jakási včela s neviditelnými křídly na nohou, žijící v ustavičném víru. Takovou ji učinil potulný život, který odjakživa vedla... Ze všech těch zemí přinesla si dívka úryvky podivných hantýrek, cizí písně a myšlenky, a to vše učinilo její řeč právě tak pestrou, jako byly její šaty, půl pařížské, půl africké. Ostatně lid ve čtvrtích, kam chodila, měl ji rád pro její veselost, roztomilost, živost, pro její tance a písně.“ (Hugo 2009, s. 248)

Známý český spisovatel Karel Hynek Mácha tvoří svým perem nádhernou lyrickoepickou povídku s názvem *Cikáni*. Malíř Mikoláš Aleš neotálí kreslit Cikánky téměř nahé, dlouhomasé a krásné, jež obklopují jiní Cikáni hrající na strunné nástroje, nejčastěji na housle. Na mnoha obrazech vedle skupiny Cikánů postává kuň, mnohdy vyobrazený vedle vozu. Beorges Bizet napíše nádhernou operu a pojmenuje ji po jedné z hlavních postav, cikánské dívce Carmen, zmiňuje Malvinni (2004). Podobně Alexej Sergejevič Puškin složí poému *Cikáni*, příběh o nešťastné lásce a touze po svobodě. Johann Wolfgang von Goethe vydá v roce 1773 divadelní hru *Götz von Berlichingen*, v níž svého hrdinu v rámci příběhu zavede do tábora Cikánů, tábora s magickou a nadpřirozenou atmosférou. Ve svém historickém románu *Gyu Mannering* vypráví skotský spisovatel Sir Walter Scott, jak se hrdina Guy Mannering vypraví za hranice svého města, kde v ruinách hradu tajně pozoruje zpívající cikánku, jež ho svým zpěvem očaruje (Malvinni 2004).

Charakteristiky typu „ošklivý, černý, nemorální, lenivý, nebezpečný, zločinecký“ aj. se pojí s romským etnikem jako celkem, přičemž individuální přístup k Romovi jako jednotlivci by se mohl očekávat snad pouze v rámci bližšího vztahu. Z historie lze zmínit například ty rodiny Cikánů, které žily usedle na území některých českých pánů, živily se poctivým, užitečným řemeslem a jejich služby byly vítány. Jako příklad poslouží již zmíněný romský kovář Štěpán Vajda, recte Daniel, jehož samého (i jeho rodiny) se přísné zacházení a dopad protiromských dekretů vyhnulo (Nečas 1997, s. 15). Byli shledáni za odlišné od ostatních Romů, nepřisuzovaly se jim tedy vlastnosti a charakteristiky založené na stereotypech a předsudcích o Cikánech, avšak

byli zhodnoceni na základě osobního přístupu. Jistě k tomu přispěl i jejich usedlý způsob života a chování vyhovující normám tehdejší společnosti, avšak základem k jejich vyčlenění a zvýhodnění oproti jiným Cikánům byl individuální postoj k nim.

3.2.4 Averzze

Vztah majority k Romům v České republice popisují odborníci spíše v negativních obrazech. Naštěstí se v celkovém rozsahu nejedná o rasistické chování ani z jedné strany, ačkoli s výjimkami se samozřejmě můžeme setkat.⁵ Jednoznačně však lze mluvit o averzi a odstupu majority vůči romské minoritě. Názory majority na Romy, které se mohou někdy v jednotlivých případech opírat o pravdivé skutečnosti, nepředstavují bohužel ve špatném světle pouze dané konkrétní výtržníky, neplatiče, zloděje a povaleče, avšak házejí do jednoho pytle všechny Romy bez výjimky. Allport (2004) mluví o tom, že jedinec se vyhýbá příslušníkům jiné skupiny právě z důvodu silného předsudku, který většinou bývá emočně podpořen. Jindy se při setkání s Romem příslušník majority nemusí nutně řídit předsudky a stereotypy, avšak může se uchýlovat k zobecňujícím úsudkům, jak tvrdí Pavel Říčan (1998, s. 66). Toto ostražité chování majority k Romům popisuje jako „pravděpodobnostní uvažování“, které dělá z kolemjdoucího Roma pravděpodobnějšího činitele nepříjemností či zločinnosti než z jakéhokoli jiného kolemjdoucího Neroma. Vliv na to, jak majorita hledí na své romské spoluobčany, může mít také odlišný vzhled Romů, jenž nemusí být vždy oku lahodící. Nelze se však domnívat, že nedostatek osobní hygieny či ošuntělé oblečení patří mezi charakteristické znaky romského zevnějšku. Odpor majority k Romům však někdy začíná právě zde, při pouhém pohledu, kdy některý romský spoluobčan nevypadá dostatečně uhlazeně a reprezentativně v očích příslušníků majority. Těžká averze se stává hlavní překážkou k otevřenějšímu přístupu, k nabídnutí pomoci, k pouhému seznámení. Nepřijatelnost Romů vychází také z etnocentrického myšlení majority, která může považovat pouze vlastní hodnotový systém, způsob života a kulturu za obecně platné a žádoucí, a podle tohoto postoje pak hodnotí jiné. Tak bývají Romové posuzováni příslušníky majority z hlediska majoritních platných hodnot (Říčan 1998).

V běžném životě dochází mezi majoritou a romskou minoritou k očividné segregaci, jejímž výsledkem je existence velkého množství romských ghatt, nežádoucí vylučování romských dětí pouze do určitých škol, nezáměr přijmout romského občana do zaměstnání, menší možnosti Romů při uplatnění v občanském a veřejném životě oproti majoritě, někdy se dokonce objevují požadavky majority na vyčlenění podniků (např. restaurací, barů, diskoték), do nichž by Romové neměli možnost vstoupit. Ačkoli v některých případech dochází k této segregaci samovolně a tedy

---

⁵ Například rasistické projevy od skupin skinheadů

jistým způsobem i dobrovolně⁶, na druhé straně se česká společnost potýká s problémy romských ghett, jejichž vznik jistě nelze považovat za samovolný či snad dobrovolný ze strany romských občanů. Větší koncentrace Romů na jednom místě se pak stává o to lepší oporou pro vzrůstající averzi a předsudky majority vůči romské minoritě.

K izolaci Romů v rámci společnosti přispívá právě existence stereotypů, které nejsou užívány pouze majoritou, ale akceptují je i samotní Romové. Jestliže se pokoušejí setřást ze sebe nežádoucí a ponižující heterostereotypy, jejichž prostřednictvím na ně nahlíží majorita, nebrání se přijetí autostereotypů uvnitř vlastního společenství, čímž si tak vydobývají vlastní úctu a rovnocenné postavení, říká Bittnerová (2013). V důsledku toho se však prohlubuje izolace příslušníků romského etnika, kteří se v očekávání urážejícího chování ze strany majority od ní sami distancují a současně uzavírají do své komunity. Chtějí-li se chránit před nálepkou „těch horších“, volí segregaci a vyhýbají se kontaktu s Neromy. Začarovaný kruh uzavírají pak ti příslušníci majority, kteří prvotně na své spoluobčany Romy nenahlíželi v rámci nectnostných heterostereotypů, avšak jejich prvotní „neutrální“ postoj se mění v reakci na viditelnou autosegregaci Romů (Bittnerová 2013).

Kromě odstupu, který si majorita od romské minority drží, i Romové chovají jisté pohrdání k Neromům. Jejich chování, odlišné hodnoty či kulturu mohou považovat za nedostačující, nepřijatelnou, podřadnou. Bohužel jejich snaha snižovat Neromy, žít odměřeně a vydobývat si tak lepší pozici v majoritě pracuje i v jejich neprospěch.

„ti, kdo se distancují, vyjadřují svou zdánlivou nadřazenost, která je vždycky ovšem výrazem absolutní deklasovanosti v rámci velkého obrazu společnosti. Nikdo je vlastně nenutí – sami se této pozice chápou, aniž o tom vědí.“ (Doubek 2013, s. 30)

Allport (2004) mluví o tom, že jedinci patřící do skupin, které mají zkušenosti s posměchem, opovržením nebo znevýhodňováním v jakýchkoli situacích, mohou mimo jiné také zaujmout předsudky vůči jiným, takže svým chováním odráží to jednání, jež se na nich uplatňuje. Stejně tak se mohou distancovat a vůči příslušníkům cizích skupin zaujmout agresivní postoj (Allport 2004).

Velmi charakteristickým jevem v romské společnosti pak je segregace mezi Romy samými. Ať už jde o hierarchizaci mezi skupinami, odlišný postoj k asimilaci mezi majoritou, odstupňování

---

⁶ Příkladem může být třeba založení volnočasového klubu zaměřeného na romské děti nebo vedení hudebního celku sestávajícího především z romských hudebníků či zpěváků. Vedle toho však může být i samotná romská komunita cíleně uzavřena vůči vnějším příchozím.

vlivných pozic v rodině nebo o otázku „nedostatečného romství“, které třeba olašští Romové vyčítají ostatním Romům, jen stěží vládne mírumilovnost uprostřed romské minority.

Základním kamenem k vystavění averze může být v podstatě xenofobie – strach z neznámého. Jak uvádí Hana Frištenská a Petr Víšek (2002, s. 37) v manuálu *O Romech* vytvořeném pro české obce v rámci projektu *European Initiative for Democracy and Human Rights: Integrace menšin, cizinců a uprchlíků v ČR se zaměřením na řešení problému v kontextu místní správy*, projevuje se xenofobní chování při osobních stycích Neromů s Romy tak, že si Neromové udržují cílený odstup a straní se jakýchkoli vztahů s Romy. Xenofobie vůči cizincům se opírá o heterostereotypní způsob nahlížení na lidi jiné národnosti či etnika. Strach Neromů (fobie) se reflektuje v jejich netolerantním postoji k Romům, které si následně nechtějí připustit k tělu a nechtějí je mít za své známé, blízké či přátele, které by mohli osobně poznat. Ve vyhocenějších případech vyústí xenofobie do nenávistných rozměrů s diskriminačními, ne-li rasistickými sklony. Někteří pak mohou chtít svůj netolerantní postoj změnit pouze v tom případě, jestliže by se Romové asimilovali a přijali za své hodnoty majoritní společnosti. Autoři (Frištenská, Víšek 2002, s. 37) poukazují na to, že stejně jako bývají v lékařských kruzích fobie léčeny na základě desenzibilizace a zároveň také učením se konfrontaci s nepříjemným předmětem či situací, měla by být xenofobie vůči Romům redukována prostřednictvím objektivnější prezentace Romů v médiích, na veřejnosti, v politice, v každodenním životě, rovněž však také účelně vedenou výchovou a vzděláváním na straně Neromů i Romů.

3.3 Konkrétní příklady stereotypů a averze

Následně bych chtěla vymezit dvě konkrétní stereotypní představy, které majorita o Romech má. Poté krátce pojednám o dvou konkrétních příkladech toho, kdy se projevuje averzní přístup majority k romské minoritě. Nejedná se samozřejmě o jediné dva stereotypy týkající se Romů, které majorita zastává, stejně jako si nelze myslet, že averze příslušníků majority k Romům se projevuje pouze ve dvou níže uvedených oblastech. Avšak vzhledem k tomu, že v praktické části statistické analýzy dat je právě těmto čtyřem konkrétním postojům věnována primární pozornost, považuji za důležité představit alespoň zčásti problematiku, která se jich týká.

3.3.1 Stereotyp: Všichni Romové jsou stejní

První na pomyslném žebříčku stereotypů stojí přímo ta nejbizarnější stereotypní představa, že všichni Romové jsou stejní. Romům jsou přiřítány charakteristické znaky, vlastnosti a chování, k čemuž se váže celé spektrum stereotypů. A přitom tím největším paradoxem je, že si antropologové, sociologové a odborníci na romskou kulturu stále lámou hlavu nad tím, podle jakých kritérií by vlastně člověk měl být za Roma označen. Vystupují rovněž otázky nad tím, za jakou skupinu by Romové měli být považováni – za sociální, etnickou či národnostní? David Doubek (2013, s. 21-25) představuje kategorii „Cikáni“ jako schéma, v němž je romská kultura považována za specifické vědění, jež příslušníci dané kultury získali a jež si po dobu svého života osvojují. Vysvětluje, že tuto kategorii „Cikáni“ nelze na podkladě společných charakteristik definovat, avšak je možné ji vystihnout prostřednictvím typických příkladů a vzorů. Avšak primárně je důležitá osobní vnitřní identifikace, kdy se Rom ke svému romství hlásí a jeho identita ho určuje v tom, jak sám sebe vnímá (Doubek 2013, s. 21-25). K romské národnosti se v České Republice hlásí malé procento Romů, jež neodpovídá skutečnosti. Co se děje s těmi, kteří své romství popírají nebo před majoritní společností skrývají?

Nezanedbatelnou skutečností je také to, že se Romové sami mezi sebou hierarchizují. Jedna komunita se povyšuje nad druhou, jedna vnímá sebe jako lepší než ostatní. Skupiny Romů se předhánějí v tom, kdo je výš, anebo jedna tu druhou nějakým způsobem vnímá jako neuspokojivou (Doubek 2013, s. 20). Pavel Říčan (1998) vysvětluje tuto diferenciaci uvnitř romského etnika v kontextu zanikajícího indického kastovního systému, jiní autoři (Goral 1998, Navrátil a kol. 2003) popisují systém hierarchizace mezi Romy jako důsledek odlišné

ekonomické situace rodin, jež může mít své kořeny v minulém století v době kolonizačních vln Romů ze Slovenska.

Není proto divu, jestliže sami Romové žádají, aby je Neromové nestrkali do jednoho pytle:

„Neházejte nás do jednoho pytle, není Cikán jako Cikán. Lidi, co tady bydlí, většinou nejsou moc dobří. My odsud chceme pryč, nechceme tu s nimi bydlet. My platíme nájem, na rozdíl od mnoha jiných pořád ještě máme plynoměr i elektroměr, já nekradu a žena tady dělá domovnici. Někteří odsud nám vyhrožují. Asi jim vadí, že nejsme jako oni, dvakrát mě už napadli, volal jsem na ně policajty.“ (Paleček 2001, str. 68)

3.3.2 Stereotyp: sklon páchat trestné činy je součástí romské povahy

Další velice rozšířený stereotyp, panující v myslích Neromů, se týká názoru, nejenže Romové jsou nebezpeční a silně náchylní ke kriminalitě, avšak že náchylnost páchat trestné činy je v nich samých přímo zakořeněna. Tento obraz o Romech se v posledních letech především velmi často medializuje. Podle odhadu odborníků a výsledků statistik minulých desetiletí se 20-30 % romských občanů živí nelegální prací – především prostitucí, překupnictvím nebo majetkovou trestnou činností, uvádí Říčan (1998, s. 58). Ve zprávách se veřejnost dozvídá o násilí páchaném Romy na nevinných občanech a o krádežích a loupeživých přepadeních, které skupiny Romů zosnují. Navíc se ukazuje, že největší podíl na kriminální činnosti mají příslušníci romské mládeže. O tom vypovídají i výchovné ústavy pro mládež, v nichž velkou část osazenstva tvoří dospívající romské děti. I vězení se plní romskou populací, která se po propuštění na svobodu také často opět vrací k páchání stejných trestných činů. Nerom si rovněž myslí, že jeho romským spoluobčanům množství drobných provinění a trestných činů projde, což považuje za důsledek netečnosti policie a nedostatky v právním řádu. Pavel Říčan (1998, s. 58), český psycholog a profesor na Karlově Univerzitě v Praze, však představuje druhou stranu mince romské kriminality. Podle něj se v mnoha případech Romové dopouštějí trestné činnosti, jelikož nemají dostatečné povědomí o zákoně anebo také proto, že některé zákony odporují jejich romským přesvědčením a pravidlům. Je pro ně například přirozené začínat s pohlavním stykem rychleji než je u české populace běžné. Jestliže se Rom vyspí se čtrnáctiletou dívkou, není mezi skupinou Romů odsuzován. Zákon jej však uzná vinným za zneužití. Romové mají rovněž posunuty hranice fyzických střetů mezi rodinnými příslušníky. V rámci romské komunity třeba není nevhodné, jestliže muž na svou manželku občasné vztáhne ruku, mnohdy i bezdůvodně anebo prostě jen z přehnané žárlivosti.

Nevěra se víceméně toleruje u mužů, ženy mohou být za cizoložství trestány a zostuzeny⁷ (Říčan 1998, s. 46).

Ke kriminalitě vede romské občany také jejich nedostatečná ekonomická situace. Jejich nezaměstnanost je přivádí k příživnictví. Na jedné straně některé rodiny nacházejí způsob, jak žít ze sociálních dávek, na druhé straně se jiné rodiny uchylují k trestné činnosti, aby tak unikly z nedostatku (Říčan 1998, s. 59). Zločinné chování dnešní romské populace ovlivnil také bývalý komunistický režim, který se podílel na likvidaci romské kultury a jazyka. Zmírnění této situace jistě nepomáhá ani neustálé meziskupinové napětí, jež velmi snadno poštvě Roma proti gádžovi a naopak.

V neposlední řadě může kriminalita mnoha Romů vycházet z pravidla tzv. sebe-naplňujícího se proroctví. Pokud se k neznámému jedinci přistupuje již s tím očekáváním, že se bude nějakým způsobem chovat, po nějaké době může jedinec své chování tomuto očekávání skutečně přizpůsobit, ačkoli na začátku třeba neměl úmysl tak jednat (Allport 2004).

„Pokud člověk vstoupí do společnosti s přesvědčením, že všichni přítomní jsou proti němu bojovně naladěni, zaujme obranný postoj a bude se chovat tak urážlivě, že vyprovokuje skutečnou agresi. Pokud čekáme, že nová služebná bude krást, a dáme to najevo, bude jí to ke krádeži pohánět už jen proto, aby se pomstila za urážku.“ (Allport 2004, s. 184)

3.3.3 Averzní postoj: romské děti by neměly studovat ve třídě společně s neromskými dětmi

Ačkoli na první pohled se v naší zemi mluví o rovnocenných možnostech na poli vzdělávání, při bližším vhledu do situace romských dětí na českých školách vyvstává hned několik sporných otázek na toto téma. Předně, majorita může nabývat domnění, že Romové o vyšší vzdělání nejeví zájem, romští rodiče nepodnikají žádné kroky k tomu, aby dítě v docházce do školy podpořili, anebo že Romové se již jako infantilní rodí a proto se jim ve škole nedaří dosáhnout úspěchu. Romové zase mohou školu vnímat jako nebezpečí pro své dítě, které se „ve světě bílých“ učí individualismu, což je pravý opak k romskému kolektivismu (Sekyt 1998), v němž to nejdůležitější místo patří celé rodině a jednotliví členové jsou na ni závislí. Romští rodiče nebudou podporovat pravidelnou školní docházku dítěte, pokud se obávají, že by pak nemuselo jednat v souladu s jejich rodinnými hodnotami. Podle V. Sekyta (1998) spočívají kořeny soudržnosti

---

⁷ Pro romskou ženu je například velkým zostuzením, jsou-li jí ostříhány vlasy.

romských rodinných pout v indickém kastovním systému. V tradiční romské nukleární rodině, která se vyznačuje svou početností a silnými rodinnými hodnotami, se každý člen musí zachovat tak, aby prospívala celá rodina, každý člen se musí umět podřídit skupině, děti nemají opouštět své rodiče, důraz se klade na úctu ke starším, mezi sourozenci se musí udržovat silná pouta, všichni příbuzní si mají v každé chvíli vzájemně pomáhat, v době nouze spolupracovat, poskytnou přístřeší, nenechat nikoho napospas (Sekyt 1998).

Ke vzdělávacímu systému pojmají Romové nedůvěru a v podstatě jej považují za represivní instituci. Zárodky této nedůvěry pramení již v odstupu, který mají k romským dětem na českých školách učitelé a děti majoritní společnosti (Říčan 1998, s. 109). Počátkem devadesátých let minulého století začalo docházet k určité segregaci na českých školách, kdy byl nepřiměřeně značný počet romských dětí soustředěn ve zvláštních školách pro jedince s mentálním postižením. Nekorjak, Suralová a Vomastková (2011, s. 658-659) vysvětlují, že výuka v těchto specifických školách probíhala pomaleji a neposkytovala tudíž Romům stejný standart běžných základních škol. Tento jev se bohužel udržel i po následující desetiletí, přičemž se nejedná pouze o situaci v České Republice, ale i v jiných zemích střední Evropy, například na Slovensku, v Rumunsku, Bulharsku nebo Maďarsku. V roce 2005 se v České republice zrušily zvláštní školy a namísto toho se otevřely základní praktické školy, jednalo se však pouze o formální změnu, takže Romové byli nadále zařazováni do jiných vzdělávacích středisek než majorita. V důsledku neustálé kritiky se proto v roce 2007 *Velký senát Evropského soudu pro lidská práva* usnesl na tom, že tímto zařazováním dětí do praktických škol dochází k diskriminaci ve vzdělání (Nekorjak, Suralová, Vomastková 2011, s. 658-659). Následkem toho byl v České republice vytvořen *Národní akční plán inkluzivního vzdělávání*, jenž se zaměřil na integrované vzdělání a výchovu dětí bez ohledu na jejich předpoklady a handicap. Jako konečný cíl si pak kladl zajistit prevenci „*proti sociální exkluzi jednotlivců i celých sociálních skupin a přispět k úspěšné integraci jedinců s postižením či znevýhodněním do společenských, politických a ekonomických aktivit občanské společnosti.*“ (MŠMT, NAPIV © 2014, s. 1). Ačkoli dnes se již bezprostředně umísťují romské děti do běžných základních škol, objevuje se nový fenomén „romských škol“, který se vytváří přirozeně pouze následkem selektivního chování neromských rodičů, kteří nechtějí, aby jejich dítě navštěvovalo třídu společně s Romy. Tyto situace nastávají především v okolí tzv. sociálně vyloučených lokalit, existujících na českém území od doby po pádu komunismu. Nejen že se v těchto lokalitách koncentruje nejvíce romských rodin, a proto i na místních školách převažují romské děti, avšak neromští rodiče raději posílají své děti do vzdálenější školy, v níž mohou podle jejich úsudku získat lepší výuku. Odradit je stejně tak může nálepka negativní profilace romských škol, kde bývá výuka uvolněnější, někdy pomalejší, méně náročná apod.

(Nekorjak, Souralová, Vomastková 2011).

Ve školách se romské děti potýkají s problémy hned v několika rovinách. Výchova romských dětí se vyznačuje uvolněnou atmosférou a důvěryhodným přístupem, bez přílišného seznamu zákazů, bez vysokých požadavků a nároků na úspěch jednotlivce, říká Říčan (1998, s. 45). Hledí se na to, jak se dítě cítí. Podobně nemusí romští rodiče povzbuzovat své dítě k lepším výkonům ve škole, k plnění úkolů, nevyžadují osobní úspěch, jenž by mohl jejich potomka odtrhnout od utužené rodiny. Potíže se zvládnutím učiva mají romské děti ve školách také v důsledku nedostatečného základu mluveného českého jazyka. Nedostatek v komunikačních schopnostech a s ním spojený nedostatečný podklad pro další schopnosti a dovednosti, nezbytné pro pochopení vyučované látky, komplikuje romskému dítěti studium ve škole (Říčan 1998, s. 112). Kromě toho však ještě i rozohňuje vztahy mezi jeho spolužáky, pro něž jsou dané dovednosti a schopnosti samozřejmostí, stejně jako může mít dopad na odlišný přístup jeho učitele k němu. Střety mezi romským dítětem a jeho vrstevníky mohou zapříčiňovat rovněž kulturní rozdíly, například odlišný temperament, jiné chování nebo odlišná výchova získaná ve vlastní rodině (Říčan 1998). Konečným problémem je pak samotná distanciací mezi Romy a Neromy, zmíněná již výše.

K nedostatečné vzdělanosti se váže další problematyczny jev týkající se hluboce rozšířené nezaměstnanosti mezi Romy. Jedním z hlavních problémů neúspěchu Romů při hledání práce je jejich nedostatečná kvalifikace a jejich nízký stupeň dosaženého vzdělání. Podle názorů majoritní populace Romové nepracují, protože nechtějí a raději se uchylují k pobírání nemalých sociálních přídavků, jež jejich lenivost a nezájem o práci v podstatě posilují. Z historie víme (Sekyt 1998, s. 70), že Romové se věnovali kovářskému řemeslu, obchodovali s koňmi, živili se jako drezéři, zvěrolékaři, koželuhové nebo hudebníci, prodejci drobných domácích potřeb anebo komedianti. Viktor Sekyt (1998, s. 70) tvrdí, že to právě indický kastovní systém měl vliv na dlouhodobé uchování tradičních řemesel v romské společnosti; syn měl povinnost převzít živnost po otci. Až nástup industrialismu je o jejich tradiční řemesla začal postupně připravovat, neboť klesla poptávka po nich. Pokud se měli Romové v minulém století jak pracovně uplatnit, vykonávali především fyzické práce. Buďto vypomáhali na usedlostech sedláků a rolníků, nebo byli ve většině případů nuceni dělat veřejně prospěšné, náročné, dělnické práce. Někteří z Romů – olašští Romové nebo muzikanti – považují fyzicky náročnou práci za ponížení. Ladislav Goral (1998, s. 77) vysvětluje, že příslušníkovi skupiny olašských Romů hrozí i vyobcování z komunity, jestliže přijme práci, jež neodpovídá jejím tradicím a představám. A ze svých typických profesí, po nichž je dnes již minimální poptávka, se neuziví. Werner Cohn (2009, s. 38) zmiňuje, že Cikáni, s nimiž se on sám v životě setkal, o sobě prohlašovali, že nikdy nepracovali, zvláště když práce vyžadovala

pravidelné plnění povinností a závazků. Na druhou stranu v jejich slova smyslu vykonávali tzv. „cikánskou práci“, což prostě znamená věnovat se těm činnostem, jež jsou pro Cikány přirozené (Cohn jmenuje obchod s ojetinami, opravu karosérií, pobírání sociální podpory, u žen předpovídání budoucnosti).

Nezaměstnanost působí úpadek mravů mezi romskou populací a vede je ke kriminalitě, (jak již bylo dříve uvedeno), říká Říčan (1998). Kromě nelegální práce Romové velmi často nemají mnoho možností na pracovním poli. Většina z nich se živí hlavně nekvalifikovanou prací, přičemž ani zde nemají při výběrovém řízení rovné možnosti. Zaměstnavatel mnohem raději přijímá jako dělníka Ukrajince nebo Slováka nežli Roma. A jestliže Rom přichází na pracovní pohovor, bývá mnohdy odmítán z diskriminačních důvodů (Říčan 1998). Opakované odmítnutí při pracovním pohovoru však může negativně postihnout jeho sebevědomí a snahu získat práci. A z dlouhodobé nezaměstnanosti se dostává jen těžko. Cestou k lepšímu zaměstnání by mohly být rekvalifikační a vzdělávací kurzy, o které by však Romové museli jevit zájem (Navrátil a kol. 2003). Na druhou stranu pokud pracující Rom vidí jiného člena své komunity, že nemusí pracovat a vystačí si se sociálními dávkami, může ztrácet motivaci si zaměstnání udržet. Konec konců pro Roma je velmi důležitý dojem, který dělá na příslušníky ve své skupině (Sekyt 1998, s. 72). Okázale dodržuje rodinné hodnoty a řídí se normami své společnosti, které se však mohou výrazně lišit od toho, na co je zvyklá majoritní společnost. Chrání si svou nevázanost a dává svému okolí najevo, že umí disponovat se svou svobodou. Žije především přítomností, bez přílišných ohledů na budoucnost, což se například projevuje v jakési neschopnosti většiny Romů spořit a odkládat si na horší časy. Pokud je den přidělení výplaty nebo sociálních dávek, užívá si finančního obnosu celá rodina, takže není problém peníze rychle utratit (Sekyt 1998, s. 72-74).

3.3.4 Aversní postoj: vyčlenit prostory, do nichž Romové nebudou mít přístup

Možná ještě vyhrcořenějším případem může být požadavek majority vyčlenit prostory, do nichž Romům nebude umožněn přístup. Majorita tak bude chráněna od častého styku s příslušníky romské minority. Výstižný příklad tohoto nepřátelského postoje představovala čtyřmetrová zeď v Maticní ulici v Ústí nad Labem, která byla v roce 1998 postavena v důsledku stížností příslušníků majority na romské spoluobčany (Zamykalová 2001). Nepříjemnou situaci kolem výstavby a existence zdi notně prohloubily zprávy médií. Tím se tato zeď postupně stala, a i po svém zbourání nadále je symbolem špatných vztahů a neporozumění mezi českou majoritou a romskou minoritou. Lenka Zamykalová (2001) se případu existence této zdi věnovala a nabídla

obsahovou analýzu vývoje celé kauzy. Pro Neromy znamenala tato zeď především způsob, jak si zajistit bezpečí a pořádek ve svém místě bydliště, aby mohli žít ve snesitelnějším prostředí, do něhož Romové nebudou mít přístup. Někteří Neromové však ve výstavbě zdi viděli projevy rasismu a segregace a k izolaci Romů se vyjadřovali nesouhlasně. Když byla zeď na podzim v roce 1999 zbourána, nadále vycházely články věnující se případu v Matiční ulici, v nichž jsou jedinci romské minority depersonalizováni, takže spíše než o Romech se mluví o jejich domech, anebo bývají nazýváni nelibivými názvy: neplatiči, chudí, hluchí, snědí (Zamykalová 2001). Naprostá neosobnost a neindividuální přístup k jedincům romské minority vyjadřovaly hlubokou sociální averzi majority.

Vznik těchto novodobých romských ghatt je jedním z hlavních překážek, které Romům brání zlepšit si své sociální postavení. Násilná přestěhování romských rodin na okraje měst do pavlačových bytů v mnohých případech narušila silné rodinné vazby. Vedle sebe jsou nuceny žít skupiny Romů, které si nikdy před tím blízké být nemusely. Následkem jsou třenice a nepokoje. Kromě toho pak následně dochází k tzv. „vybydlování“, kdy Romové dokáží zpusťošit doslova celý příbytek. Pavel Řičan hledá důvody tohoto romského jednání v psychologii:

„Romové odmítají – vědomě a snad ještě více nevědomě – gádžovská obydlí jednak proto, že je nutí měnit své zvyky, jednak proto, že to jsou právě obydlí gádžovská, tedy obydlí nemilovaných pánů. Jejich vandalství je projevem hořkosti, vzdoru, zoufalství schopného zničit nejen svůj majetek, ale i sebe sama.“ (Řičan 1998, s. 36)

Jiní autoři (Horáková 1997) tvrdí, že se ve vybydlování reflektuje romská minulost a způsoby, na které byli Romové zvyklí (živobytí v chatřích a obytných vozech). Viktor Sekyt (1998, s. 71) říká, že to, jak Romové bydlí, se také v mnohém podobá indickým zvyklostem a připodobňuje nedávné domy ve slovenských osadách domům v indických vesnicích. Bydlí-li pak Romové v bytě, mohly by podobně některé jejich způsoby kořenit v minulosti, kdy žili kočovným životem. Majorita však jako hlavní příčiny vidí romskou nepřizpůsobivost či agresivnost. Vandalismus a neschopnost chovat se slušně považuje za součást romského chování. Z těchto a podobných důvodů si pak majorita žádá vyhranění míst, kde by Romové neměli možnost přijít a „způsobit nepořádek“.

4. Teoretický rámec výzkumu

Stereotypy se utvářejí v rámci kontaktu mezi příslušníky skupin, kde „*mezi nimi existuje nějaké jednání, avšak nezakládá se na objektivních zkušenostech – takže opravdový vztah mezi nimi neexistuje*“. (Yzerbyt, Spears, McGarty 2002, s 9) Tak na základě typizace člověk mylně přiřazuje nezvyklé a nežádoucí chování (mluvíme-li o negativních stereotypech), jež se v jím posuzované skupině mohlo vyskytnout, všem, kdo do ní patří. Ke klamnému přiřazování charakteristik se uchyluje nejen v případě, kdy jej k tomu podnítí nahodilá informace, avšak i v případě, kdy se na své očekávání, čím se liší společenské skupiny od sebe, spoléhá. Užívá stereotypy záměrně, řízen svými aktuálními kognitivními potřebami. A konečně, zříká se odpovědnosti postavit své úsudky na vlastním hlubším poznání (Yzerbyt, Spears, McGarty 2002).

Pokud dochází k přímému kontaktu mezi dvěma příslušníky dvou odlišných skupin, avšak jejich vztah stojí pouze na povrchním přístupu a petrifikované neznalosti sebe navzájem, můžou konflikty mezi nimi narůstat. Jestliže se příslušníci majority uchylují ke generalizaci, zevšeobecnování či dělení na „bílé a Romy“, distancují se od jakékoli zodpovědnosti za zlepšení postavení Romů ve společnosti, nepovažujíc sami sebe za jedince, kteří by se na řešení dané problematiky měli podílet.

„Většina veřejnosti příliš nerozlišuje, vnímá Romy jako celek, který si zaslouží odmítání, a není nakloněna jejich přítomnosti ve svém blízkém okolí. Romové a jejich problémy nezbuzují zájem nebo soucit. Veřejnost je činí odpovědnými za jejich osud.“ (Frištnská, Víšek 2002, s. 36)

Kategorizace patří mezi neodmyslitelné prvky lidského myšlení a vnímání. V procesu kategorizace třídí jedinec vše, s čím přichází do styku, do různých skupin, díky nimž se ve světě orientuje. Avšak v důsledku tohoto třídění se jedinec učí vidět mezi skupinami difference, které se navíc mohou stálou percepcí ještě více prohlubovat. (Kouřilová 2011)

Podle některých autorů (Jetten, Spears, Hogg, Manstead 1999) je pro všechny skupiny ve společnosti patrně nejdůležitější jejich společenský status, který udává skupině specifické místo v hierarchii společenských skupin. K tomu se váže také fakt, že příslušníci jednotlivých skupin odvozují svou sociální identitu od skupin, do nichž se řadí. Pozitivní status, který chtějí příslušníci vydobýt pro svou vlastní skupinu, bývá spojen s prestiží a úctou. Snaží se

si pozitivní status své skupiny zachovat a potvrzovat. Příslušníci skupin s nízkým statusem se zase na druhou stranu pokoušejí vymanit z negativní pozice, kterou jim ve společnosti nízký status přiděluje. Jetten, Spears, Hogg a Manstead (1999) vysvětlují, že povědomí o variabilitě uvnitř skupin rozhoduje o míře upřednostňování vlastní skupiny oproti jiným – jinak řečeno - na úkor jiných. Již Allport (2004) poukazuje na tendenci lidí přehlížet rozdíly, kterými se jednotlivci v rámci skupiny od sebe liší. Vnímat skupiny jako nediferencované šetří úsilí, které by se jinak muselo vynaložit na to, zabývat se každým jednotlivcem zvlášť. V důsledku generalizace poté jedinec vyzdvihuje kvality vlastní skupiny a vytváří si nepřátelský postoj vůči všem jednotlivcům patřícím do cizí skupiny, jejichž přístup považuje rovněž za nepřátelský (Allport 2004).

„Naše pozitivní zaujatost vůči vlastním lidem je přirozenou odezvou na negativní zaujatost cizí skupiny vůči nám.“ (Allport 2004, s. 174)

Tato skutečnost má neblahý dopad na skupiny s nízkým i vysokým statusem. Jestliže se zachovává představa o homogenitě vnější skupiny - např. s nízkým statusem, může dojít ke vzniku a přetrvávání předpojatostí, které mají o dané skupině ostatní skupiny, snažící se utvrdit ve své nadřazenosti. Někaká skupina může sebe například považovat za tu jedinou dobrou a pravou, zatímco vnější skupinu bude vnímat za špatnou a zlou.

„Naopak skupiny s vysokým statusem se mohou za účelem sebeprosazení cítit oprávněné v diskriminování jiných, jsou-li skupiny homogenní, jako třeba v případě: „My všichni⁸ jsme lepší než ti ostatní.““ (Jetten, Spears, Hogg, Manstead 1999, s. 331)

Každý jedinec, který se snaží odlišit svou skupinu od ostatních v konkrétních projevech, potřebuje být seznámen s variabilitou, které je v rámci každé skupiny. Dobrým způsobem, jak lze získat povědomí o variabilitě uvnitř skupiny, může být navázání známostí nebo přátelství s příslušníky cizí skupiny. Styk, ke kterému dochází mezi členy dvou odlišných skupin, slouží jako zdroj informací o konkrétních jedincích. Jelikož cestou ke stereotypizaci a vytváření předsudků je právě kategorizace, v jejímž rámci se všem členům (věcem, předmětům aj.) na základě homogenního pojetí připisují typické vlastnosti a znaky,

---

⁸ v rámci naší skupiny (pozn. překl.)

mohla by představa o heterogenitě uvnitř skupiny alespoň částečně změnit to, aby byly stereotypní představy připisovány všem členům skupiny (Kouřilová 2011).

„Pokud se kategorie přidržujeme opatrně, připouštíme varianty a další členění, můžeme mluvit o diferencované kategorii. Diferencovaná kategorie je opakem stereotypu.“ (Allport 2004, s. 197)

Kromě toho, je-li si jedinec s nízkým sociálním statutem vědom jakékoli malé odlišnosti uvnitř své skupiny i uvnitř vnějších skupin, jeho snaha zlepšit si své postavení je vnitřně posílena (Jetten, Spears, Hogg, Manstead 1999).

Ačkoli skupiny s pozitivním sociálním statutem již mají uspokojivou společenskou pozici odpovídající jisté nadřazenosti jiným, uchylují se k sebe-upřednostňování, aby odlišnosti mezi jednotlivými skupinami posílily, říkájí Jetten a kol. (1999). Skupiny se mohou uchýlovat k sebe-upřednostňování (kdy například hodnotí sebe jako lepší než ty druhé), když je k tomu legitimuje přesvědčení, že uvnitř jejich skupiny stejně jako uvnitř cizích skupin panuje homogenita (Jetten, Spears, Hogg, Manstead 1999). Kdyby měli příslušníci náležející do jedné skupiny vědomí toho, že uvnitř skupin, vůči kterým se vyhraňují, existuje různorodost, která je pravděpodobně vždy větší než rozdílnost mezi jejich skupinou a jimi hodnocenými skupinami, stála by jejich snaha upřednostňovat vlastní skupinu oproti jiným na mnohem méně opodstatněném základu. Jetten a kolegové opět uvádějí výmluvný příklad:

„Muži, kteří ve srovnání s ženami považují sebe za schopnější v matematice, tíhnou tím více k prosazování své nadřazenosti a znevažování ženských schopností, čím více vnímají rozdíl v matematických dovednostech mezi muži a ženami a čím více vidí homogenost v matematických dovednostech uprostřed skupiny mužů a uprostřed skupiny žen.“ (Jetten, Spears, Hogg, Manstead 1999, s. 333)

Může mít tedy na jedince z majoritní společnosti, který se snaží zaujmout vlastní postoj k romské minoritě, vliv známost či přátelství s nějakým Romem? Pokud vezmeme v potaz skutečnost, že známost či přátelství vede k bližšímu styku mezi aktéry tohoto vztahu, lze předpokládat, že mezi nimi bude docházet k poznávání sebe navzájem i k seznamování se s prostředím, z něhož pocházejí.

Zajímavým příkladem v této oblasti může být terénní výzkum Renaty Weinerové (2013, s. 35-47), která se pokusila interpretovat postoje příslušníků majority k Romům na základě toho, jakým etnonymem je nazývají. Lidový diskurz proběhl terénním šetřením v Ústeckém kraji, kde žije nejvyšší počet romského obyvatelstva. Podle příslušných odpovědí se respondenti rozdělili do čtyř skupin - na ty, kteří preferovali název Romové, ty, kteří upřednostňovali název Cikáni, ty, kteří používají oba výrazy, a ty, kteří nazývali Romy jinými (většinou hanlivými) výrazy. Někteří ze třetí skupiny dotázaných (ve výzkumu paní Weinerové tvořila skupina 25% z celkového počtu respondentů), jež je zvyklá užívat jak výrazy Romové, tak i Cikáni, uvedli význačné zdůvodnění svého počínání, např.:

- „Cikán - pokud jde o neslušné obyvatelstvo, Rom – pokud jde o slušné obyvatele, přátele.“ (Weinerová 2013, str. 39)

- „Podle aktuální nálady a situace: slušní lidé, diskriminovaní – Romové, nebo nemakačenkové, ožralové – Cikáni“ (Weinerová 2013, str. 40)

Z výpovědí respondentů vyplývá, že umí mezi jednotlivými Romy rozlišovat, i když v této situaci se jedná třeba jen o pouhé rozlišení „slušný – neslušný“. K tomuto záměrnému třídění na Romy a Cikány se uchylují na základě osobního kontaktu s příslušníky romské minority. Zřejmě se nejedná pouze o povrchní zkušenosti s Romy, ale přinejmenším o známost či přátelství s jedním či více Romy. Jak by jinak tazatel mohl považovat nějakého Roma za slušného či diskriminovaného, neznal by alespoň z části jeho samého stejně jako okolnosti jeho života?

Mimo to, že užití stereotypů šetří práci a čas, jež by jinak příslušníci majority museli investovat k pochopení svých romských sousedů, spoluobčanů a k budování vztahu s nimi, může jim aplikace stereotypů také v některých případech dobře sloužit k posílení postojů a hodnot vlastní skupiny, do níž patří. Zachovává se tak status quo v rámci vztahů uvnitř společnosti (Yzerbyt, Spears, McGarty 2002, s. 8). Majorita si chrání své „dominující“ místo, jež jim zajišťuje lepší dosažitelnost zdrojů a větší symbolické uznání, říká Bittnerová (2013, s. 8). Vtiskují Romovi šarlatové písmeno a tím legalizují jeho odsouzení a nepřijetí ve společnosti (Bittnerová 2013, s. 8)

„Stereotyp Roma je ve své podstatě personifikací selhání jedince ve společnosti. Mohli bychom ho ztotožnit s kategorií (figurou) „symbolického nikoho“, kdy se stereotyp Roma jako „symbolického nikoho“ stává nástrojem jak udržovat vztahy napříč společností, jak posilovat nerovnost v přístupu ke zdrojům a jak upevňovat symbolické zneuznání, nebo

naopak jak bojovat o symbolické uznání. Stereotyp Roma tedy není pouhý výsledek sociální kategorizace světa, ale je nástrojem legitimizace vlastní adekvátnosti jedinců.“ (Bittnerová 2013, s. 8)

Smýšlí-li majoritní společnost o svých spoluobčanech Romech jako o těch, které může oprávněně považovat za selhávající skupinu nezřízených osob, od nichž je hodno se distancovat, jsou pro otevřenou komunikaci, jež by vedla ke světlým začátkům společného soužití, zavřené dveře. Segregace Romů, do níž jsou buďto hnáni tlaky zvenčí anebo se do ní uzavírají sami, zabraňuje odstranění negativních stereotypů a posiluje averzi na obou stranách. Jestliže však mají příslušníci majority i romské minority otevřený přístup jeden k druhému, jež se zakládá na znalosti vzájemných kulturních odlišností, kdy obě strany přiznávají svou zodpovědnost za budování lepšího soužití, pak se ostré hrany mezi nimi obrušují a dochází k odbourávání předsudků a stereotypů. Neromové, kteří si udržují známost nebo přátelství s Romem nebo Romy, mají totiž možnost blíže nahlédnout skutečné vlastnosti a způsob života romských spoluobčanů, mohou jim být známy skutečné příčiny některých druhů chování Romů, jež je jinak majoritou vnímáno vždy černobíle, mohou na základě vztahu či známosti s nějakým Romem rozlišovat mezi Romy samými, atd. Allport (2004, s. 156) ukazuje, že všechny věci, které jsou člověku známé, hodnotí ve většině případů jako věci nějakým způsobem dobré. Naopak cizí podněty bude považovat za špatné, které mu mohou nahánět strach.

„Ale vše cizí se časem stane dobře známé. A proto spolu s tím, jak blíže poznáváme cizího člověka, přestává být „špatný“ a začíná být „dobrý“, a stejné je to se vším ostatním. Proto nemůžeme příliš spoléhat na „instinktivní strach z cizinců“ jako na vysvětlení předsudků. I jen několik minut navykání snižuje bázlivou reakci malého dítěte na příchod člověka, kterého nezná.“ (Allport 2004, s. 156)

K množství konfliktů může jistě nadále docházet, přesto ti lidé, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy, se budou ve svém pohledu na romské spoluobčany řídit stereotypy v menší míře, než ti jedinci, kteří mezi Romy žádné známé ani přátele nemají. Navázání osobního vztahu mezi Romem a Neromem by bylo možné považovat za jednu z cest k odbourávání negativních stereotypů, podle nichž majorita k romské minoritě přistupuje. Tuto cestu řešení nazývají někteří odborníci „dynamický model soužití, který umožňuje vzájemný kontakt i vytváření vztahů se všemi variacemi včetně „dramatické výměny názorů a manifestace emocí.“ (Šimíková, Bučková, Smékal, 2003, str. 124)

K odbourání averze a k překonání segregace nestačí pouhá zkušenost Neroma s Romem. Základem musí být skutečné nahlédnutí majority na to, jak se Romové sebe-pojímají. Cesta k tomuto porozumění může vést skrze vzájemné pozitivní vztahy, v nichž se Romové představí příslušníkům majority ve všech odstínech barev, v nichž ukáží své skutečné, stereotypem neosekané, charaktery.

„Vymanění (z pasti sociální nepřijatelnosti) se děje jen na individuální úrovni, a to nikoliv distanciací, ale soustavnou reinterpretací osobního romství před majoritou, tedy cestou předložení a uznání osobních kvalit jedince. Jde o vyjednání si vlastní přijatelnosti.“ (Bittnerová 2013, s. 15)

Vzhledem k tomu, že averze se může pojit s odmítavým postojem ke všemu cizímu, nevlastnímu a odlišnému, je důležité pochopit, v čem se Romové liší, a umět je tolerovat. Tatjana Šišková (2002) klade důraz na používání správného komunikačního stylu mezi Romy a Neromy, který se opírá o porozumění právě těmto odlišnostem v životě Romů. Aby se příslušník majority naučil rozumět Romovi při rozhovoru s ním, potřebuje s ním být v konfrontaci, potřebuje mít mezi Romy přinejmenším známého, od něhož získá například povědomí o tom, že při komunikaci s Romy hraje velkou roli řeč těla a empatie (Šišková 2002). Jestliže příslušník majority nemá možnost alespoň zčásti osobně porozumět specifickému komunikačnímu stylu Romů, může jeho odstup k romské minoritě ještě více narůstat:

„Měli bychom vědět, že způsob, jakým komunikují Romové, může vést a často vede k velikým nedorozuměním, odsouzením a distanci, aniž by Romové či Češi osobně chtěli.“ (Šišková, 2002, str. 98)

Gordon W. Allport (2004) poukazuje na to, že právě separatismus staví překážky vzájemné komunikaci a posilňuje vnímání rozdílů mezi skupinami, jež si poté jedinci špatně vysvětlují. Tento odstup a snaha o separaci bývá ve skutečnosti zdrojem mnoha střetů. A jestliže dochází k tomu, že v důsledku stereotypizace chování majority nějakým způsobem zneuctuje či diskriminuje příslušníky minority, mohou se tyto napadení a znevýhodnění členové menšiny sami chovat agresivně a nezpůsobně. V těchto případech hraje důležitou roli právě navázání vztahu a pochopení se navzájem, jež vede k toleranci (Allport 2004).

Dobrou příležitost získat osobní náhled na život a charakter každého jednotlivého

Roma mají jistě lidé žijící v sousedství s Romy. Prakticky se jedná třeba o romské rodiny, jež bydlí mimo romská ghetta, a tak se začleňují mezi majoritu. Ačkoli v mnoha situacích může docházet k sousedským konfliktům, existují také případy, v nichž se mezi Romy a Neromy rozvinuly kladně nasměrované vztahy. Pozitivní soužití mezi nimi má pak jistě i výrazný vliv na romské děti, které si mohou po vzoru rodičů nacházet mezi dětmi z neromských rodin kamarády. Negativní stránkou věci však poté může být prohlubující se asimilace a vytrácení romského jazyka a kultury.

„Prožila jsem hezké dětství, řekla bych, že lepší než v jiných romských rodinách. Jsme už trochu víc počestější v naší rodině... no, kamarádky většinou Češky jsem měla, protože jsme bydleli na sídlišti, kde jsme byli jediní Romové... (Dana)“ (Fafejtová 2001, s. 126)

I když by vztah založený na známosti nebo přátelství s Romem či více Romy mohl do jisté míry změnit stereotypní představy příslušníka majority o romské minoritě, stejně jako by mohl být zmírněn jeho averzní přístup k Romům, Allport (2004) poukazuje na to, že ačkoli se třeba jedinec přátelí s příslušníky cizích skupin, jeho předsudek o celém etniku se nemění. Svě přátele svým způsobem vyčlení jako ty jedince, kteří se liší od všech ostatních příslušníků vnější skupiny, připustí existenci jakési výjimky, která však podle něj „potvrzuje pravidlo“. Tento mentální postoj nazývá Allport (2004) „znovuopevnění“. Podobně Bar-Tal (1997) říká, že ačkoli jedinec může přicházet do přímého kontaktu s příslušníky cizí skupiny a tím tak získává čiré informace o znacích, schopnostech a vlastnostech těchto členů, jež vyplývají z jejich fyzického vzezření, verbálního a neverbálního chování, může následně začít tyto členy cizí skupiny vnímat jako reprezentanty a v důsledku toho přehlížet skutečnou variabilitu mezi příslušníky celé skupiny. Kromě toho je důležité mít na zřeteli, že každý jedinec, jenž se střetává s příslušníkem cizí skupiny a má možnost navázat s ním vztah, již určitě nějakými předem utvořenými úsudky o charakteristikách příslušníků cizí skupiny disponuje.

I tak se zřetelem k ostatním faktorům ovlivňujícím utváření, změny, intenzitu a extenzitu stereotypních představ, představují osobnostní zkušenosti s příslušníky cizí skupiny významný zdroj informací, které vycházejí z osobnostního kontaktu tváří v tvář. Právě typ vztahu, četnost kontaktu v rámci tohoto vztahu a stupeň osobní známosti mezi jednotlivými členy dvou odlišných skupin se podílejí na způsobu, jak jedinci jedné skupiny nahlížejí na jedince druhé skupiny (Bar-Tal 1997). Každý se navíc může lišit v tom, koho již považuje za známého či přítele, a koho ještě ne. Přátelské vztahy a známosti by mohl každý

jedinec charakterizovat poněkud jinak. Důležitou roli tedy hrají také podmínky samotného vztahu přátelství či známosti mezi Romem a příslušníkem majority.⁹

---

⁹ Viz příloha č. 2

5. Praktická část

5.1 Výzkumná hypotéza

Nyní, když byly vymezeny základní pojmy a teoretický rámec výzkumu, přistoupím k formulaci hlavní hypotézy, v níž budu sledovat vliv jedné skutečnosti na druhou. Chtěla bych zjistit, zda skutečnost, že Nerom má přátele nebo známé mezi Romy, ovlivňuje stupeň jeho stereotypizace a averze vztahující se k romské minoritě. Má hypotéza tedy zní: *Příslušníci majority, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy, zastávají v průměru stereotypy o Romech v menší míře a chovají k Romům menší stupeň averze než ti příslušníci majority, kteří přátele nebo známé mezi Romy nemají.* Tento stupeň stereotypizace a averze se promítne ve vyjádření míry souhlasu či nesouhlasu respondentů se čtyřmi danými tvrzeními, která reprezentují stereotypy o Romech a averzní přístup k nim.

5.2 Výzkumná strategie

Rozhodla jsem se pro kvantitativní metodologickou strategii, která umožňuje ověřit platnost mé hypotézy zakládající se na vztahu mezi dvěma pozorovanými proměnnými. V rámci kvantitativního výzkumu se pracuje s daty, která byla získána standartizovanými postupy, přičemž poskytují omezený počet informací o velkém počtu jedinců (tj. vzorek reprezentující populaci jedinců). S využitím zvolených statistických metod lze ověřit platnost hypotézy a vyhodnocené souvislosti mezi použitými daty následně generalizovat na celou populaci. Výhodou kvantitativní metody je její vysoká reliabilita, kdy se při opakovaných měřeních (nezměněného stavu pozorovaného vzorku) docílí stejných výsledků. Nevýhodou na druhé straně bývá nízká validita vypovídající o tom, zda skutečně dochází k měření toho, co bylo zamýšleno.

5.3 Data

5.3.1 Zdroj

V rámci kvantitativního výzkumu provedu sekundární analýzu dat. Použila jsem data, jež mi byla poskytnuta Českým sociálně vědním datovým archivem (Sociologický ústav ČR). Konkrétně se jedná o data zahrnující otázky na téma *Romové a soužití s nimi očima české veřejnosti* z výzkumného šetření, realizovaného prostřednictvím standartizovaného rozhovoru, z dubna roku 2013, jež provedl tým tazatelů z Centra pro výzkum veřejného mínění spadajícího pod Sociologický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i. (SOÚ). K tomuto zdroji jsem se uchýlila z toho důvodu, že poskytuje data získaná od většího počtu respondentů (více než tisíc dotázaných), čímž lze daný vzorek v rámci kvantitativního výzkumu dobře využít. Další předností těchto dat je jejich dostatečná aktuálnost (pochází z dubna 2013), čímž také budou získané výsledky vypovídat o vcelku aktuálním stavu veřejného mínění české populace.

5.3.2 Popis vzorku

Odpovědi byly získány celkem od jednoho tisíce čtyřiceti devíti respondentů, starších patnácti let, kteří patří do respondentské sítě Centra pro výzkum veřejného mínění. Reprezentativnost vzorku je zajištěna kvótním výběrem – jsou dodrženy kvótní znaky sociodemografie respondentů (pohlaví, věk, vzdělání) a také kvótní znaky územního zastoupení (regiony, velikost místa bydliště). Struktura vzorku dostatečně imituje (s tolerancí minima chyb výběru) složení populace České republiky v oblasti sociodemografických i územních charakteristik (viz tabulky 1 – 11). Z těchto důvodů považuji daný vzorek za reprezentativní, adekvátní (dostatečně rozsáhlý) a vhodný pro použití v rámci kvantitativního výzkumu.

Tabulka 1: celkový počet respondentů

Celkový počet respondentů	1049
---------------------------	-------------

Tabulka 2: pohlaví respondentů

Pohlaví respondentů		
Pohlaví	Počet respondentů	Procentuální zastoupení
Muž	517	49,3%
Žena	532	50,7%
Celkem	1049	

Tabulka 3: věk respondentů

Věk respondentů	
Průměrný věk	45 let
Minimum	15 let
Maximum	93 let

Tabulka 4: rodinný stav respondentů

Rodinný stav respondentů		
Stav	Počet respondentů	Procentuální zastoupení
svobodný, svobodná	295	28,1%
žnatý, vdaná (registrované partnerství)	538	51,3%
rozvedený, rozvedená	128	12,2%
vdovec, vdova	88	8,4%
Celkem	1049	

Tabulka 5: národnosti, ke kterým se respondenti hlásí

Národnosti, ke kterým se respondenti hlásí		
Národnost	Počet respondentů	Procentuální zastoupení
česká	920	87,7%
moravská	88	8,4%
slezská	10	1,0%
slovenská	14	1,3%
německá	2	0,2%
polská	2	0,2%
ukrajinská	0	0,0%
vietnamská	0	0,0%
romská	3	0,3%
jiná	2	0,2%
žádná	4	0,4%
odmítl odpověď	2	0,2%
neví	2	0,2%
Celkem	1049	

Vzhledem k tomu, že z celkového počtu respondentů se pouze tři jedinci hlásí k romské národnosti, nepokládám za nutné vyřadit je z výzkumného vzorku, který používám při testování své hypotézy.

Tabulka 6: maximální dosažené vzdělání respondentů

Vzdělání respondentů		
Vzdělání	Počet respondentů	Procentuální zastoupení
neúplné základní	7	0,7%
základní	183	17,5%
vyučení	226	21,6%
střední bez maturity	136	13,0%
střední odborné s maturitou	242	23,2%
střední všeobecné s maturitou	92	8,8%
vyšší odborné	18	1,7%
bakalářské	29	2,8%
úplné vysokoškolské	111	10,6%
bez odpovědi	5	
Celkem	1049	

V programu SPSS budou skupiny členěné podle maximálního dosaženého vzdělání (celkem 9 kategorií) účelně překódovány pouze do čtyř kategorií na 1) základní (neúplné), 2) střední bez maturity a vyučení, 3) střední s maturitou, 4) VOŠ, bakalářské a VŠ.

Tabulka 7: náboženství nebo církev, ke které se respondenti hlásí

Náboženství		
Církev nebo náboženství, ke kterému se hlásí	Počet respondentů	Procentuální zastoupení
římskokatolické	272	26,0%
protestantské	21	2,0%
ortodoxní, pravoslavné	1	0,1%
židovské	5	0,5%
muslimské	1	0,1%
jiné	27	2,6%
není věřící	697	66,5%
neví	24	2,3%
bez odpovědi	1	

V programu SPSS budou dané náboženské skupiny (celkem 7 kategorií) překódovány pouze do čtyř kategorií na 1) římskokatolické, 2) jiné 3) není věřící, 4) neví.

Tabulka 8: pozice v zaměstnání respondentů

Pozice v zaměstnání respondentů		
Pozice v zaměstnání	Počet respondentů	Procentuální zastoupení
student, učeň	110	10,5%
nepracující důchodce	253	24,3%
nezaměstnaný	73	7,0%
žena v domácnosti/na mateřské dovolené	46	4,4%
os. samostatně výdělečně činná	106	10,2%
vedoucí zaměstnanec	67	6,4%
ostatní zaměstnanec	264	25,3%
kvalifikovaný dělník	74	7,1%
ostatní dělník	50	4,8%
bez odpovědi	6	

Tabulka 9: rozdělení respondentů podle toho, zda v jejich blízkosti žijí Romové

Žijí v blízkosti bydliště Romové		
Odpověď	Počet respondentů	Procentuální zastoupení
ano	506	48,3%
ne	520	49,7%
neví	21	2%
bez odpovědi	2	

Tabulka 10: čistý měsíční příjem respondentů

Čistý měsíční příjem domácnosti respondentů	
Průměr	28 580 Kč
Minimum	1 000 Kč
Maximum	95 000 Kč

Tabulka 11: okresy, v nichž respondenti žijí

Okresy, v nichž respondenti žijí					
Okres	Počet resp.	Procentuální zastoupení	Okres	Počet resp.	Procentuální zastoupení
Hlavní město Praha	131	12,5%	Liberec	10	1,0%
Benešov	15	1,4%	Semily	6	0,6%
Beroun	3	0,3%	Hradec Králové	37	3,5%
Kladno	4	0,4%	Jičín	3	0,3%
Kolín	30	2,9%	Náchod	12	1,1%
Kutná Hora	3	0,3%	Rychnov nad Kněžnou	3	0,3%
Mělník	10	1,0%	Trutnov	7	0,7%
Mladá Boleslav	6	0,6%	Chrudim	3	0,3%
Nymburk	10	1,0%	Pardubice	11	1,1%
Praha - východ	6	0,6%	Svitavy	11	1,1%
Praha - západ	6	0,6%	Ústí nad Orlicí	24	2,3%
Příbram	11	1,1%	Havlíčkův Brod	12	1,1%
Rakovník	19	1,8%	Jihlava	10	1,0%
České Budějovice	22	2,1%	Pelhřimov	5	0,5%
Český Krumlov	10	1,0%	Třebíč	20	1,9%
Jindřichův Hradec	4	0,4%	Žďár nad Sázavou	0	0,0%
Písek	7	0,7%	Blansko	10	1,0%
Prachatice	4	0,4%	Brno - město	40	3,8%
Strakonice	0	0,0%	Brno - venkov	6	0,6%
Tábor	11	1,1%	Břeclav	20	1,9%
Domažlice	5	0,5%	Hodonín	20	1,9%
Klatovy	16	1,5%	Vyškov	19	1,8%
Plzeň - město	20	1,9%	Znojmo	4	0,4%
Plzeň - jih	0	0,0%	Jeseník	5	0,5%
Plzeň - sever	15	1,4%	Olomouc	23	2,2%
Rokycany	4	0,4%	Prostějov	9	0,9%
Tachov	0	0,0%	Přerov	9	0,9%
Cheb	11	1,1%	Šumperk	14	1,3%
Karlovy Vary	9	0,9%	Kroměříž	22	2,1%
Sokolov	13	1,2%	Uherské Hradiště	10	1,0%
Děčín	8	0,8%	Vsetín	16	1,5%
Chomutov	0	0,0%	Zlín	8	0,8%
Litoměřice	18	1,7%	Bruntál	5	0,5%
Louny	11	1,1%	Frydek - Místek	13	1,2%
Most	30	2,9%	Karviná	39	3,7%
Teplice v Čechách	4	0,4%	Nový Jičín	15	1,4%
Ústí nad Labem	11	1,1%	Opava	39	3,7%
Česká Lípa	8	0,8%	Ostrava - město	27	2,6%
Jablonec nad Nisou	5	0,5%	bez odpovědi	2	

5.3.3 Výběr otázek

V rámci dotazníkového šetření z dubna roku 2013 se měli respondenti vyjádřit celkem ke 25 otázkám věnovaným tématu *Romů a soužití s nimi očima české veřejnosti*. V rámci těchto otázek měl každý respondent celkově zhodnotit soužití romské a neromské populace v České republice, vyjádřit se k tomu, zda má přátele nebo známé mezi Romy, zda v blízkosti jeho bydliště žijí Romové a následně tedy i říci, jak soužití s nimi v místě svého bydliště hodnotí. Poté byl dotázán, jaké jsou podle něj možnosti Romů při získávání vzdělání, při získávání kvalifikace, při zaměstnávání, v získávání bydlení, v rozvoji své kultury, při uplatnění ve veřejném a občanském životě, při jednání na úradech a v osobní bezpečnosti. V další otázce byl dotázán, čím by podle něj měla neromská populace přispět k dobrému vzájemnému soužití romské a neromské populace, a čím by podle něj měli k dobrému vzájemnému soužití romské a neromské populace přispět naopak Romové. Následně měl odpovědět, do jaké míry souhlasí či nesouhlasí s tvrzeními: 1) každé romské dítě má právo studovat ve třídě společně s neromskými dětmi, 2) Romům by se mělo dostávat větší podpory než ne-Romům, 3) problémy Romů by přestaly existovat, kdyby konečně začali pracovat, 4) mezi Romy panuje vyšší úcta k tradičním rodinným hodnotám než mezi Neromy, 5) sklon páchat trestné činy je součástí romské povahy, 6) mezi jednotlivými Romy jsou rozdíly, a proto by se neměli všichni házet do jednoho pytle, 7) bylo by jedině dobře, kdyby existovaly zábavné podniky, kam Romové nebudou puštěni, 8) Romové drží více pospolu a více si vzájemně pomáhají než Neromové. Kromě toho měl respondent také říci, nakolik uspokojivě či neuspokojivě podle něj řeší otázku romské menšiny Vláda ČR a jeho místní samospráva (obec).

Ve svém vlastním výzkumu jsem se zaměřila a následně také využila odpovědi pouze na některé z výše vypsanych otázek. Jako vysvětlované (závislé) proměnné jsem zvolila čtyři otázky, jež se vztahují k formulové hypotéze o stupni stereotypizace a averze Neromů k příslušníkům romské minority. Byly vybrány z toho důvodu, že z výše zmíněných otázek se právě ony negativního stereotypu či averzního přístupu týkají nejvíce.

V první části hypotézy se předpokládá, že ti Neromové, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy, se ve svém pohledu na romskou minoritu řídí stereotypy do menší míry než ti Neromové, kteří přátele či známé mezi Romy nemají. Pro testování byly zvoleny dvě otázky reprezentující stereotypní představy majority o romské minoritě. V první otázce se má respondent vyjádřit, do jaké míry souhlasí s tvrzením, že „mezi jednotlivými Romy jsou

rozdíly, a proto by se neměli všichni házet do jednoho pytle“. V druhé otázce měl respondent říci, do jaké míry souhlasí s tvrzením: „sklon páchat trestné činy je součástí romské povahy.“ U obou otázek se na výběr k odpovědi nabízely čtyři možnosti: 1) rozhodně souhlasím, 2) spíše souhlasím, 3) spíše nesouhlasím, 4) rozhodně nesouhlasím. V druhé části hypotézy se předpokládá, že Neromové, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy, mají k romské minoritě menší stupeň averze než ti Neromové, kteří přátele či známé mezi Romy nemají. Při první otázce reprezentující averzní postoj k romské minoritě má respondent odpovědět, do jaké míry souhlasí s tvrzením: „každé romské dítě má právo studovat ve třídě společně s neromskými dětmi.“ Při druhé otázce se respondent vyjadřuje k tomu, do jaké míry souhlasí s tvrzením: „bylo by jediné dobře, kdyby existovaly zábavné podniky, kam Romové nebudou puštěni.“ Opět je u obou otázek na výběr ze čtyř možností: 1) rozhodně souhlasím, 2) spíše souhlasím, 3) spíše nesouhlasím, 4) rozhodně nesouhlasím.

Mou hlavní vysvětlující proměnnou byla otázka, zda má respondent přátele nebo známé mezi Romy, jejímž prostřednictvím jsem tedy rozdělila respondenty na dvě skupiny – na ty, kteří přátele nebo známé mezi Romy mají, a na ty, kteří přátele nebo známé mezi Romy nemají.

5.4 Metody vyhodnocování

Pro testování své hypotézy jako statistickou metodu volím jednofaktorovou Anovu pro porovnávání průměrů, kterou jsem provedla v prostředí Microsoft Excel. Výhodou této metody je, že při testování vzorku nemusí mít výběry stejný počet pozorování. Ze získaných výsledků (vypočtených průměrů) lze navíc vypožorovat, ke které z odpovědí se první skupina přiklání více než druhá skupina.

Nevýhodou užití metody jednofaktorové Anovy je nemožnost použití třetích proměnných, které neobsahují data kvantitativního charakteru. Jelikož jsem však při testování své hypotézy chtěla zohlednit také sociodemografické údaje o respondentech a další důležité vysvětlující proměnné (kdy se ve většině proměnných jedná o ordinální kategoriální data), využila jsem také metody ordinální regrese v prostředí Softwaru SPSS.

5.5 Statistické zpracování a prezentace výsledků

5.5.1 Metoda: jednofaktorová ANOVA

V prvním kroku statistické analýzy dat provedu jednofaktorovou ANOVU v programu Microsoft Excel. Při testování své hypotézy jsem porovnávala vždy odpovědi dvou skupin. Tyto dvě skupiny jsem získala rozdělením respondentů podle toho, jak odpověděli na otázku „Máte přátele nebo známé mezi Romy?“. Z celkového počtu jeden tisíc čtyřicet devět respondentů odpovědělo sto devadesát dva z nich, že přátele nebo známé mezi Romy mají (odpověď „ano“), a osm set čtyřicet osm respondentů prohlásilo, že přátele nebo známé mezi Romy nemají (odpověď „ne“). Zbýlých devět dotázaných na otázku odpovědělo „nevím“, a proto byli následně ze zkoumaného vzorku respondentů vyloučeni.

V těchto dvou skupinách respondentů rozdělených podle toho, zda příslušníci mají přátele nebo známé mezi Romy či nikoli, jsem poté eliminovala respondenty, kteří se k dané otázce nevyjádřili (neodpověděli) a také ty, kteří zvolili odpověď „nevím“. Počet respondentů v obou skupinách se proto vždy u každé z vybraných otázek trochu liší.

Podle nulové hypotézy (H_0) nebude mezi Neromy, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy, a těmi Neromy, kteří přátele nebo známé mezi Romy nemají, žádný rozdíl ve stupni jejich stereotypizace a ve stupni jejich averze k romské minoritě. V případě platnosti alternativní statistické hypotézy (H_1), jež testuji, nulová hypotéza platit nebude. Mezi dvěma zmíněnými skupinami bude existovat diference ve stupni jejich stereotypizace a ve stupni jejich averze k romské minoritě. Ve své alternativní statistické hypotéze předpokládám, že Neromové, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy, se budou méně řídit stereotypy o Romech a budou mít menší stupeň averze k romské minoritě, než ti Neromové, kteří přátele nebo známé mezi Romy nemají. Pro případ pravděpodobnosti, že se musí zamítnout nulová hypotéza, přestože platí, určuji hladinu významnosti $\alpha = 0,05$ (5 %), jež byla stanovena na základě konvence. Po provedení testovací statistiky pomocí jednofaktorové ANOVY se v interpretaci platnosti alternativní statistické hypotézy řídím velikostí hodnoty významnosti p , která udává pravděpodobnost výskytu spočtené hodnoty testovací statistiky i jejích extrémnějších hodnot. Bude-li p -hodnota menší než hladina významnosti α nebo se jí bude rovnat, budou testovaná data podporovat rozhodnutí, že platnost nulové hypotézy lze

zamítnout a rozdíl mezi zkoumanými skupinami podle alternativní statistické hypotézy existuje.

Jelikož se platnost alternativní hypotézy testuje ve čtyřech konkrétních případech:

1. vyjádření míry souhlasu či nesouhlasu (odpověď na škále 1 až 4) s tvrzením, že mezi jednotlivými Romy jsou rozdíly, a proto by se neměli všichni házet do jednoho pytle,
2. vyjádření míry souhlasu či nesouhlasu (odpověď na škále 1 až 4) s tvrzením, že sklon páchat trestné činy je součástí romské povahy,
3. vyjádření míry souhlasu či nesouhlasu (odpověď na škále 1 až 4) s tvrzením, že každé romské dítě má právo studovat ve třídě společně s neromskými dětmi,
4. vyjádření míry souhlasu či nesouhlasu (odpověď na škále 1 až 4) s tvrzením, že by bylo jediné dobře, kdyby existovaly zábavné podniky, kam Romové nebudou puštěni,

je jednofaktorová ANOVA provedena celkem čtyřikrát pro každý případ zvlášť.

Otázka č. 1

Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími názory o Romech?

Mezi jednotlivými Romy jsou rozdíly, a proto by se neměli všichni házet do jednoho pytle.

Tabulka 12: výsledky pro průměr a rozptyl po provedení jednofaktorové ANOVY u otázky č. 1

<i>Skupina</i>	<i>Počet</i>	<i>Průměr</i>	<i>Rozptyl</i>
Má přátele nebo známé mezi Romy	188	1,54	0,47
Nemá přátele nebo známé mezi Romy	815	1,99	0,59

Tabulka 13: výsledek p-hodnoty po provedení jednofaktorové ANOVY u otázky č. 1

ANOVA	Hodnota P
	$4,37 \times 10^{-13}$

Tabulka 14: bodová škála odpovědí

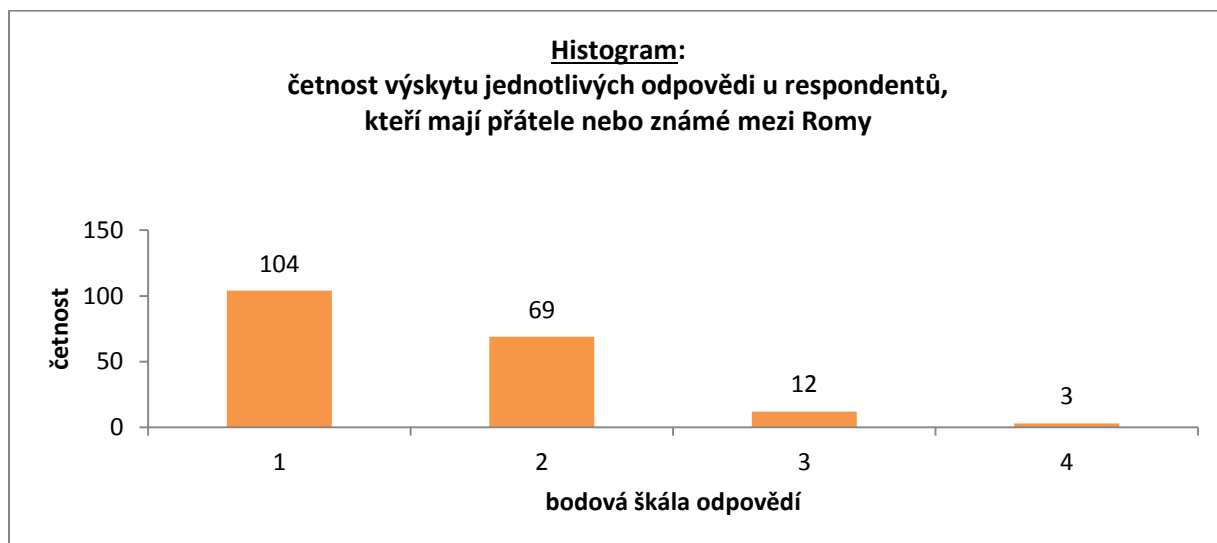
Odpověď	Bodová hodnota
rozhodně souhlasí	1
spíše souhlasí	2
spíše nesouhlasí	3
rozhodně nesouhlasí	4

Hodnota P, jež se rovná $4,37 \times 10^{-13}$ (viz tabulka č. 13), je menší než 0,05 (hladina významnosti α). Existuje evidence pro zamítnutí platnosti nulové hypotézy.

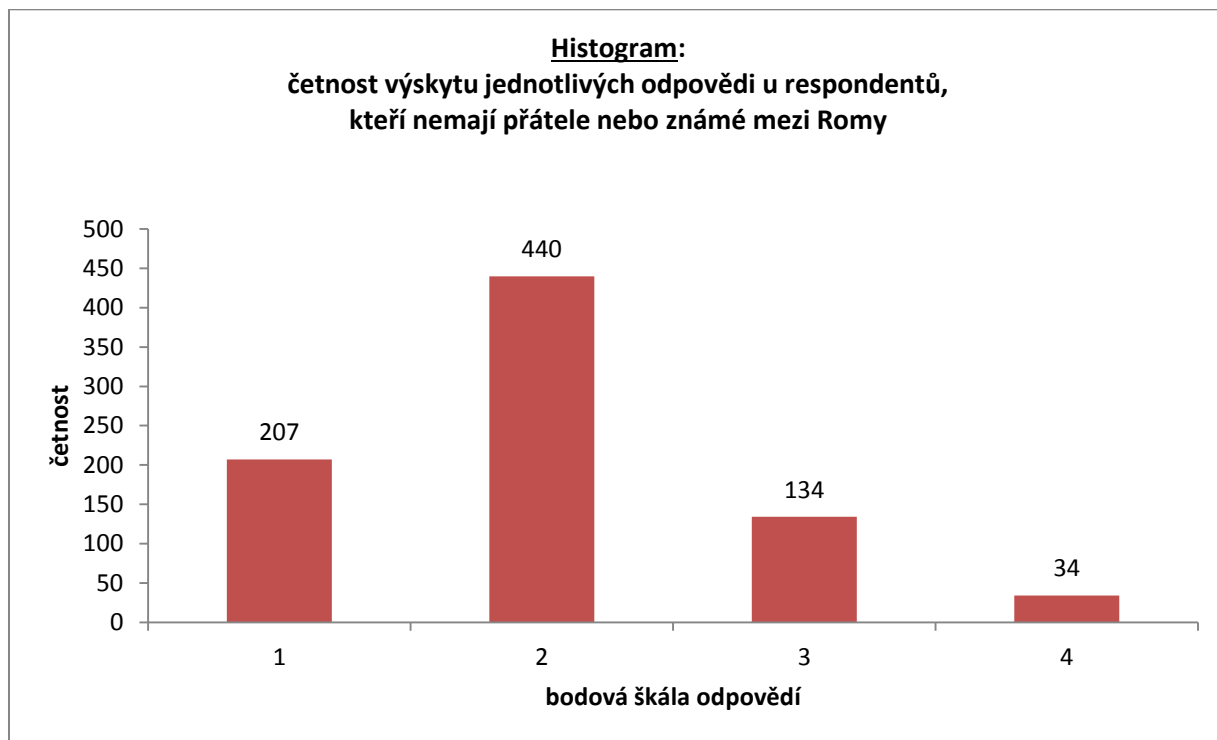
Porovnání průměrů (viz tabulka č. 12): $1,54 < 1,99$

Respondenti, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy, souhlasí s výrokem, že „mezi Romy jsou rozdíly, a proto by se neměli házet do jednoho pytle“ ve větší míře (průměr 1,54) než ti respondenti, kteří přátele nebo známé mezi Romy nemají (průměr 1,99).

Graf 1: četnost výskytu jednotlivých odpovědi na otázku č. 1 u respondentů, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy

Graf 2: četnost výskytu jednotlivých odpovědi na otázku č. 1 u respondentů, kteří nemají přátele nebo známé mezi Romy

Otázka č. 2

Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími názory o Romech?

Sklon páchat trestné činy je součástí romské povahy.

Tabulka 15: výsledky pro průměr a rozptyl po provedení jednofaktorové ANOVY u otázky č. 2

<i>Skupina</i>	<i>Počet</i>	<i>Průměr</i>	<i>Rozptyl</i>
Má přátele nebo známé mezi Romy	174	2,22	0,86
Nemá přátele nebo známé mezi Romy	785	1,91	0,67

Tabulka 16: výsledek p-hodnoty po provedení jednofaktorové ANOVY u otázky č. 2

ANOVA	Hodnota P
	$1,11 \times 10^{-5}$

Tabulka 17: bodová škála odpovědí

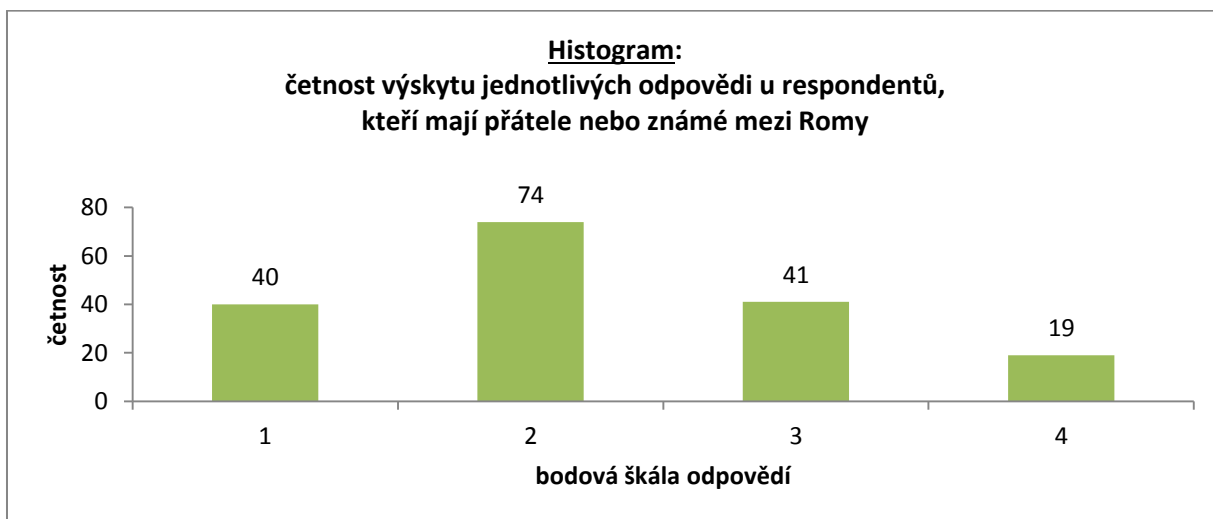
Odpověď	Bodová hodnota
rozhodně souhlasí	1
spíše souhlasí	2
spíše nesouhlasí	3
rozhodně nesouhlasí	4

Hodnota P, jež se rovná $1,11 \times 10^{-5}$ (viz tabulka č. 16), je menší než 0,05 (hladina významnosti α). Existuje evidence pro zamítnutí platnosti nulové hypotézy.

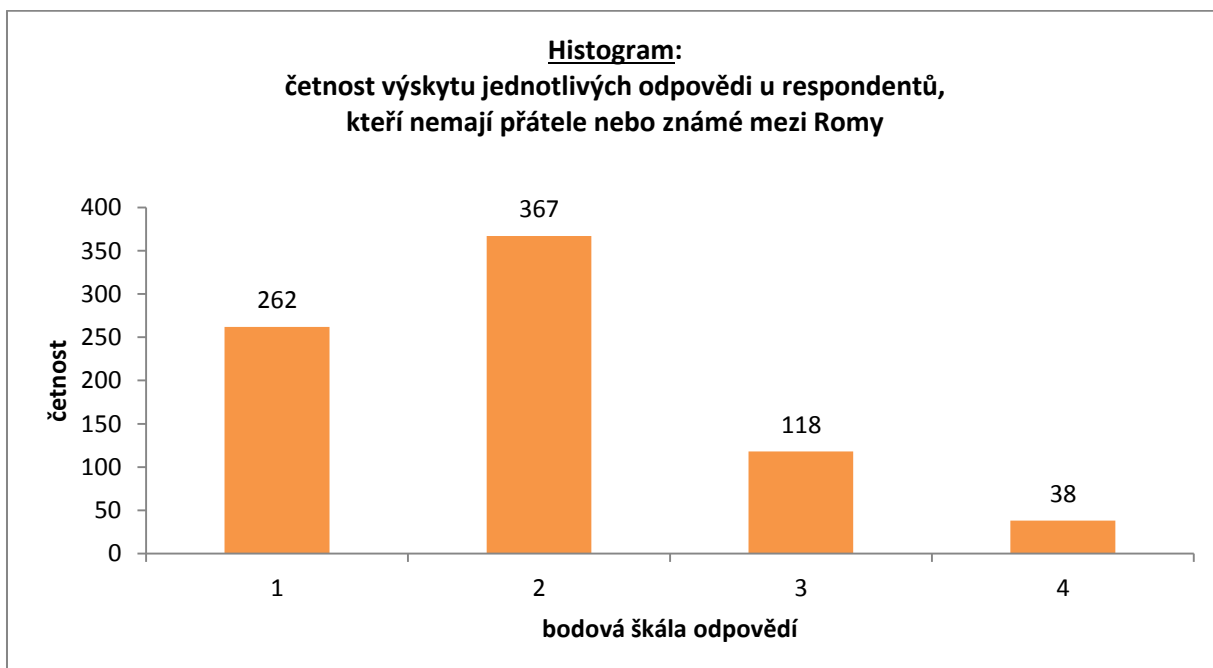
Porovnání průměrů (viz tabulka č. 15): $2,22 > 1,91$

Respondenti, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy, nesouhlasí s výrokem, že „sklon páchat trestné činy je součástí romské povahy“ ve větší míře (průměr 2,22) než ti respondenti, kteří přátele nebo známé mezi Romy nemají (průměr 1,91).

Graf 3: četnost výskytu jednotlivých odpovědi na otázku č. 2 u respondentů, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy

Graf 4: četnost výskytu jednotlivých odpovědi na otázku č. 2 u respondentů, kteří nemají přátele nebo známé mezi Romy

Otázka č. 3

Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími názory o Romech

Každé romské dítě má právo studovat ve třídě společně s neromskými dětmi.

Tabulka 18: výsledky pro průměr a rozptyl po provedení jednofaktorové ANOVY u otázky č. 3

Skupina	Počet	Průměr	Rozptyl
Má přitele nebo známého mezi Romy	186	1,51	0,49
Nemá přitele nebo známého mezi Romy	820	1,78	0,55

Tabulka 19: výsledek p-hodnoty po provedení jednofaktorové ANOVY u otázky č. 3

ANOVA	Hodnota P
	$6,51 \times 10^{-6}$

Tabulka 20: bodová škála odpovědí

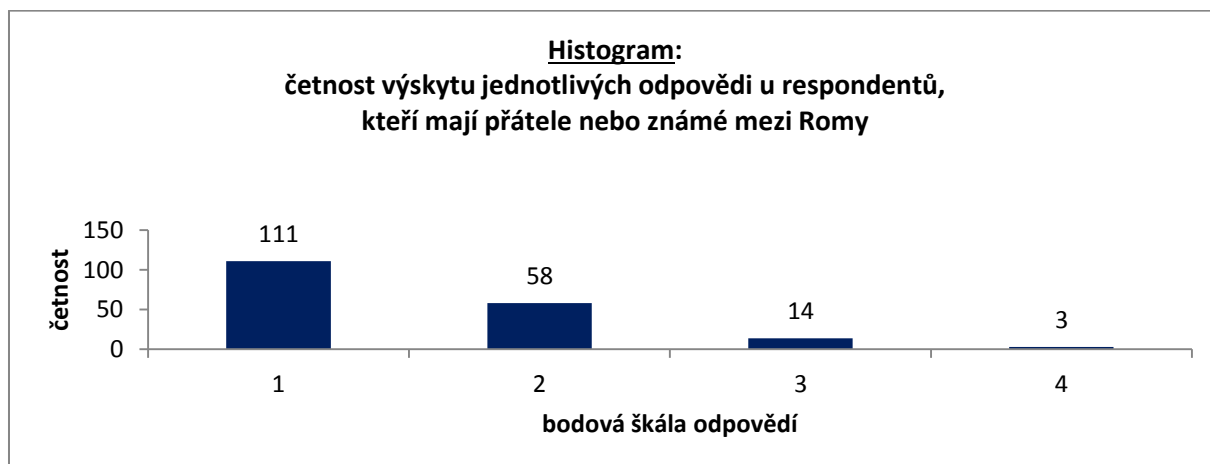
Odpověď	Bodová hodnota
rozhodně souhlasí	1
spíše souhlasí	2
spíše nesouhlasí	3
rozhodně nesouhlasí	4

Hodnota P, jež se rovná $6,51 \times 10^{-6}$ (viz tabulka č. 19), je menší než 0,05 (hladina významnosti α). Existuje evidence pro zamítnutí platnosti nulové hypotézy.

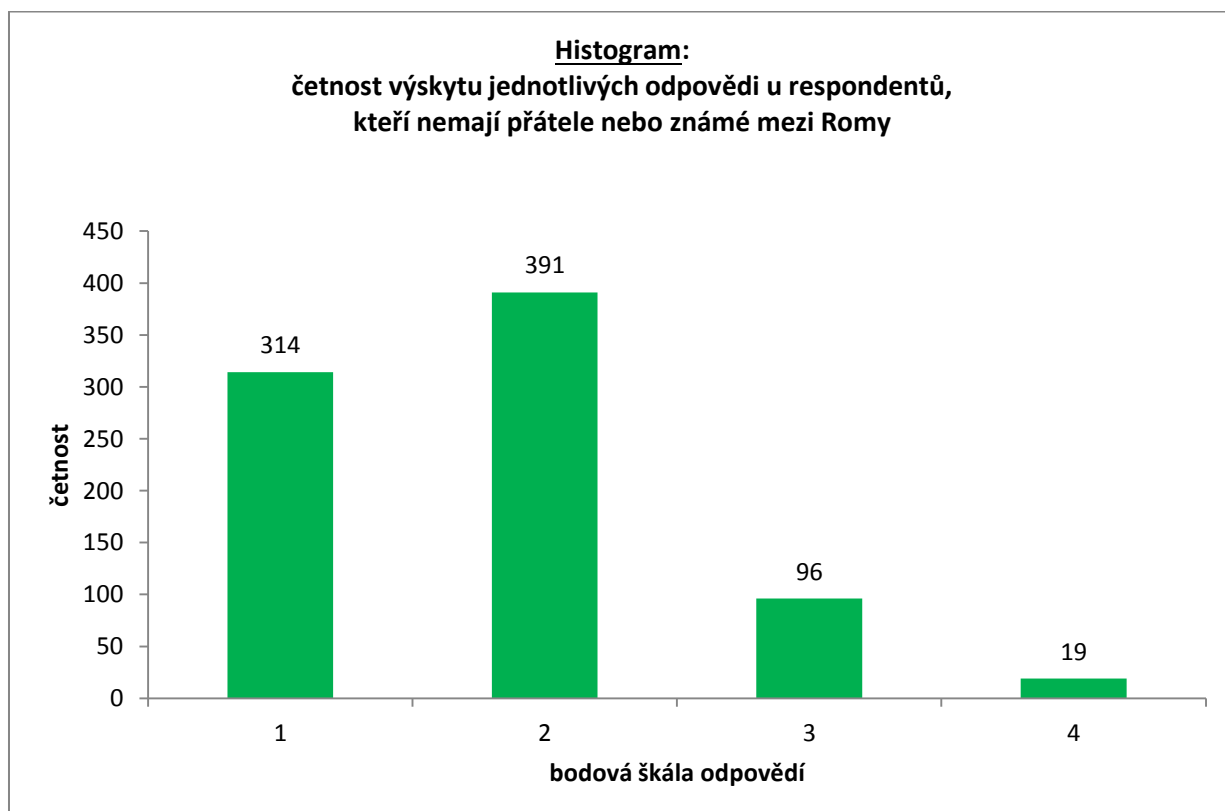
Porovnání průměrů (viz tabulka č. 18): $1,51 < 1,78$

Respondenti, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy, souhlasí ve větší míře (průměr 1,51) s tím, že „každé romské dítě má právo studovat ve třídě společně s neromskými dětmi“ než ti respondenti, kteří přátele nebo známé mezi Romy nemají (průměr 1,78).

Graf 5: četnost výskytu jednotlivých odpovědi na otázku č. 3 u respondentů, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy

Graf 6: četnost výskytu jednotlivých odpovědi na otázku č. 3 u respondentů, kteří nemají přátele nebo známé mezi Romy

Otázka č. 4

Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími názory o Romech?

Bylo by jediné dobře, kdyby existovaly zábavné podniky, kam Romové nebudou puštěni.

Tabulka 21: výsledky pro průměr a rozptyl po provedení jednofaktorové ANOVY u otázky č. 4

<i>Skupina</i>	<i>Počet</i>	<i>Průměr</i>	<i>Rozptyl</i>
Má přítele nebo známého mezi Romy	163	3,07	0,77
Nemá přítele nebo známého mezi Romy	719	2,66	0,90

Tabulka 22: výsledek p-hodnoty po provedení jednofaktorové ANOVY u otázky č. 4

ANOVA	Hodnota P
	$4,73 \times 10^{-7}$

Tabulka 23: bodová škála odpovědí

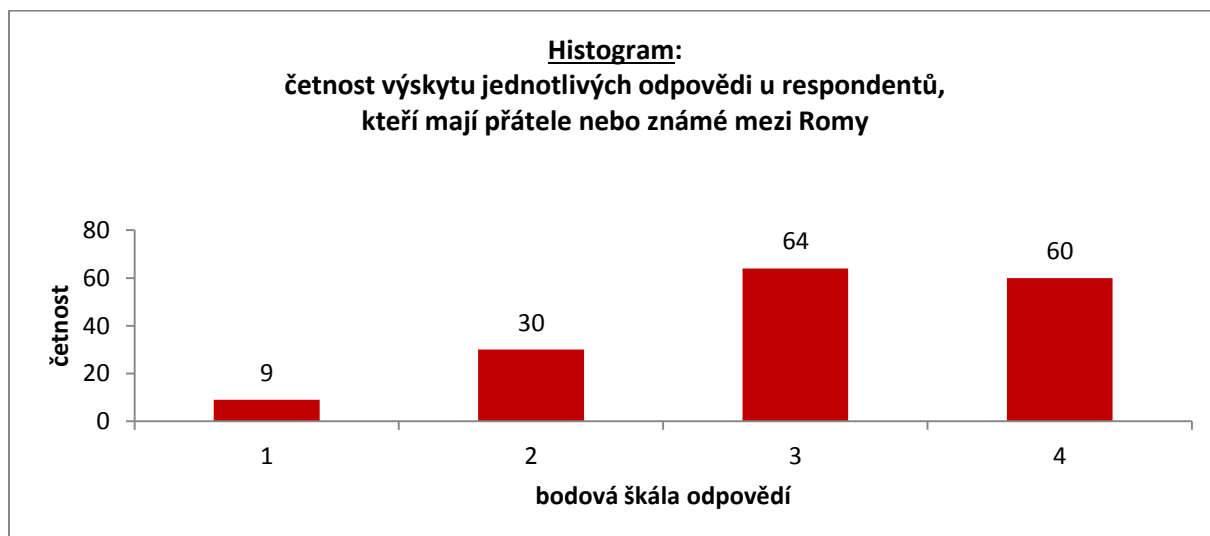
Odpověď	Bodová hodnota
rozhodně souhlasí	1
spíše souhlasí	2
spíše nesouhlasí	3
rozhodně nesouhlasí	4

Hodnota P, jež se rovná $4,73 \times 10^{-7}$ (viz tabulka č. 22), je menší než 0,05 (hladina významnosti α). Existuje evidence pro zamítnutí platnosti nulové hypotézy.

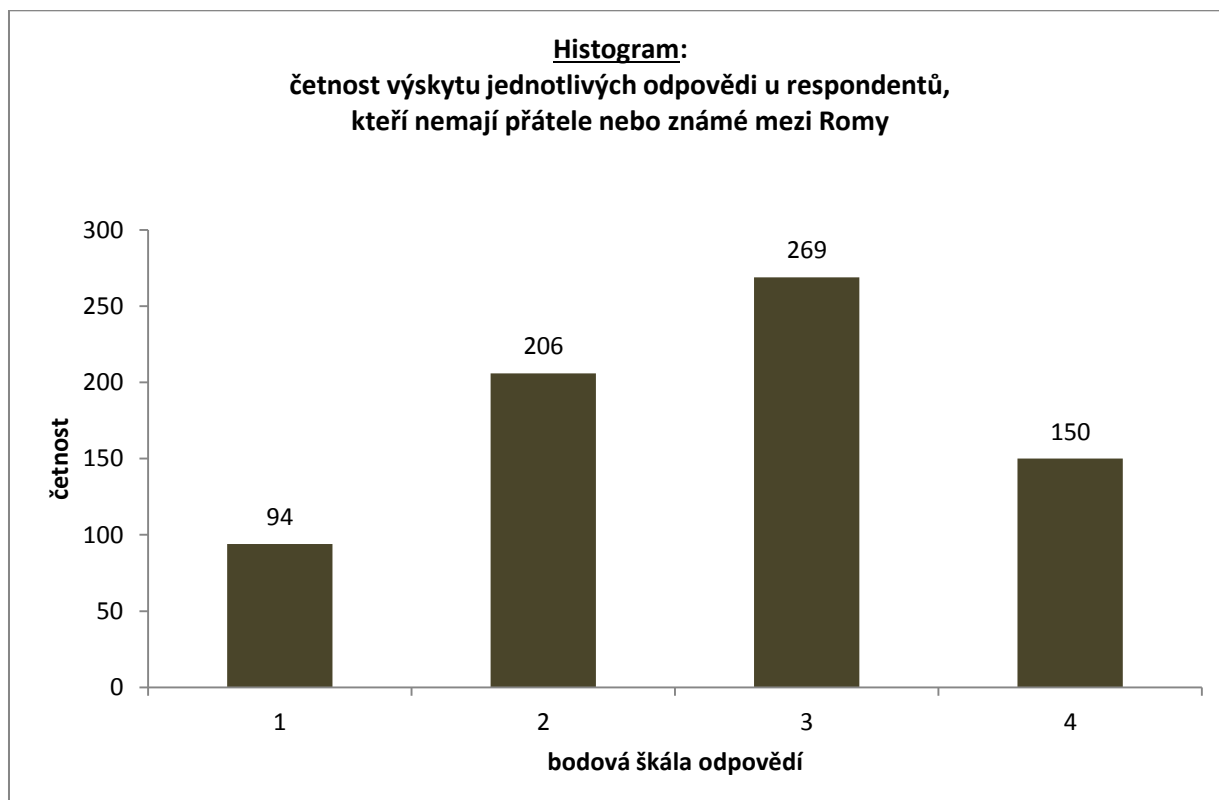
Porovnání průměrů (viz tabulka č. 21): $3,07 > 2,66$

Respondenti, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy, nesouhlasí ve větší míře (průměr 3,07) s tím, že „by bylo jediné dobře, kdyby existovaly zábavné podniky, kam Romové nebudou puštěni“ než ti respondenti, kteří přátele nebo známé mezi Romy nemají (průměr 2,66).

Graf 7: četnost výskytu jednotlivých odpovědi na otázku č. 4 u respondentů, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy

Graf 8: četnost výskytu jednotlivých odpovědi na otázku č. 4 u respondentů, kteří nemají přátele nebo známé mezi Romy

Interpretace výsledků

Ve všech čtyřech případech, kdy měli respondenti dvou skupin (ti, kteří přátele nebo známé mezi Romy mají, a ti, kteří přátele nebo známé mezi Romy nemají) odpovědět, do jaké míry souhlasí či nesouhlasí s jednotlivými tvrzeními, se po provedení jednofaktorové ANOVY prokázalo, že mezi těmito dvěma skupinami existuje rozdíl v míře jejich souhlasu či nesouhlasu. Vedle toho se také ukázalo, že ti respondenti, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy, se ve větší míře staví nesouhlasně k tvrzením, které vyjadřují stereotyp o Romech, a v menší míře souhlasí s tvrzeními, jež podporují averzní postoj majority k romské minoritě, než respondenti, kteří přátele nebo známé mezi Romy nemají. Potvrzuje se tedy hypotéza, že příslušníci majority, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy, v průměru zastávají stereotypy o Romech v menší míře a chovají k Romům menší stupeň averze než ti příslušníci majority, kteří přátele nebo známé mezi Romy nemají.

5.5.2 Metoda: Ordinální regrese

Ačkoli se v rámci své hypotézy zabývám vztahem mezi dvěma proměnnými, chtěla bych při testování zohlednit vliv třetích proměnných, kdy se ve většině proměnných jedná o ordinální kategoriální data. A proto v druhém kroku statistické analýzy dat využiji metody ordinální regrese, která provedu v programu IBM SPSS Statistics.

Ordinální regrese umožňuje užití kategoriálních dat ordinálního typu. Pracujeme tedy s kategoriemi, jež lze odlišit a uspořádat podle intenzity, není však možno matematicky vyjádřit, kolikrát (či o kolik) je jedna větší nebo menší než jiná. Navíc se nám nabízí možnost zohlednění (očistění od) vlivu třetích proměnných. Pracuji tedy s jednou vysvětlovanou proměnnou (závislou) a s dalšími vysvětlujícími proměnnými (nezávislými).

Ordinální regrese bude provedena čtyřikrát u každé vysvětlované proměnné zvlášť. Vysvětlovanými proměnnými jsou následující:

1. vyjádření míry souhlasu či nesouhlasu (odpověď na škále 1 až 4) s tvrzením, že mezi jednotlivými Romy jsou rozdíly, a proto by se neměli všichni házet do jednoho pytle
2. vyjádření míry souhlasu či nesouhlasu (odpověď na škále 1 až 4) s tvrzením, že sklon páchat trestné činy je součástí romské povahy,
3. vyjádření míry souhlasu či nesouhlasu (odpověď na škále 1 až 4) s tvrzením, že každé romské dítě má právo studovat ve třídě společně s neromskými dětmi,
4. vyjádření míry souhlasu či nesouhlasu (odpověď na škále 1 až 4) s tvrzením, že by bylo jediné dobře, kdyby existovaly zábavné podniky, kam Romové nebudou puštěni

Zohledněné vysvětlující proměnné jsou následující: pohlaví, věk, čistý měsíční příjem domácnosti, rodinný stav, maximální dosažené vzdělání, církev či náboženství, k němuž se hlásí, a skutečnost, zda žijí v blízkosti bydliště Romové.

Konkrétně budu odhadovat rozdíl v míře souhlasu či nesouhlasu s danými tvrzeními u respondentů, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy, a u respondentů, kteří přátele nebo známé mezi Romy nemají, při zohlednění dalších (výše uvedených) vysvětlujících proměnných.

Po provedení ordinální regrese budu interpretovat vliv těch proměnných, u nichž bude hodnota p menší nebo rovna hladině významnosti $\alpha = 0,05$ (5%). Bude-li možno zamítnout nulovou hypotézu, lze podle regresního koeficientu, který se tím bude průkazně lišit od nuly (budeme sledovat přímou nebo nepřímou úměru), interpretovat korelaci mezi vysvětlovanou proměnnou a vysvětlující proměnnou.

Bude-li po provedení ordinální regrese u nezávislých proměnných a) *ti, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy*, b) *ti, kteří nemají přátele nebo známé mezi Romy*, hodnota p menší než hladina významnosti α nebo se jí bude rovnat, budou testovaná data podporovat rozhodnutí o zamítnutí nulové hypotézy, která říká, že mezi Neromy, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy, a Neromy, kteří nemají přátele nebo známé mezi Romy, neexistuje rozdíl v tom, do jaké míry souhlasí či nesouhlasí s daným tvrzením (čímž tak vyjadřují stupeň stereotypizace a averze). Následně bude možné vyjádřit, jaký vliv má to, že respondent má přátele nebo známé mezi Romy, na míru jeho souhlasu či nesouhlasu s daným tvrzením.

Otázka č. 1

Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími názory o Romech?

Mezi jednotlivými Romy jsou rozdíly, a proto by se neměli všichni házet do jednoho pytle.

Tabulka 24: přehled proměnných s jejich kategoriemi použitých v rámci ordinální regrese u vysvětlované proměnné (otázky) č. 1 a procentuální zastoupení respondentů u těchto kategorií

Vysvětlovaná proměnná		Počet respondentů	Procentuální zastoupení
1. Souhlas - mezi jednotlivými Romy jsou rozdíly	rozhodně souhlasí	270	29,70%
	spíše souhlasí	443	48,80%
	spíše nesouhlasí	130	14,30%
	rozhodně nesouhlasí	31	3,40%
	neví	34	3,70%
Hlavní vysvětlující proměnná	Kategorie		
Má přátele nebo známé mezi Romy?	ano	170	18,70%
	ne	729	80,30%
	neví	9	1,00%
Kontrolní vysvětlující proměnné	Kategorie		
Žijí v blízkosti bydliště Romové?	ano	451	49,70%
	ne	440	48,50%
	neví	17	1,90%
Rodinný stav	svobodný, svobodná	245	27,00%
	ženateý, vdaná, registrované partnerství	473	52,10%
	rozvedený, rozvedená	110	12,10%
	vdovec, vdova	80	8,80%
Max. dosažené vzdělání	(neúplné) základní	163	18,00%
	střední bez maturity a vyučení	327	36,00%
	střední s maturitou	287	31,60%
	VOŠ, Bakalářské a VŠ	131	14,40%
Církev / náboženství	katolické	231	25,40%
	protestantské, ortodoxní - pravoslavné, židovské, muslimské, jiné	44	4,80%
	není věřící	612	67,40%
	neví	21	2,30%
Platné		908	100,00%
Chybějící		141	
Celkem		1049	

Tabulka 25: výsledky pro *p*-hodnotu a regresní koeficient u jednotlivých proměnných po provedení ordinální regrese u vysvětlované proměnné (otázky) č. 1:
Souhlas - mezi jednotlivými Romy jsou rozdíly (kategorie: rozhodně souhlasí, spíše souhlasí, spíše nesouhlasí, rozhodně nesouhlasí)

Proměnné		Koeficient	Hodnota P	Směrodatná odchylka
Věk		-0,011**	0,054	0,006
Čistý měsíční příjem domácnosti		0,000	0,732	0,000
Pohlaví		-0,396*	0,002	0,131
Má přátele nebo známé mezi Romy?	ano	-0,074	0,914	0,688
	ne	1,290**	0,055	0,673
Žijí v blízkosti bydliště Romové?	ano	-0,178	0,708	0,475
	ne	-0,304	0,521	0,474
Rodinný stav	svobodný, svobodná	-0,485	0,134	0,324
	ženatý, vdaná (registrované partnerství)	0,019	0,940	0,254
	rozvedený, rozvedená	0,086	0,770	0,294
Max. dosažené vzdělání	(neúplné) základní	0,601*	0,011	0,236
	střední bez maturity a vyučení	0,445*	0,031	0,207
	střední s maturitou	0,266	0,194	0,205
Církev / náboženství	katolické	-0,624	0,147	0,430
	protestantské, ortodoxní - pravoslavné, židovské, muslimské, jiné	-0,634	0,208	0,503
	není věřící	-0,457	0,273	0,416

Jednou hvězdičkou jsou označeny statisticky významné proměnné na pěti procentech (proměnné, u nichž *p*-hodnota < 0,05), dvěma hvězdičkami jsou označeny statisticky významné proměnné na deseti procentech (proměnné, u nichž *p*-hodnota < 0,10).

Tabulka 26: zvolené referenční proměnné při provádění ordinální regrese u vysvětlované proměnné (otázky) č. 1

Referenční proměnné	
Má přátele nebo známé mezi Romy?	neví
Žijí v blízkosti bydliště Romové?	neví
Rodinný stav	vdovec, vdova
Max. dosažené vzdělání	VOŠ, Bakalářské a VŠ
Církev / náboženství	neví

Tabulka 27: Model Fitting Information a R^2 pro ordinální regresi u vysvětlované proměnné (otázky) č. 1

Model Fitting Information				
Model	-2 Log Likelihood	Chí Kvadrát	df	P Hodnota
Intercept Only	2226,138			
Final	2143,383	82,755	16	.000

R^2	
Cox and Snell	0,087
Nagelkerke	0,095
McFadden	0,037

Po provedení ordinální regrese s přidáním vysvětlujících proměnnými se u skupiny respondentů, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy, hodnota p rovná 0,914 a u skupiny respondentů, kteří přátele nebo známé mezi Romy nemají, se hodnota p rovná 0,055 (viz tabulka 25: p -hodnoty v 4. a 5. řádku shora). U obou skupin je tedy hodnota p větší než 0,05 (hladina významnosti α), takže nelze potvrdit hypotézu, že příslušník majority, který má přátele nebo známé mezi Romy, zastává stereotypy o Romech v menší míře než ten příslušník majority, který přátele nebo známé mezi Romy nemá

Z ostatních (kontrolních) vysvětlujících proměnných, u nichž je hodnota p menší než 0,05, se jedná o tyto tři: pohlaví (muži/ženy), skupina respondentů se základním (neúplným) vzděláním a skupina respondentů se střední školou bez maturity nebo s vyučením (viz tabulka 25: p -hodnoty u koeficientů označených jednou hvězdičkou). Dotázaní ze skupin se základním nebo středoškolským vzděláním bez maturity souhlasí s tvrzením, že „mezi jednotlivými Romy jsou rozdíly, a proto by se neměli všichni házet do jednoho pytle“, ve větší míře než ti jedinci, kteří vystudovali vyšší odbornou školu, bakalářský obor nebo vysokou školu.

Nejen že nelze předpokládat, že by se jedinci s vyšším vzděláním řídili stereotypy v menší míře, otázkou také zůstává, jaké faktory ovlivňují změnu stereotypních představ jedinců se základním nebo středoškolským vzděláním bez maturity. Jedním z aspektů ovlivňujících to, že respondenti s nižším vzděláním souhlasí s tvrzením, že mezi jednotlivými Romy jsou rozdíly, a proto by se neměli všichni házet do jednoho pytle, ve větší míře než respondenti, kteří mají vysokoškolský diplom, by mohla být častější konfrontace těchto lidí

(se středoškolským vzděláním bez maturity nebo s vyučením) s Romy, jež se naskytá v důsledku sdílení podobných ekonomických či sociálních podmínek. Díky častějším stykům se rodí více příležitostí k navázání známostí a vztahů mezi Romy a Neromy, jež poskytují objektivnější informace o konkrétních jedincích i o skupinách, do nichž se řadí.

Otázka č. 2

Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími názory o Romech?

Sklon páchat trestné činy je součástí romské povahy.

Tabulka 28: přehled proměnných s jejich kategoriemi použitých v rámci ordinální regrese u vysvětlované proměnné (otázky) č. 2 a procentuální zastoupení respondentů u těchto kategorií

Vysvětlovaná proměnná		Počet respondentů	Procentuální zastoupení
2. Souhlas - trestné činy patří k romské povaze	rozhodně souhlasí	268	29,50%
	spíše souhlasí	391	43,00%
	spíše nesouhlasí	136	15,00%
	rozhodně nesouhlasí	44	4,80%
	neví	70	7,70%
Hlavní vysvětlující proměnná	Kategorie		
Má přátele nebo známé mezi Romy?	ano	170	18,70%
	ne	730	80,30%
	neví	9	1,00%
Kontrolní vysvětlující proměnné	Kategorie		
Žijí v blízkosti bydliště Romové?	ano	451	49,60%
	ne	441	48,50%
	neví	17	1,90%
Rodinný stav	svobodný, svobodná	245	27,00%
	ženatej, vdaná, registrované partnerství	474	52,10%
	rozvedený, rozvedená	110	12,10%
	vdovec, vdova	80	8,80%
Max. dosažené vzdělání	(neúplné) základní	163	17,90%
	střední bez maturity a vyučení	327	36,00%
	střední s maturitou	288	31,70%
	VOŠ, Bakalářské a VŠ	131	14,40%
Církev / náboženství	katolické	232	25,50%
	protestantské, ortodoxní - pravoslavné, židovské, muslimské, jiné	44	4,80%
	není věřící	612	67,30%
	neví	21	2,30%
Platné		909	100,00%
Chybějící		140	
Celkem		1049	

Tabulka 29: výsledky pro p -hodnotu a regresní koeficient u jednotlivých proměnných po provedení ordinální regrese u vysvětlované proměnné (otázky) č. 2:
Souhlas - trestné činy patří k romské povaze (kategorie: rozhodně souhlasí, spíše souhlasí, spíše nesouhlasí, rozhodně nesouhlasí)

Proměnné		Koeficient	Hodnota P	Směrodatná odchylka
Věk		-0,003	0,548	0,005
Čistý měsíční příjem domácnosti		0,000	0,197	0,000
Pohlaví		0,204	0,106	0,126
Má přátele nebo známé mezi Romy?	ano	-0,285	0,654	0,634
	ne	-0,960	0,122	0,620
Žijí v blízkosti bydliště Romové?	ano	0,148	0,751	0,464
	ne	0,156	0,736	0,463
Rodinný stav	svobodný, svobodná	-0,117	0,707	0,313
	ženateý, vdaná (registrované partnerství)	-0,150	0,542	0,247
	rozvedený, rozvedená	-0,293	0,304	0,285
Max. dosažené vzdělání	(neúplné) základní	-0,358	0,114	0,226
	střední bez maturity a vyučení	-0,419*	0,035	0,198
	střední s maturitou	-0,285	0,147	0,196
Církev / náboženství	katolické	0,385	0,371	0,430
	protestantské, ortodoxní - pravoslavné, židovské, muslimské, jiné	1,087*	0,029	0,497
	není věřící	0,435	0,297	0,417

Jednou hvězdičkou jsou označeny statisticky významné proměnné na pěti procentech (proměnné, u nichž p -hodnota $< 0,05$).

Tabulka 30: zvolené referenční proměnné při provádění ordinální regrese u vysvětlované proměnné (otázky) č. 2

Referenční proměnné	
Má přátele nebo známé mezi Romy?	neví
Žijí v blízkosti bydliště Romové?	neví
Rodinný stav	vdovec, vdova
Max. dosažené vzdělání	VOŠ, Bakalářské a VŠ
Církev / náboženství	neví

Tabulka 31: Model Fitting Information a R^2 pro ordinální regresi u vysvětlované proměnné (otázky) č. 2

Model Fitting Information				
Model	-2 Log Likelihood	Chí Kvadrát	df	P Hodnota
Intercept Only	2453,732			
Final	2416,662	37,070	16	.002

R^2	
Cox and Snell	0,040
Nagelkerke	0,043
McFadden	0,015

Po provedení ordinální regrese s přidáním vysvětlujících proměnnými se u skupiny respondentů, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy, hodnota p rovná 0,654 a u skupiny respondentů, kteří přátele nebo známé mezi Romy nemají, se hodnota p rovná 0,122 (viz tabulka 29: p -hodnoty v 4. a 5. řádku shora). U obou skupin je tedy hodnota p větší než 0,05 (hladina významnosti α), takže nelze potvrdit hypotézu, že příslušník majority, který má přátele nebo známé mezi Romy, zastává stereotypy o Romech v menší míře než ten příslušník majority, který přátele nebo známé mezi Romy nemá.

Z ostatních (kontrolních) vysvětlujících proměnných, u nichž je hodnota p menší než 0,05, se jedná o tyto dvě: skupina respondentů se střední školou bez maturity nebo s vyučením a skupina respondentů, kteří se hlásí k protestantskému, ortodoxnímu – pravoslavnému, k židovskému, muslimskému nebo jinému (než katolickému) náboženství (viz tabulka 29: p -hodnoty u koeficientů označených jednou hvězdičkou). Respondenti, kteří se hlásí k protestantskému, ortodoxnímu – pravoslavnému, židovskému, muslimskému nebo jinému (než katolickému) náboženství, souhlasí s tvrzením, že „sklon páchat trestné činy je součástí romské povahy“, v menší míře než ti jedinci, kteří neví, k jaké církvi či náboženství se hlásit. Dotázaní ze skupiny se střední školou bez maturity nebo s vyučením souhlasí s tvrzením, že „sklon páchat trestné činy je součástí romské povahy“, ve větší míře než ti jedinci, kteří vystudovali vyšší odbornou školu, bakalářský obor či vysokou školu.

Hana Krylová a Petr Vašátko (2006) provedli v roce 2004 dotazníkové šetření, aby zjistili, na jaké úrovni jsou znalosti žáků o odlišných kulturách. Ukázalo se, že žáci nemají dostatečné znalosti a mimo to někteří z nich při odpovědích v rámci dotazníkového šetření

i u zcela neutrálních otázek otevřeně vyjadřovali xenofobní nebo rasistický postoj. Z toho důvodu je jistě nasnadě soustředit úsilí v oblasti multikulturního vzdělávání a to nejen na školách, avšak v celé společnosti. V české společnosti hrají při vytváření a udržování stereotypních představ o Romech, jež podporují averzi majority k romské minoritě, významnou roli také masová média (Krylová, Vašátko 2006). Jistě by proto nebylo bez užitku, jestliže by se také i ona intenzivněji využívala k prohloubení informovanosti příslušníků majority o všech skutečných odstínech života romského etnika, ne pouze o těch negativních, odstrašujících, vyvolávajících odsouzení, strach nebo odpor. V posledních letech se začíná věnovat stále větší pozornost multikulturní výchově žáků na školách, díky níž by mohly být odbourávány negativní stereotypy a averzní postoje již mezi dospívajícími jednotlivci

Otázka č. 3

Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími názory o Romech

Každé romské dítě má právo studovat ve třídě společně s neromskými dětmi.

Tabulka 32: přehled proměnných s jejich kategoriemi použitých v rámci ordinální regrese u vysvětlované proměnné (otázky) č. 3 a procentuální zastoupení respondentů u těchto kategorií

Vysvětlovaná proměnná		Počet respondentů	Procentuální zastoupení
3. Souhlas – studium romských dětí s neromskými	rozhodně souhlasí	373	41,0%
	spíše souhlasí	396	43,6%
	spíše nesouhlasí	95	10,5%
	rozhodně nesouhlasí	19	2,1%
	neví	26	2,9%
Hlavní vysvětlující proměnná	Kategorie		
Má přátele nebo známé mezi Romy?	ano	170	18,7%
	ne	730	80,3%
	neví	9	1,0%
Kontrolní vysvětlující proměnné	Kategorie		
Žijí v blízkosti bydliště Romové?	ano	451	49,6%
	ne	441	48,5%
	neví	17	1,9%
Rodinný stav	svobodný, svobodná	245	27,0%
	žentý, vdaná, registrované partnerství	474	52,1%
	rozvedený, rozvedená	110	12,1%
	vdovec, vdova	80	8,8%
Max. dosažené vzdělání	(neúplné) základní	163	17,9%
	střední bez maturity a vyučení	327	36,0%
	střední s maturitou	288	31,7%
	VOŠ, Bakalářské a VŠ	131	14,4%
Církev / náboženství	katolické	232	25,5%
	protestantské, ortodoxní - pravoslavné, židovské, muslimské, jiné	44	4,8%
	není věřící	612	67,3%
	neví	21	2,3%
Platné		909	100,00%
Chybějící		140	
Celkem		1049	

Tabulka 33: výsledky pro *p*-hodnotu a regresní koeficient u jednotlivých proměnných po provedení ordinální regrese u vysvětlované proměnné (otázky) č. 3:
Souhlas – studium romských dětí s neromskými (kategorie: rozhodně souhlasí, spíše souhlasí, spíše nesouhlasí, rozhodně nesouhlasí)

Proměnné		Koeficient	Hodnota P	Směrodatná odchylka
Věk		0,003	0,563	0,005
Čistý měsíční příjem domácnosti		0,000	0,801	0,000
Pohlaví		-0,054	0,676	0,130
Má přátele nebo známé mezi Romy?	ano	-0,294	0,661	0,672
	ne	0,407	0,535	0,655
Žijí v blízkosti bydliště Romové?	ano	-0,146	0,758	0,473
	ne	-0,334	0,478	0,472
Rodinný stav	svobodný, svobodná	0,129	0,689	0,322
	ženatý, vdaná (registrované partnerství)	0,214	0,399	0,254
	rozvedený, rozvedená	0,113	0,701	0,293
Max. dosažené vzdělání	(neúplné) základní	0,355	0,129	0,234
	střední bez maturity a vyučení	0,238	0,246	0,206
	střední s maturitou	0,197	0,334	0,204
Církev / náboženství	katolické	-1,109*	0,010	0,428
	protestantské, ortodoxní - pravoslavné, židovské, muslimské, jiné	-0,586	0,239	0,497
	není věřící	-1,048*	0,011	0,414

Jednou hvězdičkou jsou označeny statisticky významné proměnné na pěti procentech (proměnné, u nichž *p*-hodnota < 0,05).

Tabulka 34: zvolené referenční proměnné při provádění ordinální regrese u vysvětlované proměnné (otázky) č. 3

Referenční proměnné	
Má přátele nebo známé mezi Romy?	neví
Žijí v blízkosti bydliště Romové?	neví
Rodinný stav	vdovec, vdova
Max. dosažené vzdělání	VOŠ, Bakalářské a VŠ
Církev / náboženství	neví

Tabulka 35: Model Fitting Information a R2 pro ordinální regresi u vysvětlované proměnné (otázky) č. 3

Model Fitting Information				
Model	-2 Log Likelihood	Chi Kvadrát	df	P Hodnota
Intercept Only	2080,747			
Final	2050,578	30,169	16	,017

R ²	
Cox and Snell	0,033
Nagelkerke	0,036
McFadden	0,014

Po provedení ordinální regrese s přidáním vysvětlujících proměnnými se u skupiny respondentů, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy, hodnota p rovná 0,661 a u skupiny respondentů, kteří přátele nebo známé mezi Romy nemají, se hodnota p rovná 0,535 (viz tabulka 33: p -hodnoty v 4. a 5. řádku shora). U obou skupin je tedy hodnota p větší než 0,05 (hladina významnosti α), takže nelze potvrdit hypotézu, že příslušník majority, který má přátele nebo známé mezi Romy, má k Romům menší stupeň averze než ten příslušník majority, který přátele nebo známé mezi Romy nemá.

Z ostatních (kontrolních) vysvětlujících proměnných, u nichž je hodnota p menší než 0,05, se jedná o tyto dvě: skupina respondentů, kteří se hlásí ke katolickému náboženství, a skupina respondentů, kteří nejsou věřící (viz tabulka 33: p -hodnoty u koeficientů označených jednou hvězdičkou). Dotázaní z těchto dvou zmíněných skupin (katolíci a nevěřící) souhlasí s tvrzením, že každé romské dítě má právo studovat ve třídě společně s neromskými dětmi, ve větší míře než ti jedinci, kteří neví, k jaké církvi či náboženství se hlásit.

Otázka č. 4

Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími názory o Romech?

Bylo by jediné dobře, kdyby existovaly zábavné podniky, kam Romové nebudou puštěni.

Tabulka 36: přehled proměnných s jejich kategoriemi použitých v rámci ordinální regrese u vysvětlované proměnné (otázky) č. 4 a procentuální zastoupení respondentů u těchto kategorií

Vysvětlovaná proměnná		Počet respondentů	Procentuální zastoupení
4. Souhlas – nepouštět Romů do zábavních podniků	rozhodně souhlasí	87	9,6%
	spíše souhlasí	216	23,8%
	spíše nesouhlasí	293	32,2%
	rozhodně nesouhlasí	180	19,8%
	neví	133	14,6%
Hlavní vysvětlující proměnná	Kategorie		
Má přátele nebo známé mezi Romů?	ano	170	18,7%
	ne	730	80,3%
	neví	9	1,0%
Kontrolní vysvětlující proměnné	Kategorie		
Žijí v blízkosti bydliště Romů?	ano	451	49,6%
	ne	441	48,5%
	neví	17	1,9%
Rodinný stav	svobodný, svobodná	245	27,0%
	žonatý, vdaná, registrované partnerství	474	52,1%
	rozvedený, rozvedená	110	12,1%
	vdovec, vdova	80	8,8%
Max. dosažené vzdělání	(neúplné) základní	163	17,9%
	střední bez maturity a vyučení	327	36,0%
	střední s maturitou	288	31,7%
	VOŠ, Bakalářské a VŠ	131	14,4%
Církev / náboženství	katolické	232	25,5%
	protestantské, ortodoxní - pravoslavné, židovské, muslimské, jiné	44	4,8%
	není věřící	612	67,3%
	neví	21	2,3%
Platné		909	100,00%
Chybějící		140	
Celkem		1049	

Tabulka 37: výsledky pro p -hodnotu a regresní koeficient u jednotlivých proměnných po provedení ordinální regrese u vysvětlované proměnné (otázky) č. 4:
Souhlas – nepouštět Romy do zábavních podniků (kategorie: rozhodně souhlasí, spíše souhlasí, spíše nesouhlasí, rozhodně nesouhlasí)

Proměnné		Koeficient	Hodnota P	Směrodatná odchylka
Věk		0,009**	0,080	0,005
Čistý měsíční příjem domácnosti		0,000	0,654	0,000
Pohlaví		0,235**	0,055	0,123
Má přátele nebo známé mezi Romy?	ano	0,563	0,369	0,626
	ne	-0,009	0,988	0,612
Žijí v blízkosti bydliště Romové?	ano	-0,094	0,834	0,450
	ne	-0,043	0,924	0,449
Rodinný stav	svobodný, svobodná	0,252	0,406	0,304
	ženatý, vdaná (registrované partnerství)	-0,063	0,793	0,239
	rozvedený, rozvedená	0,210	0,449	0,277
Max. dosažené vzdělání	(neúplné) základní	-0,308	0,163	0,221
	střední bez maturity a vyučení	-0,177	0,358	0,193
	střední s maturitou	0,109	0,570	0,191
Církev / náboženství	katolické	1,177*	0,005	0,417
	protestantské, ortodoxní - pravoslavné, židovské, muslimské, jiné	0,759	0,116	0,483
	není věřící	1,020*	0,012	0,404

Jednou hvězdičkou jsou označeny statisticky významné proměnné na pěti procentech (proměnné, u nichž p -hodnota $< 0,05$), dvěma hvězdičkami jsou označeny statisticky významné proměnné na deseti procentech (proměnné, u nichž p -hodnota $< 0,10$).

Tabulka 38: zvolené referenční proměnné při provádění ordinální regrese u vysvětlované proměnné (otázky) č. 4

Referenční proměnné	
Má přátele nebo známé mezi Romy?	neví
Žijí v blízkosti bydliště Romové?	neví
Rodinný stav	vdovec, vdova
Max. dosažené vzdělání	VOŠ, Bakalářské a VŠ
Církev / náboženství	neví

Tabulka 39: Model Fitting Information a R2 pro ordinální regresi u vysvětlované proměnné (otázky) č. 4

Model Fitting Information				
Model	-2 Log Likelihood	Chí Kvadrát	df	P Hodnota
Intercept Only	2785,390			
Final	2746,752	38,638	16	,001

R ²	
Cox and Snell	0,042
Nagelkerke	0,044
McFadden	0,014

Po provedení ordinální regrese s přidáním vysvětlujících proměnnými se u skupiny respondentů, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy, hodnota p rovná 0,369 a u skupiny respondentů, kteří přátele nebo známé mezi Romy nemají, se hodnota p rovná 0,988 (viz tabulka 37: p -hodnoty v 4. a 5. řádku shora). U obou skupin je tedy hodnota p větší než 0,05 (hladina významnosti α), takže nelze potvrdit hypotézu, že příslušník majority, který má přátele nebo známé mezi Romy, chová k Romům menší stupeň averze než ten příslušník majority, který přátele nebo známé mezi Romy nemá.

Z ostatních (kontrolních) vysvětlujících proměnných, u nichž je hodnota p menší než 0,05, se jedná o tyto dvě: skupina respondentů, kteří se hlásí ke katolickému náboženství, a skupina respondentů, kteří nejsou věřící (viz tabulka 37: p -hodnoty u koeficientů označených jednou hvězdičkou). Dotázaní z těchto dvou zmíněných skupin (katolíci a nevěřící) souhlasí s tvrzením, že by bylo jediné dobře, kdyby existovaly zábavné podniky, kam Romové nebudou puštěni, v menší míře než ti jedinci, kteří neví, k jaké církvi či náboženství se hlásit.

Kromě stupně dosaženého vzdělání, jež může ovlivňovat intenzitu a extenzitu stereotypních představ respondentů, lze z výsledků také zaznamenat, že skupina respondentů, kteří se hlásí ke katolickému náboženství, a skupina respondentů, kteří nejsou věřící, se k tvrzením u otázek zkoumajících stupeň averze (vyčlenění podniků nepřístupných pro Romy; neumožnění studia romských dětí ve třídě společně s neromskými dětmi) staví nesouhlasně ve větší míře než ti, kteří neví, k jaké církvi či náboženství se hlásit. Může se tak stát u příslušníků rozličných církevních i necírkevních skupin, jež usilují o podporu a pomoc

romským komunitám. Osoby zapojené do těchto aktivit se v mnoha případech otevírají cizím lidem, neboť jsou vedeni svými osobními motivacemi poskytnout jim pomoc. Vliv na jednání a myšlení příslušníků rozličných náboženských skupin má bezpochyby náboženská či církevní nauka a mravní postoje. Také rodinné klima, jež je prosyceno praktikováním náboženské víry, silně ovlivňuje chování, názory a postoje všech členů rodiny, proto by i ono mohlo patřit mezi faktory, které ovlivňují stupeň averze k Romům u jedinců, kteří se považují za nevěřící.

Interpretace výsledků

Ve všech čtyřech případech, kdy měli respondenti dvou skupin (ti, kteří přátele nebo známé mezi Romy mají, a ti, kteří přátele nebo známé mezi Romy nemají) odpovědět, do jaké míry souhlasí či nesouhlasí s jednotlivými tvrzeními, se po provedení ordinální regrese, při níž byly zohledněny další kontrolní vysvětlující proměnné, neprokázalo, že mezi těmito dvěma skupinami existuje rozdíl v míře jejich souhlasu či nesouhlasu s danými tvrzeními.¹⁰ Vezmou-li se tedy při provádění statistické metody v potaz hlavní sociodemografické informace a další podstatné údaje o respondentech, nepotvrzuje se, že by ti jedinci, kteří přátele nebo známé mezi Romy mají, zastávali stereotypy o Romech v menší míře a chovali k Romům menší stupeň averze než ti jedinci, kteří přátele nebo Romy nemají.

Srovnají-li se tedy výsledky, jež byly získány po provedené dvou různých statistických metod, nabízejí se dva odlišná stanoviska. Získané výsledky analýzy dat s použitím jednofaktorové ANOVY podpořily platnost hypotézy, že příslušníci majority, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy, v průměru zastávají stereotypy o Romech v menší míře a chovají k Romům menší stupeň averze než ti příslušníci majority, kteří přátele nebo známé mezi Romy nemají. Tato situace se ukazuje být možnou v případě, jestliže by byly všechny ostatní faktory, jež mohou mít na stupeň stereotypizace a averze k romské minoritě vliv, opomenuty. Je však v podstatě nemožné takovéto prostředí (bez vlivu třetích proměnných) v každodenním všedním životě vzájemného soužití české majority a romské minority očekávat. Skutečný dopad působení vnějších okolností na stupeň stereotypizace a averze příslušníků majority k romské minoritě ukazují výsledky druhé použité analytické metody - ordinální regrese, a to bylo přihlédnuto pouze k některým z možných vedlejších ovlivňujících faktorů.

Nabízí se tedy otázka, jaké kroky by měly být podniknuty k tomu, aby tyto faktory v pozici třetích proměnných namísto role, v níž brání vyšší korelaci mezi X) *stupněm stereotypizace a averze Neroma k Romům* a Y) *skutečností, že má přátele nebo známé mezi Romy*, získaly roli pozitivních činitelů? Je možné vliv některých třetích proměnných, jež působí negativním směrem, minimalizovat? Mohly by se faktory, jakými jsou například

---

¹⁰ Ačkoli se hledaný vztah (rozdíl v míře souhlasu či nesouhlasu s danými tvrzeními mezi Neromy, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy, a Neromy, kteří přátele nebo známé mezi Romy nemají) neprokázal, nelze uvažovat v tom smyslu, že neexistuje. Získané výsledky v rámci ordinální regrese mohla ovlivnit také korelace mezi vysvětlovanými proměnnými.

sociální, politické, kulturní a vzdělávací kanály, jež fungují jako zprostředkovatelé stereotypních obrazů a názorů na vztahy mezi českou majoritou a romskou minoritou, více uplatnit v boji proti stereotypům a averzi Neromů k Romům? Je možné jiné další faktory, kupříkladu některé osobnostní proměnného každého jednotlivce, proměnit v činitele, jež podpoří snížení stupně jeho stereotypizace a averze k romské minoritě? Více úsilí by mohlo být věnováno třeba vzdělávání české populace v oblasti mezietnických vztahů a problematiky multikulturních společností. Kromě rozšířené výuky na školách by mohla být využita některá média k objektivnějšímu informování veřejnosti o romské minoritě v České republice. A bylo-li by pro jednotlivé obecní samosprávy možné podniknout kroky k tomu, aby byla podpořena tolerantní, či dokonce přátelská interakce Neromů s Romy, mohl by se stupeň stereotypizace a averze české majority k romské minoritě skutečně v průběhu času snižovat. Na začátku však stojí úkol týkající se každého jednotlivě – uvědomit si, že daná situace není problémem a prací jen těch druhých, ale také jeho samého.

5.6 Hodnocení kvality výzkumu

Vzhledem k tomu, že mi byla data poskytnuta z Českého sociálně vědního datového archivu, takže byla získána týmem školeným odborníků z CVVM, považuji v tomto případě vzorek populace za reprezentativní a poměrně aktuální. Pro uplatnění kvantitativní metodologické strategie je soubor dat adekvátní. Jelikož však dotazníkové šetření probíhalo v rámci interview mezi tazatelem a respondentem, nemusely se odpovědi respondentů ve všech případech rovnat jejich přesnému názoru či skutečnému postoji, a to buď z toho důvodu, že se obávali o svou anonymitu, a proto své odpovědi zkreslovali, odpovídali tak, aby byli viděni v lepším světle nebo se snažili zvolit takovou odpověď, která není jejich míněním, ale jeví se jim jako „nejsprávnější“. Jelikož měli při odpovědích vždy na výběr jen z předem daným možností, byli také omezeni ve své iniciativě a museli své odpovědi „škatulkovat“.

Ačkoli byl při provedení ordinální regrese zohledněn vliv třetích proměnných, nelze tvrdit, že to byly právě ty jediné vysvětlující proměnné, jež bylo potřeba vzít při provádění výpočtu v potaz. Výběr proměnných byl omezen rozsahem poskytnutých dat. Mohou existovat další skryté faktory, jež nalezenou asociaci ovlivňují. Například se může jednat o jedincovy osobnosti charakteristiky, vlastnosti, hodnoty a motivace, nebo o vliv rodinného zázemí na jedincovy názory a postoje. V rámci výzkumu se také nebralo v potaz, že každý respondent se může lišit v tom, koho již považuje za známého či přítele, a koho ještě ne. Přátelské vztahy a známosti by mohl každý jedinec charakterizovat poněkud jinak. Důležitou roli tedy hrají také podmínky samotného vztahu přátelství či známosti mezi Romem a příslušníkem majority.

Užití kvantitativního výzkumu umožňuje snadnou generalizaci výsledků, získaných na reprezentativním vzorku, na celou populaci. Výzkum probíhá podle standartizovaných způsobů, čímž se také zaručuje vysoká reliabilita výzkumu. Na druhou stranu je důležité přihlídnout k tomu, jaká je jeho validita. V rámci výzkumu, v němž se usiluje o vystihnutí stupně stereotypizace a averze k romské minoritě z pohledu jednotlivce vzhledem k povaze jeho kontaktu s Romy, je stupeň stereotypizace a averze prezentován pouze čtyřmi případy, v nichž respondent vyjadřuje míru svého souhlasu či nesouhlasu s danými tvrzeními. Avšak tvrzení, jež se opírají o (ať už negativní či pozitivní) stereotypy Romů, existuje mnoho. V rámci výzkumu k nim však není přihlídnuto. Tím je zobecnění výsledku poněkud omezeno.

K tomu všemu je nutno si uvědomit, že zobecnění získaných výsledků na celou populaci bude pouze vyjádřením obecného trendu, kdy vysvětlujeme vliv jedné proměnné

na druhou. Tato situace však nemusí platit ve všech případech.

Z etického hlediska můžeme říci, že ačkoli respondenti nevěděli, že jejich odpovědi budou využity právě pro účel tohoto výzkumu, můžeme se spolehnout, že byli v návaznosti na svou účast ve výzkumném šetření informováni o možném jiném využitím dat, za což zodpovídá CVVM. Jejich identita zůstává skrytá a získané informace nemohou být použity proti nim. Získané výsledky výzkumu však mohou předssavovat citlivé téma, a proto by se měly interpretovat a prezentovat s obezřetností a šetrností.

6. Závěr

Hlavním cílem této práce bylo představit ve světle minulých i současných okolností přístup české majority k romské minoritě. Tento vztah mezi Neromy a Romy v České republice zatím v celku nelze považovat za bezproblémový či nekonfliktní, v němž by se obě strany navzájem plně respektovaly a měly rovnocenný přístup ke zdrojům. Proto bylo nasnadě poukázat na hlavní bariéry, jež příznivému soužití brání, a představit způsob, jež by napomohl tyto bariéry odstranit či alespoň minimalizovat. Ačkoli stereotypy o Romech a averze k nim jistě nejsou jedinými z těchto bariér, jsou právě těmi, jež je možné u příslušníků majority změnit. Proto byla v rámci této práce soustředěna pozornost na skutečnost, zda příslušníci, kteří mají přátele nebo známé mezi Romy, zastávají o celé romské minoritě menší stupeň stereotypizace, a zda k nim chovají menší stupeň averze, než ti jedinci, kteří přátele nebo známé mezi Romy nemají. Ukázalo se, že daný vztah mezi těmito dvěma skutečnostmi by mohl existovat, jestliže by vnější jiné faktory nepůsobily v jeho neprospěch. A proto se naskytá otázka, co lze udělat proto, aby byl vliv negativních faktorů zredukován a vztahy mezi Romy a Neromy v České republice vedly k dobrému soužití, vzájemnému porozumění a nelíčené toleranci?

7. Doporučení pro další výzkum

Se zřetelem na obsáhlost tématu, kterému jsem v této práci věnovala pozornost, jsem si vědoma, že by nebylo bez užitku prozkoumat podrobněji další aspekty ovlivňující stupeň stereotypizace a averze k romské minoritě. Toto úsilí by mohlo být součástí dalších výzkumných šetření. Jedno z nich by se mohlo například zaměřit na to, zda má určitý postoj k náboženství, jež Nerom zastává, vliv na jeho přístup k romské minoritě. Zajímavým by bylo jistě také hledat vztah mezi rozměrem informací a vědomostí, které jedinec o Romech má, s tím, do jaké míry poté na romskou minoritu prostřednictvím stereotypů nahlíží. Souvislosti by se mohly zkoumat mezi věkem a stupněm averze. Podrobená šetření by měla být otázka, zda může sdílení společných ekonomických či sociálních podmínek Neromů s Romy pozitivně ovlivňovat jejich vzájemné vztahy, a samozřejmě mnoho dalších.

Pevně doufám, že ať již bude v oblasti, jež se věnuje vztahům mezi Romy a příslušníky majority, uskutečněno jakékoli z těchto či jiných výzkumných šetření, povedou společně k výsledkům, jež podpoří základ pro zlepšující se soužití české majority s Romy.

8. Literatura

ALLPORT, G. W., O povaze předsudků, 1. vyd. Praha: PROSTOR, 2004. 576 s. ISBN 80-7260-125-3

BAR-TAL, D., 1997. Formation and change of ethnic and national stereotypes: An integrative model. *International Journal of Intercultural Relations* [online]. Great Britain: Elsevier Science Ltd, 21(4), p. 491-523 [c. 22. 4. 2014]. ISSN 0147-1767/97

Dostupné z

http://www.researchgate.net/publication/223895953_Formation_and_change_of_ethnic_and_national_stereotypes_An_integrative_model/file/3deec52734ca4a379d.pdf

BHUI, K., 2002. Racism and Mental Health [online]. Philadelphia, PA, USA: Jessica Kingsley Publishers, p 256 [c. 22. 4. 2014]. eISBN 9781846423369

Dostupné z <http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10064397&ppg=26>

BITTNEROVÁ, D. Když stereotyp ustanovuje řád. In *Etnické komunity (Romové)*. Bittnerová, D. (ed.). 1. vyd., Praha: Fakulta humanitních studií, 2013. 223 str. ISBN 978-80-87398-33-3, s. 7-17

CARTER, H., 2002. Race, romanticism and perspectives on Gypsy education in early twentieth century Britain. *Journal of Contemporary History* [online]. issue 5, p. 1-15 [c. 4. 4. 2014]. Dostupné z <http://www.sussex.ac.uk/history/documents/helencarter.pdf>

COHN, W, Cikáni, 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. 240 s. ISBN 978-80-86429- 98-4

DOUBEK, D. Záhada distance. In *Etnické komunity (Romové)*. Bittnerová, D. (ed.). 1. vyd., Praha: Fakulta humanitních studií, 2013. 223 str. ISBN 978-80-87398-33-3, s. 19-32

FRIŠTENSKÁ, H., VÍŠEK, P. O Romech (na co jste se chtěli zeptat): manuál pro obce. Praha: VCVS ČR, o.p.s., 2002

GORAL, L. Romové a Evropa. In *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Šišková, Tatjana. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 208 s. ISBN 80-7178-285-8, s. 75-77

HORÁKOVÁ, M., 1997. Romani in the Czech and Slovak Republic [online]. last modif. July 5. 2011 [c. 20. 3. 2014]. Dostupné z <http://academos.ro/sites/default/files/biblio-docs/241/21.romani.pdf>

HORVÁTHOVÁ, J., 2002. *Kapitoly z dějin Romů*. Společenství Romů na Moravě [online]. Praha: Lidové noviny [c. 19. 3. 2014]. Dostupné z http://is.jabok.cz/el/JA10/zima2009/S302/um/13290/blok_7_romove_historie_bulk.pdf

HUGO, V. Chrám matky Boží v Paříži, 1. vyd. Praha: Nakladatelství Academia, 2009, 481 s. ISBN 978-80-200-1764-2

JETTEN, J., SPEARS, R., HOGG, M. A., & MANSTEAD, A. S., 2000. Discrimination constrained and justified: Variable effects of group variability and in-group identification. *Journal of Experimental Social Psychology* [online]. Amsterdam, The Netherlands: Academic Press, 36(4), p. 329-356. [c. 17. 4. 2014]. ISSN 0022-1031/00 Dostupné z http://www.researchgate.net/publication/43488327_Discrimination_constrained_and_justified_Variable_effects_of_group_variability_and_in-group_identification/file/72e7e5232df0e4b71f.pdf

KOPECKÁ-KASHPUROVA, L., ZYKA, E. The Formation of Stereotypes of Immigrants. In *Etnické komunity: Kontinuita kulturní reprodukce*. Bittnerová, D., Moravcová, M. (ed) 1. vyd. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2012, 292 s. ISBN 978-80-87398-29-6, str. 37-48

KOUŘILOVÁ, S., 2011. Jedinec v meziskupinových vztazích: od sociální kategorizace k předsudkům. *Československá Psychologie* [online]. 1. vyd. (1), s. 12-24, [c. 17. 4. 2014]. Dostupné z <http://web.b.ebscohost.com/abstract?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=crawler&jrnl=0009062X&AN=59164187&h=vhaty7scOhyiJh%2fmy8r1bHkMjPXy%2bxRoLUBIw1%2fm0LuovopzGSA6uzLZVjbZKVvh10iQs21OPvtKJQh69JwUew%3d%3d&cr1=c>

KRYLOVÁ, H., VAŠÁTKO, P., 2006. Romové v České Republice a multikulturní výchova. *E-Pedagogium* [online] Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, díl 4, s. 37-48 [c. 7. 5. 2014] ISSN 1213-7499. Dostupné z http://www.pdf.upol.cz/fileadmin/user_upload/PdF/e-pedagogium/e-ped_4-2006.pdf#page=37

LUCK, G., 1985. *Arcana Mundi: Magic and the Occult in the Greek and Roman Worlds : A Collection of Ancient Texts* [online]. pub. May 2006 [c. 11. 3. 2014]. eISBN 9780801888977. Dostupný z <http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action?docID=10188533&p00=athinganoi>

MALVINNI, D., 2004. Gypsy Caravan: from real Roma to imaginary gypsies in Western music and film [online]. Taylor & Francis e-Library, 2005, p. 272. [c. 8. 4. 2014]. ISBN 0-203-49006-1 Dostupné z http://www.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=baOTAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR5&dq=Malvinni,+D.+%282004%29.+Gypsy+Caravan.+Routledge.&ots=rjLEvyrw04&sig=xJA-uj1QfmlurW3wiNGDzkPU-tk&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

NAVRÁTIL, P. a kolektiv. Romové v české společnosti : jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, 223 s., ISBN 80-7178-741-8

NEČAS, C. Historický kalendář: Dějiny českých Romů v datech. 1. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997. 123 s. ISBN 80-7067-769-4

NEČAS, C. *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945)*. 1. vyd. Brno: Matice moravská, 2005. 475 s. ISBN 80-86488-20-9

NEČAS, C. Špalíček romských miniatur: Osoby a dějství z romského dramatu, které se odvíjelo na scéně historické Moravy. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. 123 s. ISBN 978-80-7325-151-2

NEKORJAK, M., SOURALOVÁ, A., VOMASTKOVÁ, K., 2011. Uváznutí v marginalitě: vzdělávací trh, „romské školy“ a reprodukce sociálně prostorových nerovností. *Czech Sociological Review* [online]. 47(4), s. 657-681 [c. 4. 4. 2014]. Dostupné z <http://dlib.lib.cas.cz/6957/>

NOSKOVÁ, H., 2009. Czechoslovakia's Romanies and Border Regions after World War II. *Historica-Review in History and Related Sciences* [online]. 16(1), p. 295-305 [c. 10. 6. 2014]. Dostupné z <http://dlib.lib.cas.cz/4905/>

PALEČEK, J. O zdi v identitách, o identitách ve zdi a o pokojném soužití identit. In *Zdi a mosty – Česko-romské vztahy*. Šmídová, Olga (ed.). Praha: ISS FSV UK a Sdružení Biograf, 2001. 165 s. ISBN 80-238-7876-X, s. 63-71

PAVELČÍKOVÁ, N., 2013. Důsledky zásahů komunistického režimu do vývoje romských skupin v ČSSR (1958 –1969). *Individual and Society* [online]. 16(4) [c. 25. 3. 2014]. Dostupné z <http://www.saske.sk/cas/zoznam-rocnikov/2013/4/6057/>

RHEINHEIMER, M. Chudáci, žebráci a vaganti: Lidé na okraji společnosti 1450 – 1850. Praha: Vyšehrad, 2003. 187 s. ISBN 80-7021-579-8

ŘÍČAN, P. S Romy žít budeme – jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 144 s. ISBN 80-7178-250-5

SEKYT, V. Odlišnosti mentality Romů a původ těchto odlišností. In *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Šišková, Tatjana. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 208 s. ISBN 80-7178-285-8. 69-74

ŠIMÍKOVÁ, I., BUČKOVÁ, P., SMÉKAL V. Kvalita multietnického soužití. In *Romové v české společnosti : jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. NAVRÁTIL, P. a kolektiv. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, 223 s., ISBN 80-7178-741-8, s. 120-124

ŠIŠKOVÁ, T. Rasismus, xenofobie a intolerance z hlediska práva, sociologie a antropologie In *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Šišková, Tatjana. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 203 s. ISBN 80-7178-285-8

ŠIŠKOVÁ, T. Jak komunikovat s Romy – zvláštnosti vzájemné komunikace. In *O Romech (na co jste se chtěli zeptat): manuál pro obce* (Frištenká, H., Víšek, P. ed.), Praha: VCVS ČR, o.p.s., 2002

WEINEROVÁ, R. Stereotypy v pojmenování Romů v České republice. In *Etnické komunity (Romové)*. Bittnerová, D. (ed.). 1. vyd., Praha: Fakulta humanitních studií, 2013. 223 str. ISBN 978-80-87398-33-3, s. 33-54

YZERBYT, V., SPEARS, R., MCGARTY, C., 2002. Stereotypes as Explanations [online]. Port Chester, NY, USA: Cambridge University Press, 2002, p. 241 [c. 17. 4. 2014]. eISBN 9780511147951. Dostupné z <http://site.ebrary.com/lib/cuni/docDetail.action?docID=10023552>

ZAMYKALOVÁ, L. „Plot je mírně pohublá zed“ . In *Zdi a mosty – Česko-romské vztahy*. Šmídová, Olga (ed.). Praha: ISS FSV UK a Sdružení Biograf, 2001. 165 s. ISBN 80-238-7876-X, s. 13-45

ČSDA: CVVM , Naše společnost - duben 2013 [online]. aktualizováno 17. 3. 2014 [c. 17. 3. 2014] Dostupné z <http://nesstar.soc.cas.cz/webview/>

Veřejná databáze ČSÚ: Sčítání lidu, domů a bytů [online]. aktualizováno 6. 3. 2014 [c. 6.3.2014]. Dostupné z <http://vdb.czso.cz>

Veřejná databáze ČSÚ: Obyvatelstvo podle národnosti k 1. 3. 2001 [online]. aktualizováno 6. 3. 2014 [c. 6.3.2014]. Dostupné z <http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?voa=tabulka&cislotab=OB006+%28kraje%29&vo=nu11>

MŠMT: NAPIV, © 2014 [online]. [c. 18.3.2014]. Dostupné z http://www.vzdelavani2020.cz/images_obsah/dokumenty/knihovna-koncepci/napiv/napiv.pdf

Digitální repozitář PSP ČR, © 2013 [online]. [c. 12.3.2014]. Dostupné z http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1135_00.htm

Přílohy

Seznam příloh:

Příloha č. 1

Příloha č. 2

Příloha č. 1

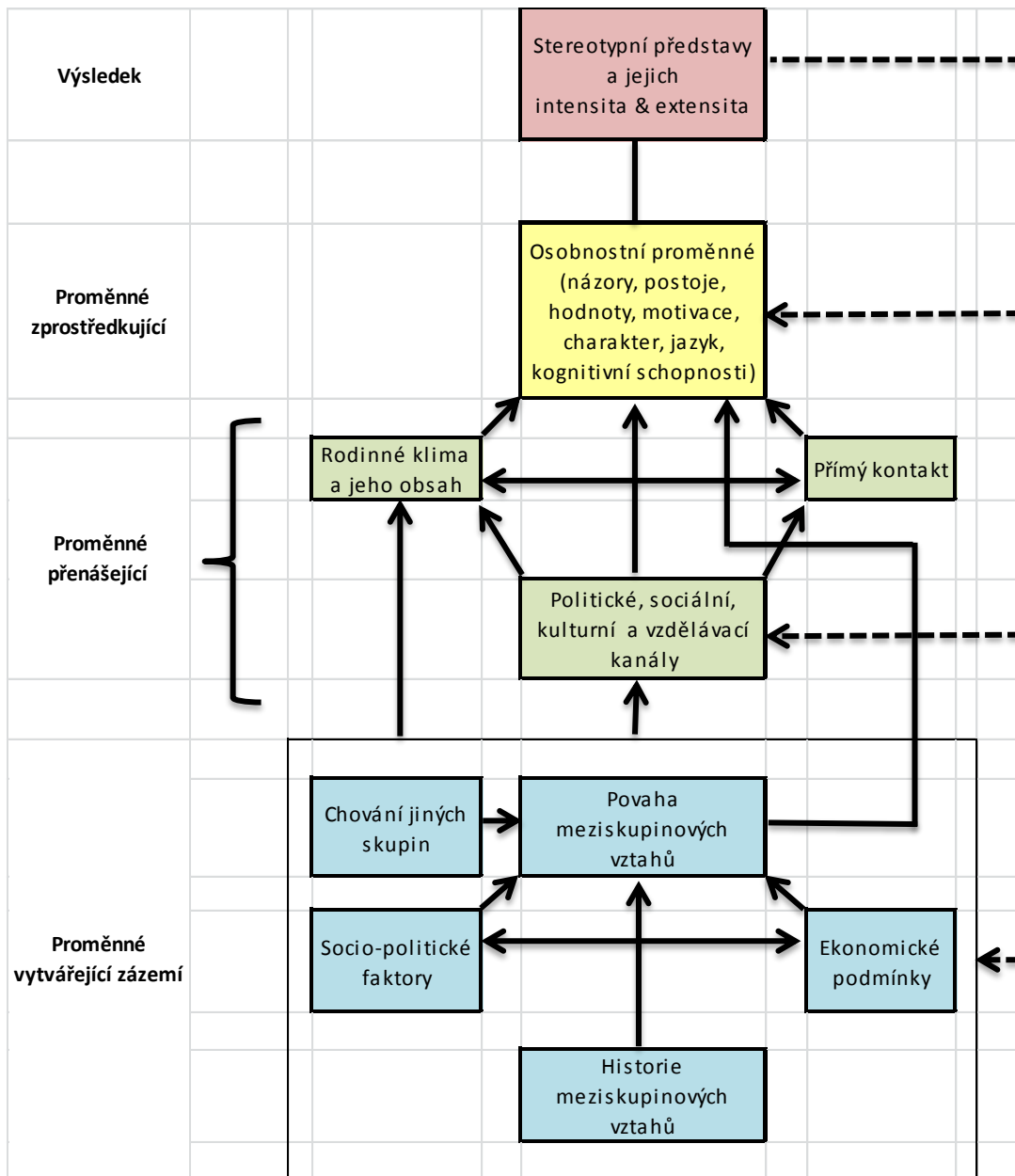

Schéma vzato a přeloženo z BAR-TAL, D., 1997. Formation and change of ethnic and national stereotypes: An integrative model. *International Journal of Intercultural Relations*, 21(4). [online]. Great Britain: Elsevier Science Ltd, 1997. p. 491-523. [cit. 22. 4. 2014]. ISSN 0147-1767/97, s. 495

Dostupné z

http://www.researchgate.net/publication/223895953_Formation_and_change_of_ethnic_and_national_stereotypes_An_integrative_model/file/3deec52734ca4a379d.pdf

Příloha č. 2

Podmínky, jež mohou způsobit pozitivní proměnu stereotypních představ v rámci vztahu mezi dvěma příslušníky odlišných skupin:

1. Kontakt existuje mezi jedinci rovnocenného postavení.
2. Ke kontaktu dochází ve společenském prostředí, v němž autority a normy podporují mezi-skupinovou spolupráci.
3. Vzájemné působení je spíše důvěrného charakteru než nahodilého či povrchního.
4. Kontakt je formou interakce, jež je příjemná a může přinášet uspokojení.
5. Kontakt existuje v kontextu vzájemné spolupráce zaměřené na vyšší cíle.

Vzato a přeloženo z BAR-TAL, D., 1997. Formation and change of ethnic and national stereotypes: An integrative model. *International Journal of Intercultural Relations*, 21(4). [online]. Great Britain: Elsevier Science Ltd, 1997. p. 491-523. [cit. 22. 4. 2014]. ISSN 0147-1767/97, s. 509

Dostupné z

http://www.researchgate.net/publication/223895953_Formation_and_change_of_ethnic_and_national_stereotypes_An_integrative_model/file/3deec52734ca4a379d.pdf